

భారతి

మా స ప త్రి క

సంపాదకుడు:

శివలెంక శంభుప్రసాద్

సెప్టెంబర్ 1969

సంపుటము : 46 :

సంచిక : 9 :

విడివత్రిక నెం ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1969

చరివేందిర	శ్రీ పరిగి రాధాకృష్ణ	1
వీరరాఘవము	శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	3
గాంగరాజులనాటి కళింగాంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర	శ్రీ బి. ఎన్. శాస్త్రి	13
పండితరాయల ప్రాజాభరణము	శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని	22
ప్రాచీన కవులు; ప్రయోగ విశేషములు	శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి	27
చంద్రరేఖా విలాసం	డా. మహిధర నళినీమోహన్	34
మహావర్గ మానవుడు	శ్రీ నిఖిలేశ్వర్	44
తిరుపతి వేంకటకవులు - సంప్రదాయ చమత్కారములు	శ్రీ గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ	46
దీపాలు	శ్రీ ఇంద్రగంటి శ్రీకాంత్ శర్మ	51
‘శ్రీనాథ పదప్రయోగకోశ’ సమీక్ష	శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావు	53
తిమ్మరసు మంత్ర-ఒక విశేషం	డా. మారేమండ రామారావు	60
మృగాంకుడు	శ్రీ పువ్వాడ నాగసుందరమ్	64
విజయం	శ్రీ యజ్ఞంశేఖరి శాయి	65
రాష్ట్రపతి ఎన్నిక		74
కలగూరగంప		78
గ్రంథవిమర్శలు		85

చ లి వే ం ది ర

శ్రీ పరిగి రాధాకృష్ణ

నా కెవరిమీదా పగలేదు

మనసులో ఏమీ నెగలేదు

ఉడుకు మోతనం లేదు

దుడుకు పా లసలే లేదు

నా వాక్యెవరినీ ఈసడించటానిక్కాదు

నీతులు చెప్పటానికంతకంటే కాదు

మనసులో వికారాన్ని పుట్టించుకుని

మాటల్లోకి దాన్ననువదించటం నాకు రాదు.

సహస్రాంశమైనా సంస్కారం సునంపన్నం కాగలిగితే

సమచిత్తంతో బ్రతుకులోని సుఖదుఃఖాలనందుకో గలిగితే

సమాత్మ్యదృష్టి మాటలోనూ చేతలోనూ మనగలిగితే

సంతోషిస్తాను కొండంత సంబరపడతాను.

తీవ్రమైన ఆఘాతాల ఒత్తిడికి తట్టుకుని

దట్టమైన మబ్బులు పరచిన నీడల్లో మనలకుని

కావాలని కన్నీటిని బిగబట్టి అసహాయత నావలకు నెట్టి

కరుణార్ద్రగీతం రాయాలని కంకణం కట్టిన నన్నుచూసి

వ్యవహారదృష్టిలేదని వంకబెడితే వ్యథచెందను

అవహేళన మాటలు విసిరితే అదిరిపడను

మహత్తర ప్రేరణకు మూలమైన నిర్మలాంతఃకరణ

మహిమాన్వితమైన జీవితంలోని విలువల స్మరణ

మనసులో విచిత్రంగా కదిలే ఒకానొక స్ఫురణ

నా గీతాలకు దోహదాలివి.

తోచిన నాలుగు ముక్కలూ తూచి చెప్పాలనే తపనతప్ప

తోక్కినదారి కాకుండా కొత్తదారి తొక్కాలనే కోరిక తప్ప

తొలకరి జల్లులా స్పృశించి హరివిల్లులా హసించి

తొరణంలా పచ్చగా తారుణ్యంలా నిండుగా భాసించి

తీగెలల్లకున్న వందిరిలా శోభించి రాగమందుకున్న వీణలొరవశించి

తాలిమి మేలిమిగా కూరిమి కలిమిగా జీవించి
తరంగంలా లేచి కురంగంలా దూకి చేతన చూపించి
'తడి'గల జీవితాన్ని నిజాయితీతో చ్చితించాలని తప్ప
తీర్పుగా ఇ దిలాగని అ దలాగని చెప్పటం నా అభిమతం కాదు
తీవ్రంగా గాయపరచి అదే సాహసమనుకునే మూర్ఖత నాలో లేదు.
తీక్షణంగా చూసి ఎదుటివాని గుండెలో మంటలు రేపటం చేతగాదు.
అందరూ బంధనాల్లో ఇరుక్కున్న వాళ్లే.
అందరూ బలహీనతల వలయాల్లో తిరుగుతున్నవాళ్లే.
మంచి చెడూ పట్టుబిడుపు వర్తించని దెవరికి ?
పాప పుణ్యాలూ సుఖదుఃఖాలూ వేర్వేరైన జీవిత మెక్కడుంది?

చెలిమి నా బలం.

చెవులు కొరికే వాళ్లని నేను ఖాతరు చేయను
చేరదీయగల వాళ్లని నిర్లక్ష్యం చేయను
చిత్తశుద్ధిలేని వాళ్లతో చేతులు కలపను
చర్మిత హీనులైనా చపలచిత్తులైనా ఛాందసులైనా
చలివేందిరకు దాహం తీర్చుకోవటాని కొచ్చిన వాళ్లెవరైనా చీదరించుకోను

చెల్లాచెదరైన కాంక్షల్నిచేర్చి కడతాను మాలగా
చెదరిపోతన్న ఆశల గుంపుల్ని చేరుస్తా నొకచోట
చెమ్మగిలిన కళ్లలోకి నెమ్మదిగా చూస్తాను ,
చేతనైనసాయం గుట్టుగా చేస్తాను.

కనిపించిన దాన్నిచూసి కట్టేస్తావు విలువ నీవు.
కానీ నేను కారణాలకోసం వెతుక్కుంటూ
మనిషిని మనసుని కదిపే కుదిపే పరిస్థితుల్ని పరితాపాల్ని
గుణించుకుంటూ అనుభవాల్ని వింగడించుకుంటూ
బహిర్వేదన అంతర్మథనాని కెంతవరకు మూలమో
ఆలోచించుకుంటూ రాసుకుంటూ కదలుతుంటాను
జీవుని వేదనను జిజ్ఞాసకు ముడేసి జీవిస్తుంటాను.

నా వాక్కువుతుంది వ్రజం
చెడును ఖండించటానికి.

అదే అవుతుంది పువ్వు
మంచి నలంకరించటానికి.

వీర రాఘవము*

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

బుల్లెతునంబోర రచనము తరువాత కాళిదాసు చేతి నుండి వచ్చిన గొప్పకావ్యము రఘువంశము. రఘురావ్యమును విశితముగ చదివి ముగింపగనే అది 'వీరరాఘవము' అని స్ఫురించును. రఘు మహారాజు జీవితముతోని ఏకైక తేజోధార ఆతని నిరతిశయ వీరత్వము. అది ధర్మ, యుద్ధ, దాన, డయారూప ములతో ప్రఫుల్లమై ఆతని చరిత్రను, వీరతాపరి మళ భరితముచేసినది. అతని జీవన కథలచే ఉల్లే జిక్కుడై కవి ఈ మహాకావ్య రచనమునకు ఉపక్ర మించెను. ఆ జీవనకాలి శక్యమైనంతవఱకు కావ్యమునందంతటను ప్రసరించినది. ఆ వీరతా విస్ఫూర్తికి తండ్రుడిలిపుడు మూలద్రవ్యము.

బుల్లెతు కావ్యము తరువాత కవి అఖండ కవితా తపస్సు చేసినాడు. ఆతని తపోభూమి రామా యణము. ఆ రఘువరచరిత తఃసంఘముగ 'తదువగత సమాస సంధియోగము' 'సమమధు రోపనతార్క వాక్యబద్ధము'ను ఆయి ఈ రఘువరచరితము ఉద్భవ విల్లనది. పిమ్మట పద, వాక్య, ప్రమాణ శాస్త్ర ములతో సుస్థిరమయి కల్గినది. భావసంయమ నమును, వ్యంగ్యప్రసంగమును పట్టుబడినవి. మానవ హృదయ రహస్యములును, ప్రకృతి మర్మలీలలును సాక్షాత్కరించినవి. వేదాంత దర్శనము, సాంఖ్య యోగములు, రాజనీతి, స్వత్య నాట్య చిత్ర సంగీత కళలును మనసువిప్పి మాలతాడినవి. ఈ నూత్న బంధముతో నాతడు తొలి మహాకావ్య రచనమునకు పూనుకొనెను.

అయితే-కనిపించు రచనా షక్యమేమి? ప్రభు పుల ప్రశంసలకా? రసికుల సాధువచనములకా? అత్యైక ప్రమోదమునకా? ఈ రచనా ప్రవృత్తిలో కవి హృదయమేమి? అనియొక ప్రశ్న.

'ఆ కాలమున రాజకీయ కల్లోలములు ప్రజానంక్షోభము, చెలరేగియున్నవి. అప్పడే అనార్థ మైన మౌర్యసామ్రాజ్యము కూలిపోయినది. రాజకీయ మైన అన్యైక్యముతో దేశము తీసికొనుచున్నది. ఆ అదనుతోనే శుంగవంశీయులు వైదిక ధర్మ పునరుద్ధ రణమునకై కృషిచేయ దొడంగిరి. పశ్చిమ సరిహద్దులలో బొలాన్ కనుమలగుండు శకుల దండయాత్ర ప్రారంభమైనది. అప్పుడు విక్ర మార్కుడు వైదికధర్మరక్షణకు బద్ధ కంకణు డైనాడు. తత్కాలీనుడైన కాళిదాసు భారత సంస్కృతిని, జాతీయభావసంపదను సాహిత్యపరముగా వెదజల్లి దొరకొనెను.'

అని కొందఱు చరిత్రకారులు చెప్పిన అంశ ములను ఐతిహాసికు లందఱును అంగీకరించినను అంగీకరింపకున్నను కావ్యాంతరంగమును శ్రద్ధగా పరిశీలన చేసినవారికి ఈ క్రింది అంశములు విస్పష్టములగును.

కాళిదాసు తన కావ్యములను-అందు ముఖ్య ముగా రఘువంశమును, వినోద విలాసములకై వ్రాయ లేడు, ఒక నిర్దిష్ట మహాప్రయోజనమునకై ఆతని కంకశంఖము మ్రోగినది.

ఆతని అపూర్వకవిత్వ శోభాయవనికలనుండి జాతీయ మహాభిమానము తొంగిచూచును. చిలుత రాజ్యభాగములను ఒకే సితాతపత్ర చ్ఛాయ క్రిందికి తెచ్చి సముత్సాహము దర్శన మిచ్చును. భారతీ యోదాత సుస్కృతి సర్వతోముఖముగ ప్రత్యక్ష

* 'కాళిదాస శామండిరము' రెండవ వ్యాసము.

మగును. వీరత్వ, ధీరత్వములు; ఆవ్యావర్తనీతి, ధర్మములు కనుల మిఱుమిల్లు గొలుపుచు కాన్పించును. తన పుడయము, అభివేషము, పంపూర్ణముగా ప్రతిఫలించుటకై ఆదర్శమహాపురుషుల చరిత్ర చిత్రణము నాధారము చేసికొనెను.

బృహత్కథా, కథాసరిత్యాగరకథల ప్రాచార్యము వెనుకవట్టినతరువాత రామాయణ, భారతకథలు ప్రజలలో గాఢమైన పలుకుబడిని సంపాదించినవి. కాళిదాసు కాలమున రామాయణము నాదరించుటయే గాక సూర్యవంశ రాజచరిత్రలందే విశేష గౌరవాదరములు చూపుచున్నటులు కాన్పించును. కనుకనే ఈతడు వాల్మీకిమహర్షి వినయసించిన రామకథయందే గాక బహుగుణ సురభిశములైన తక్కిన రఘువంశ గాథలందుగూడ గాఢముగ మనసు విలిపెను. ఈయన గ్రహించిన రఘువంశ చరిత్రలో రామాయణ కథకు తప్ప తక్కినవారి చరిత్రముల కాధారమేమో పరిగా తెలియదు. కవి రఘువంశకృత్యాదిని ఆ రచనము తన శక్తికిమించినవనియని వినయమూర్తిని ప్రకటించినను, 'వజ్రముచే తొలపాడిచిన రత్నమున దారము సులభముగా పోవునట్లు పూర్వకపులు త్రోవచేసిన ఈ వంశానువర్ణనమునందు నాకు దారి సుకరమే కావచ్చును' అనిచెప్పి రచనము ప్రారంభించెను. ఇవట పూర్వ సూరిశబ్దముచే ఒక వాల్మీకినే కవి యుద్దేశించె ననుటకు విలులేదు. ఇవటి బహువచనము పూజ్యార్థకమేకాక విష్ణుపురాణాదికమునుగూడ స్మరించుచున్నట్లు కాన్పించును. ఎందుచేతననగా ఈతడు స్వీకరించిన వంశక్రమము రామాయణము కంటె ఏమి పురాణమునకు సన్నిహితముగా నున్నది. కవి యిందు స్వీకరించిన వంశక్రమము భాసుని ప్రతిమయందును కాన్పించుచున్నది. దీనినిబట్టి భాసునకును, కాళిదాసునకును మూలమైన సూర్య వంశకథ ఏదో మఱియొకటి యున్నట్లు భాసించక తప్పదు. విష్ణుపురాణ సూర్యవంశ రాజవట్టికయందు ఎక్కడనోతప్ప సాధారణముగా ఏ రాజవత్తును 4, 5 పద్యములకు మించిన చరిత్ర కన్పట్టదు. అట్టివామ

మాత్ర రాజచరిత్ర అద్భుత సన్నివేశములతో, చైతన్య పూరిత కథాగమనముతో ఇంతటి సుందర కావ్యముగా ఎట్లు సాక్షాత్కరించినదా? అని నున మాశ్చర్య చకితుల మగుదుము.

సూరిదృష్టితో రఘువంశ కథను జూచి వప్పడు ఆ కథ దిలీపరాజుతో ప్రారంభమగుటకును, అగ్నివర్ణునితో అంతమగుటకును కారణము కాన్పించదు. అందఱు రాజుల చరిత్ర ఒక్కచోట చేరి వస్త్వైక్యము లోపించునట్లు గూడ లోచును. కాని మాక్షేష్టికతో రఘువంశమును పరిశీలించిన ప్రతిభా సంపన్నమైన కవికథా విన్యాసము గోచరించును.

వస్తువుల లేదీలవట్టి కవంటి కొండఱురాజుల చరిత్ర తీసికొని ఉత్తమ కావ్యముగా మలచుట ఏతన్నా త్రులకు సాధ్యమైన పనికాదు. అది ఒక మహాశక్తి సంపన్నుడైన కవికిమాత్రమే సాధ్యమగును.

అదినుండి అంతమునకు ఒక్కసారి కలయ జూచితిమేని తొలుత ధర్మదీక్షితుడును, పురుషోత్తముడును అగు దిలీపుడును, తుదిని 'ప్రీతి విధేయ నవయౌవనుడును', వ్యసనపరుడును అగు అగ్ని వర్ణుడును కాన్పితురు. ఏమీ మహాకవి గంభీర రచనము? ఏమి మానవ జీవిత వ్యాఖ్యానము? ఎంత ఉదాత్త ధర్మబద్ధముగ, ఉత్తమాశయ పరిపూర్ణముగ బయలుదేరిన వ్యవస్థయైనను, ఎల్లకాలమును తన బలమును నిలబెట్టుకొనలేదు. కాలక్రమమున అది ఆదర్శములను నిర్లక్ష్యముచేసి, దాస్యత్వముల నుండి దిగజారి, వ్యసనములకు బానిసయై పతితమై పోవుట సహజము. ఈ పరమార్థ మెఱిగి ఎప్పటి కప్పుడు మానవజాతి తన్ను దా దిద్దుకొనవలయును. లేనిచో తిరిగి తలయెత్తలేని అధోగతికి పోవును.

కథాపరముగగూడ రఘువంశములోని ఈ దిలీప, అగ్నివర్ణ చిత్రణము గొప్పప్రయోజనమును సాధించుచున్నది.

ఒక మహాశిల్పి చిత్రించిన శిల్పము వెలుగు నీడలు చూపుటలో పరిణతమై జీవకళ లుట్టివడుచు

కాన్పించును. అటులే ఈ రఘువంశచిత్రము దిలీపుని వెల్లుతో, అగ్నివర్షునినీడతో ఎల్లకాలమునకును సజీవముగా దర్శన మిచ్చుచున్నది.

రఘువంశమున వరుసగా పలువురు సూర్య వంశరాజుల చరిత్ర వర్ణించబడినమాట వాస్తవమే! కాని ఈ వర్ణనము కృతకముగ రంగు లతికించిన లక్క కణ్ణుల రేజోహీనముగ కాన్పించదు. మఱి— చిత్రవర్ణ నవినూత్నమైన ఇంద్రధనువువలె మురిపించును. ఇందరి వివిధకథలు తెగిన దండలోని పూలవలె అటునిటు చెదరక ఒకే మూత్రమున గుంపితములయిన పుష్పములవలె ఏకాకృతిగ కాన్పించును. దీనికి కవి వేసికొన్న పథకము ప్రశంసనీయమైనది.

అందఱు సుక్షత్రయురే; శౌర్యశాలురే; వ్రజాను రక్తులే; కాని అందఱి జీవితములందరి అన్నిఅంశములను పూసగ్రుచ్చినట్లు వర్ణించ దొరకొనినవో ఆ కావ్యము పునరుక్తిబహుళమై బింబ, ప్రతిబింబ వర్ణనములతో నిండి తుదముట్టు జదుపుటకు దుర్భరమయిపోవును. ఈ విషమస్థితిని గ్రహించియే ఈతడు తన కథాపురుషులైన రాజుల చరిత్రములందరి అన్నివిషయములను తడవక ఒక్కొక్కరాజునందు స్ఫుటమైన ఒక్కొక్క లక్షణమును మాత్రము కైకొని దాని విశాసమును వర్ణించి ఆతనిని విడిచి వేయును. కావ్యరీతిలో కవికి వర్ణ్యములయిన అనేక రసవదంశములను ఒక్కొక్కరాజునం దొకటిగా వర్ణించి తన కావ్యత్వసిద్ధిని అన్నితీయముగా పోషించుకొనెను.

కావ్యమును తెలువగానే మొదట దర్శన మిచ్చు సూర్యవంశవ్రధువు దిలీపుడు! కవి తన ధర్మ చిత్రణమునకు ఈ మహారాజును లక్ష్యముగా గైకొనెను. ఇతని యం దీయొక్క లక్షణమే మనకు ప్రముఖముగ పొక్కొట్టగలిగింది తక్కిన అంశములు తిరోహితము లగును. అట్లే రఘువు అర్ధపురుషారోమునకు మూర్తి కల్పనముగ గాన్పించును ఏమట్ల కామ పురుషారూపిగ అజరాజు కనబడును. అవతార మూర్తియగు రామచంద్ర కథాను వర్ణనమున మోక్ష పురుషారోము ప్రధానమై పొడగెట్టును.

కాలిదాసు రఘువంశమును వీరరస ప్రధానముగా నిర్వహించెను. ఈతడు శృంగార పియుడని యెంత ప్రసిద్ధియున్నను, దానిని సంయమనముతో పొద్దులలో మంచెను.

రఘువంశము మూలపురుషుడు దిలీపుడు. కవి ఈతనిని 'స్వపాస్థిర్విత వీరశబ్దః' అని కీర్తించెను. ఈతని అర్థ, కామములు సైతము ధర్మ నిమిత్తములేయని చెప్పెను 'అవ్యర్థ కామో తస్యోస్థాన్ ధర్మాయైన మనీషిణః'. ఇట్టివానిని మహర్షులు ధర్మోత్తరుల డందురు. రఘువంశాధిని కవి తద్వంశ మహాపురుషుల సుగుణములను వర్ణించుచు, ఆ రాజులకు 'అఫరోదయ కర్మణామ్' అనునొక విశేషణము నుపయోగించెను. అందు మొట్టమొదటఁ జెప్పఁ దగినవాఁడు దిలీపుడు. ఈయన దర్శనీరుడు. ధర్మము కొఱకై ఈయన చూపిన త్యాగదీక్షలు అనన్య పాథారణము లయినవి.

వీరుఁడనగా కలివినరి యుద్ధముచేసి శత్రు విజయము నొందువాడే కాదు; తాను సమ్మిల లక్ష్య సిద్ధి కై నిర్విరామ కృషిచేసి ఎంతటి పరీక్షలకైనను నిలిచి కృతార్థుడైనవాడును వీరుడేగదా?

వైవస్వతమును వంశమున క్షీరసాగరమున చంద్రునివలె ఉద్భవించినవాడు దిలీపుడు. అతని పట్టుమహిషి సుదక్షిణ. వారు సంతానహీనులు. వివాహ ఫలము నుపుత్ర ప్రాప్తి. 'వ్రజాయై గృషమేధి వాన్' అనునది వారి వంశాదర్శము. వారి ఆదర్శమే కాదు; అది వేదోక్త ధర్మము. 'ధర్మవ్రజా సం త్యర్థగ్ం స్త్రియ ముద్వహే'. ఆ ధర్మమాతఃసయేడల రోపించినది. ఆ రోపమును పూరించుకొనుటకై ఆ రాజు సపత్నీకముగ కులగురువు నశిష్ఠుని ఆశ్రమమునకు వెళ్లి అతని ఆదేశమున కామధేను పుత్రుని పొందినిని విష్ణుతో పేవించుచుండెను. అట్లుజ్ఞేయ వదియొక్క రోజులు గడచినవి. మఱువాఁడు ఊత పూర్వకముగ దిలీపుడు పొందినిని అడవిలో మేతకు వదిలి పర్యత శోభను చూచుచుండగా ఆకస్మికముగ

ఒక సింహమువచ్చి ఆ గోవును పట్టుకొనెను. దాని పెల్లె అప్పు విని రాజు విల్లెక్కుకొట్టి బాణము సంధింపదలచెను. కాని కుడిభుజము స్తంభించి పోయినది. అతడు నివ్వేటపడి చూచుచుండగా సింహము నవ్వి 'రాజా! నీవు బాణము ప్రయోగించినను నా యెడల వ్యర్థమే అగును. నేను శివభృత్యుడను. సింహ రూపముననున్న నాకు దొరికిన ఈ గోవు నేటి నా ఆహారము. దీనిని శస్త్రముతో రక్షింపలేవు ఊరకుండుము' అనగా రాజు దిటవుగా నిలిచి 'ఇప్పుడు నేనేమి పర్మినను హస్త్యుడమే! ఒకమాట వినుము. ఇది మా గురుధనము నశించిపోవుచుండగా ఊరకుండజాలను. దయచేసి నా శరీరము నాహారముగా గొని దీనిని విడిచివుచ్చుము' అని చెప్పెను.

ఏమి విధిమాత్రము! తా నేమనుకొని గురు సన్నిధికి వచ్చెను! ఏమి జరిగినది! ఒక్క ధర్మము తోపమును తీర్చికొనుటకు రాగా వేరొక ధర్మము లున్నమైపోవుచున్నది! స్వశరీరమును రక్షించుకొని వేరొక విధముగ వంశోద్ధారకుని బడయుటయూ? లేక గురుధనమైన గోవును రక్షించుటకై సర్వనాశనము నొందుటయూ? ఏది కర్తవ్యము? ఇతమునుండి యొక ప్రాణిని రక్షింపలేని క్షత్రియత్వ మెందులకు? ఇట్టి ఆనమరుని క్షేమశము నిలిచియేమి? నిలువకున్న నేమి? తుట్టతుద కా రాజన్యుడు సర్వనాశనమైనను, క్షత్రధర్మమును కాపాడవలయుననియే నిశ్చయించెను.

దిలీపుని నిశ్చయమును నిపుణముగ ఖండించి సింహము రాజును ప్రతోభ పెట్టజూచెను. రాజు తన ఆమోఘవాక్పాతురితో పెచ్చేయి ఆయెను. ఈ స్వవేళ నిర్వహణముతో, సంవాదవాతురితో దిలీపుని ధర్మ, దయా వీరములు వెలుగులు చిమ్మినవి.

సింహము త్రియని ప్రతోభ మిది: -
 ఏకాతనస్త్రం జగతః ప్రభుత్వమ్
 నవం వయః కాంత మిదం వపు శ్చ!
 అల్పస్య హేలోః బహు హతు మిచ్ఛన్
 వివారమూఢః ప్రతిభాసి మే త్వం ||

'రాజా! ఈ చక్రవర్తివదలిని, నవయావనమును, మనోహరశరీరమును ఈ స్వల్పకారణమునకు విడువదలచుచున్నావా? ఎంత ఆలోచనాశూన్యమిది?' అంటియే కాదు.

'నీ శరీర మర్పించిన ఈ గోవాక్కటియే నిలుచును. నీవే బ్రదికిన ఈ లోకమంతయును నిలుచును. నీ గురువున కంటివా? ఈ గోవునకు బదులుగా కోటి గోవుల నీయగలవు. కనుక కర్మాణ కరమైన ఈ దేహమును రక్షించుకొనుము.'

ఏమి సింహపుమాటకారితనము! ఈ మాటలం దెంత చనవు! ఎంత లాలనము! ఎంత హేతు వాదము! అన్నిటికిని వెనుక ఆతని విస్మహాయ త్వముపై ఎంత సన్నని ఎత్తిపాడువు!

ఈ మాటలు రాజు ధేనురక్షణదీక్షను సవరింప లేకపోవుటయే గాదు; సింహపు దురాక్రమణమునకు తోనయి తనవైపు జాలిచూపులు చూచు గోమాత కన్యలు ఆతని హృదయమును కరణించినవైనను.

'ధీన్వా తదధ్యాసిత కాలరాక్ష్యా
 నిరీక్ష్యమాణః సుతరాం దయాళుః'
 రాజు ప్రత్యుత్తర మిది:
 క్షతా త్కిం త్రాయత ఇత్యుదగ్రః
 క్షతస్య శబ్దో భువనేషు రూఢః
 రాజ్యేన కిం త ద్వి పరీత వృత్తేః
 ప్రాజ్ఞై రుపక్రోశ మలీమస్మై ర్వా
 'క్షత్రియుడనగా ఒకరిని సీదమండి కాపాడు వాడు గదా? అట్లు చేయలేని వానికి రాజ్య మెందులకు? నిందా భాజనములయిన ప్రాణము లెందు లకు?' అని చెప్పి వేటొక యుక్తిచే రాజు సింహ రూపియగు శివసేనకుని నిరుత్తరుని చేసెను.

'భవా న సీదన్ వరవా నవైతి
 మహాన్ హి యత్న స్తన దేవదారా'
 'శివాక్షకు సరాధీనుడవైన నీవు ఈ దేవ దారు వృక్షరక్షణమునందు ఎంత శ్రద్ధ గలిగి

యున్నానో నేనును ఈగురు ధేనురక్షణమున అట్టి దీక్షనే చూపవలయును గదా? కనుక నా దేహమును గ్రహించి ధేనువును విడుపుము' అని చెప్పెను. తన మాటకొక స్నేహభావమును బోడించి హింస మృగమును సైతము మెత్తవరువదలచెను.

సంబంధ మాభాషణ పూర్వ మాహాః
పుత్ర స్స నౌ సంగతయో ర్హవానే ।
త ద్భూతనాథానుగ, నార్హసి త్వం
సంబంధినో మే ప్రణయం విహస్తుమ్ ॥

'కలిసి మాటలాడిన స్నేహము కలుగునందురు గదా? ఈ అడవిలో మనము కలిసి స్నేహితుల మైతిమి. మిత్రుడనైన నా కోర్కెను తిరస్కరింపకుము.' అని చెప్పగా సింహము నిరుత్తరమై ఆవును విడిచెను. రాజా శస్త్రమును వదలి తన శరీరము నొక మాంసపిండమువలె సింహమునకు సమర్పించెను.

'సస్యస్తక్రస్తో హరయే వ్యదేహమ్
ఉపానయత్ పిండ మి వామిషేర్య.'

ఇట్లు దిలీపుడు తన అనితర సాధారణమైన త్యాగశక్తిచే, దయాళుత్వముచే చిరకీర్తి వార్జించుటయేకాక గోమార చేసిన పరీక్షలో కృతార్థుడై పంశోద్ధారకుడయిన సుపుత్రుని బడసెను.

అతడే రఘువు! చిరప్రసిద్దుడైన వంశకర్త! యుద్ధదాన వీరములతో దర్శన మిచ్చు మహోజ్వలమూర్తి!

దిలీపుడు తొందరితొమ్మిది అశ్వమేధములు చేసి నూరవదానికి సంకల్పించెను. కుమారరఘు వశ్యరక్షకుడు. ఒక అదృశ్యమూర్తి అశ్వమును దొంగిలించెను. రఘువు నందిని అనుగ్రహముచే తురగచోరుని చూడగలిగెను. అతడు దేవేంద్రుడు!

రఘు వానిని విలువరించి వచోన్మైపుణ్యముచే అతని కాశ్చర్యము గొలిచెను. అతని మాటలందు వినయమున్నది. తిరుగులేని యుక్తియుక్తతయున్నది.

'దేవేంద్ర! ఉక్తమూర్ఖమును మాపు ప్రభువులు నీచమూర్ఖుల నవలంబించరాదు.

'పథ శ్శుచే ర్ధర్మయితార ఈశ్వరా
మలీమసా మాదదతే న పద్మతిమ్.'

మొదట తన్ను చూచుటయే అసంభవము. చూచినను ఇంత ప్రశంసముగా మాటలాడుట అరిది. అని ఇంద్రుడు విస్మితుడై రథమును మరలించి 'శతక్రతువు అన్న మాట నాయందే సార్వకము. అది వేలొకనికి చెందరాదు. కనుక నీ యశ్యము నవహరించితిని' అని పల్కి మరల నిర్లక్ష్యముగా నిట్లనెను.

'అతో య మత్వః కపిలానుకారిణా
పితు స్త్వదీయస్య మయా పహరితః ।
అలం ప్రయత్నేన త వాత్ర మా నిధాః
పదం పదవ్యాం సగరస్య సంతతే ॥'

'కపిల నివంటి నేను ఈ అశ్యము నవహరించితిని. నీవు మాత్రము వగరసంతతిమూర్ఖము పట్టుకుము.' ఈ మాటలతో నెంత అపాంకారము! ఎంత ఎత్తిపొడుపు!; తన్నేదాదు. తన వంశపూర్వపురుషులనే ఎత్తిపొడిచి త స్వవమానించెను. ఈ మాటలతో వినయవంతుడైన రఘువు ప్రతాపమునకు సంధుక్షణము జరిగెను.

తతః ప్రహ స్వావభయః పురందరమ్
పున ర్భూషే తురగస్య రక్షితా

తురగ రక్షకుడయిన రఘువు నన్ని నిర్భయముగా పురందరునితో నిట్లనెను.

'గృహేణ శస్త్రం యది సర్గ విషతే
న ఖల్వినిర్జిత్య రఘుం కృతీ భవాన్'

'ఇదియే నీ నిశ్చయమైనచో ఆయుధమును చేపట్టుము. నీ ఎదుట నిలిచిన రఘువు నోడింపక కృతకృత్యుడవు కాలేవు.' ఇచ్చట 'రఘుం అనిర్జిత్య' అను రెండు పదములలో కవి తన కావ్యనాయకుని అజేయత్వమును, అచంచలత్వ విశ్వాసమును నిపుణముగా ధ్వనింపజేసెను.

ఈశ్వరుని విడంబించు రఘువు ధనువు పట్టెను. ఈ నందరభమున ద్వితీయ సర్గలోని

‘ఐశ్వర్యత స్రస్త్వంబిక విశ్లేషేన
వజ్రం ముముక్షు విన వజ్రపాణిః॥’

అను మాటలను జ్ఞప్తికితెచ్చుకొనవలయునని కవి కాంక్షయా? పరమేశ్వరుని పై వజ్రమును ప్రయోగింపదలచిన ఇంద్రుడా ఈశ్వరుని ఒక్కమాపుతో మున్నెకనాడు కొయ్యబారి నిల్చినాడు. అట్లే ఇవట ఈశ్వరునివలె నిలచిన రఘువునకు ఇంద్రుడొక విధముగా లొంగిపోక తప్పదని వ్యంగ్యము.

యుద్ధము జరుగుచున్నది రఘువు ఇంద్రుని పిడుగు జెండాను ఒక బాణముతో నఱికివేసెను. అది యెట్లున్నది? బలవంతముగా సురరాజ్యలక్ష్మికి కేశఖండనము చేసినట్లున్నదట.

చుకోవ తన్నై సభ్యశం సురశ్రీయః
ప్రసవ్యా కేశవ్యపరోవణా దివ॥

తుదకు ఇంద్రుడు వజ్రాయుధమును ప్రయోగింపక తప్పలేదు. తదాఘాతమునకు రఘువువేల గూలుటయు జరిగెను. అనుపదముననే ఆతడు లేరి కొని విలిచెను. అప్పటి ఇంద్రుని ఈ విరోధి ప్రశంస రఘువరాక్షసునకు వచ్చెట్టినది.

కుతోష వీర్యాశయేన పురహా

.....

‘అనంగ మద్రిష్వసి సారవత్తయా

న మే త్వదన్యేన విసోధ మాయుధమ్॥

అవేహి మాం ప్రీతం ఋతే తురంగమాత్

కి మిచ్చ సీతి స్ఫుట మాహ నానవః॥’

‘శిరోచ్ఛయములందుగూడ తిరుగులేని నావజ్రాయుధపు దెబ్బకు తట్టుకొని నిలిచిన వాడింతవఱకు లేడు. ఎంతయు వంతసించితిని. గుఱ్ఱమునుతక్కు ఏమైనను కోరుకొనుము.’

రఘువు యథాస్థితికి వచ్చెను. తన ప్రతాపమునకు విబుధేంద్రుని మెప్పు లభించినది. తనకంటె

ధన్యు డెవ్వడు? తన సహజ వినయ సంపత్తితో నిట్లు పలికెను. ‘గుఱ్ఱము విడువకున్న పోనిమ్ము. శాస్త్రముచేతనే యజము ముగించిన నా తండ్రికి పరిపూర్ణయజ్ఞ ఫలము నిమ్ము.’

రఘువు యుద్ధవీరము ఇట్లు దేవేంద్ర విజయముతో ప్రారంభమై సర్వభారతోర్వీ దిగ్విజయముతో పరమావధి నందికొని సామ్రాజ్యలక్ష్మిని ఒక వెల్లగొడుగు నీడకింద ప్రతిష్ఠాపించెను.

శ్లో॥ ఇతి జిత్వా దిశో జిన్నః :
స్వవర్తత రథోద్ధృతమ్
రథో విశ్రామయన్ రాజ్ఞాం
చత్రశూన్యేషు మౌళిషు॥

ఇందు రఘురాజ సైన్యధూళి చత్రశూన్యము లయిన రాజాల తలలందు నెలకొన్న దనుటతో సర్వ రాజులును ఆతనికి సామంతులయి అరిగవులై యుండి రని అభివ్యక్తమగుచున్నది.

దిగ్విజయానంతరము తాను సంపాదించిన ధనవ్యవస్థమును దక్షిణాగ సమర్పింపవలసిన విశ్వజిద్యజ్ఞ మొనరించి రాఘువు సాటిలేని దానవీరుడయ్యెను.

శ్లో॥ ‘స విశ్వజిత మాజ్రషే
యజ్ఞం సర్వస్య దక్షిణమ్॥
ఆ దానం హి వినర్గాయ
సతాం వారిముచా మివ॥

ఈ దాన వీరములోని చివరి మెఱపు ముని కుమారుడు కాశ్యపియెడల ప్రత్యక్షమైనది. మృణ్మయ సాత్రాపకేషముగ దానము చేసిన రాజనాద్దకు వచ్చినవాడు గురుదక్షిణార్థి. దాతృసాహియుడు చక్రవర్తి. ఆతడిట్టి సత్పాత్రము నెట్లు వదలుకొనును? కాదని యేమిచ్చును? అట్టియెడ చక్రవర్తి మునికుమారునితో గంభీరముగా నిట్లు నెను. ‘రఘువు నాద్దకు వచ్చిన అర్థి వేరొక దాతనద్దకు పోయెను క్రొత్త అపకీర్తిని నాకు

తెచ్చి పెట్టుకము. కోరిన తనవలెను నీకు తెచ్చి
యిచ్చెను. రథడు. 'మూడు దినము తల్లికి పెట్టుకము'
అని చెప్పి క బేరునిపై దండయ్యతా బేరుదలచెను.
తలచినంతలోనే భర్తయొక కోర్కెనుబట్టి మున్నె
సార్లుము కురిసెను అప్పడొక పుస్తకార్థము జరిగినది

శ్లో. జనన్య సాకేతనివాషిన స్త్రీ ద్యౌః
నన్యజూతా మభిషంధ్యంతోర్త్యై ।
గురుప్రదేయాదిక్ నిస్సృజ్యోర్త్యై
స్థోర్త్యైకామా భదిష్ఠ పదమృత్యు ॥

వజ్రముచే విజృంభింపబడిన మేరువర్వత
శిఖరమువంటి హేమరాశిని కుంభపు కౌత్సునకు
'న మమ' ని యిచ్చివేయుటలో లేదు విశేషము.
తాను కోరిన పనులయగుకొల్ల సువర్ణములకంటె
నధికముగా నొక చిన్నగవ్వనైనను స్వీకరింపవని
శిష్యుడు పట్టుపట్టుటలో చురుకైనవానిని.
అయోధ్యాపురరానులకు విరువుని చూడగా మిక్కిలి
అశ్చర్యము కలిగినదట! ఎందులకు? 'నీ కొఱకు
సంపాదించిన కన రాశి' నంతటిని 'నీవే తీసికొను'
మన రాజును తుద కేమి జరిగినదియు కవి
చెప్పుడు తరువాతి కథాగమనముచుట్టి దాత అర్థిచే
ఆ ధనము వంతటిని స్వీకరింపజేసెనని స్ఫురించును.

కవి తాను కావ్యాదిని రఘువంశస్థుల ఉత్తమ
గుణములుగా స్మృతించిన లక్షణములను అదనకము
తన కథానాయకునియందు జ్ఞతించి తాతని వంశ
కర్తృత్వమును సార్థకము చేసెను.

అభరేదయ కర్మణాం—తానోట్టిను విజయ
యాత్రలం దీతడు తిరుగులే కృతార్థత నరదవాడు.

ఆ సముద్రక్షితిశానాం—దిగ్విజయముచేసి తన
సార్వభౌమత్వమును స్థిరీకరించెవాడు.

అనాకరధర్మశానాం—ఇంద్రుని వెంటపంటి
స్వర్గమునకు తన రథమును పోగరదినాడు.

యథాకామార్పితార్థశాం—కౌత్సునకు కోరిన
దానికంటె అధికముగా నిచ్చి వెంటదాత యొసేంచు
కొన్నాడు.

యోగే నాంతే తనుత్యజాం—పుత్రునకు రాజ్య

మహాభారతములోని మహాభారతము లోని
చేసినాడు

‘ఇతర చుభాస్వాక శ్రీగుణాశురూపం
భవంత మిద్యం భవతశ్చింతవ.’

అను కౌత్సుని ఆశీర్వాదమువలన రఘువంశకు
జన్మించిన మున్నెతుడు అజా దీవుడు మనకు దర్శన
మిచ్చును

అజరాజా నిరశృంగులమూర్తి. పితృష్ట పితా
మహాశక్తి తీసిపోని విరుడై అదర్శ గంపత్యమలోని
రహస్యము యే వల్యక్షమగును.

పంశానుగతముగా వచ్చు నిరత్యమునకు ఈతని
జీవితములోని రెండు సందఘటనలు వైష్ణవధర్మనిధి.
ఒకటి: ఈతడు స్వయంవరనిమిత్తమై విదర్భకు
పోవుచున్నప్పుడు సేనానివేశమును కలవరపరచిన అడవి
యనుగును వశవరచుకొన్నవిధము.

శ్రీయస్కామియైన రాజా ఏనుగును చంప
రాదు. అట్టియెడ ఈత డొక బాణముతో ఏనుగు
బెదర్చించి ఉపద్రవమును వివరించుకొన్నాడు; శాపాన
సాపము. వదిలి గగధర్మముకు మిక్కిలి సమాధాన
వాస్తవమును గూడ పడసెను.

రెండు : స్వయంవరమున వరింపబడి
ఇందుమీద: విరాటకుయొ జరిగి వచ్చునపు డడ్డ
గరించిన పితృశక్తి మహాభారతముతో నిద్రాభిచ్చి
‘అజరాజా’ భార్యను వెతుకరెంచి సవిలాసముగా
విజయభరణము వేట్టుట; అది ఆ ఏకైకవిరుడు
చేతులార సంపాదించిన కీర్తిని తనవిలీర ప్రాగు
మున్నట్లుబడిను.

తతః ప్రయోపాత్తరసే ధరోషే.
సవశ్యే దధ్మో జలణం కుమారః ।

జేన స్వపాస్కరిత మేకవీరః
ఏదేన యశో మూర్త మివానభాసే ॥

అలాని ఘర్షణబిడ్డలు దశరథుడు. ఈతని
చరిత్రలో వల్యక్షముగ వర్ణితములయిన దీరఘట్ట

ములు అంతగా లేకున్నను, ఈతని విజేతృత్వమును, వీరత్వమును కవి యిట్లు సూచించెను.

దశదిగంతజితా రఘుణా యథా

క్రియ మపున్య దజేన తతః పరం ।

త మదిగమ్య తథైవ పునర్భా

న న మహీన మహీన పరాక్రమం ॥

దశదిక్కులను జయించిన రఘువుచేతను, ఏమిట అజాచేతను భూమి యెట్లు శోభించెనో, అట్లే అహీనపరాక్రముడైన దశరథునిచేతను రాణించెను.

దశరథ పుత్రులు నల్వరును మహావీరులే! అందు నాయకమణి శ్రీరాముడు. భృభూతి మహాకవి మహావీరపరితమను నాటకమును వ్రాసెను. అతని దృష్టితో మహావీరుడనగా రామచంద్రు డొక్కడే! ఈతడు యుద్ధ, ధర్మ, దయా, దానాది చతుర్వీరత్వములను తన చరిత్రలో స్ఫుటముగ ముద్రించు కొన్న పురుషోత్తముడు. రామ - అయినయితో దీప స్తంభమునలె వెలుగు వీరతాజ్యేతులు నాలుగు.

(1) శివధనుర్భంగము (2) పరశురామ పరాభవము (3) రాజ్యపరిత్యాగము (4) రాక్షససంహారము.

ఈ ఘట్టములను మహాకవి కవితాసమృద్ధితో చిత్రించెను.

మిథిలలో జనకనభ నివ్వెటనడి చూచుచుండగా శివధనువును పూలవింటవలె ఎత్తి ఎక్కువెట్టెను. గట్టిగా లాగుటచే విల్లు విఱగి పిడుగుపాలువలె ధ్వనించెను. అది మరల నొక క్షత్రియుడు లేచి నాడయా, అని భార్గవునకు చెప్పినట్లున్నదట!

మిథిలలో కళ్యాణకార్యములు ముగిసినపిదప అయోధ్యకు పోవుత్రోవలో అచ్యముగ భార్గవరాముడే ఎదురై ఇట్లనెను: 'కొండపై గూడ తిరుగులేకుండ అస్త్రమును ప్రయోగింపగల్గిన నాకు సమానముగు అపకారముచేసి శత్రువులయిన వారిద్దరు. గోవత్సము ననపారింపిన హైహయ్యుడు మొదటివాడు. కీర్తిని హరించిన నీవు రెండవవాడు.' భార్గవుని ఉద్దేశవాణి పరమాపధి ఇది.

కాతరోఽసి యది వోద్గతార్పిషే

తర్హితః పరశుధారయా మమ ।

జ్యోనిపాతకఃసాంగుళి ర్వృథా

విధ్యతా మభయయాచనాశ్చల్లిః ॥

'వెలుగులు చిమ్ము నా గండగొడ్డటి వాడికి బెదరికొలివేసి అభయమును కోరుచు అంజలి నట్టుము.' ఇవట రాముని ప్రతిగర్వోక్తులుగాని, పోల్లంకనవచనములుగాని మనకు విస్మించవు. 'క్రియా కేవల ముత్తరమ్'. రాము డిట్లు చేసెను.

ఏన ముక్తవతి భీమదర్శనే

భార్గవే స్మితకమ్పితాధరః

త ద్దనుర్గహణ మేన రాఘవః

ప్రత్యవద్యత సమర్థ ముత్తరమ్ ॥

పరశురాము డిట్లు చెప్పగా రాముడు చిఱు నవ్వుతో అధరమిండుక కదలగా పరశురాముని చేతి నుండి ధనువు నందికనుటయే తగిన సమాధానముని యొందెను. ఇవట పెదవి కదుపుట శత్రువునుమించి మాటలాడుటకుగాదు. అతని గర్వమును త్రుంచి విజయమందు చిలువవ్వునకు! కవి హృదయములోని వ్యంగ్యచమత్కారమును 'స్మితకమ్పితాధరః' అను సమాసమును, 'గ్రహణమేన' అనుటలోని ఏనకార మునుపట్టి యిచ్చుచున్నది.

వేలొక ఘట్టము రావణుడు రణరంగమున కవతరించిరాడు. రాముడు మాతలి తెచ్చిన ఇంద్ర రథముపై నధిష్ఠించి శత్రువు నెదుర్కొన బోవు చున్నాడు వీర, ప్రతివీరు లిద్వరును అదియే తొలి పారిగా ఒండొరులను చూచుకొన్నారు.

శ్లో జేతారం లోకహింసాం

స్వముఖై రర్పితేశ్వరం

రామ మ్మలితకైలాసం

అరాతిం విప్రమన్యత ॥

లోకహింస వోడించిన వాడును, తన శిరస్సు లతో ఈశ్వరు నారాధించిన వాడును, కైలాసము నూచిన వాడును, అగువిరోధి కాన్పించిన రామునకు

కోధ ముట్టిపడుటకు బదులుగా గౌరవ ముద్ద వించెను. ఇచట రాముడు శత్రువును తిరస్కరించి మాటలాడుటలోగాని, అవహేళనము చేయుటలోగాని గొప్పతనము లేదు. శత్రువును బహుకరించుట యందే అనితర సాధారణమైన రామత్వమున్నది. ఆ వీరాధిపతులుచేయు యుద్ధమున విజయ మెవ్వరివంక నున్నదో తెలియవంత గాంభీర్యముగ యుద్ధము సాగుచుండెను.

శ్లో. కృత వతికృతస్థితైః
తయో ర్ముక్తం సురాసురైః
పరస్పరశత్రుతాః
పుష్పపుష్పిం న సేహికే ।

ఒక వీరుడు చేసిన కృతమునకు ప్రతివీరుడు చేసిన ప్రతికృతము 'ఆహా' పుట్టించుచుండగా దేవత లొకవైపునను, రాక్షసు లొకవైపునను పూలవాన కురిసిరి కాని ఒండొరుల బాణప్రయోగము ఆ పుష్ప పుష్పిని ఎవరిపై నను పడకుండ చెల్లెదరు చేసెను.

తుదకు 'నిమేషార్థా దసాతయత్ । న రావణ శిరః పంక్తిం అజ్ఞాతప్రణవేదరాం' రావణుని తలల వరుసను రాముడు తెగగొట్టెను. ఎట్లు? ఆ నరకివ బాదయే తెలియకుండ ఆ పని చల్లగా జరిగిపోయెను. అది రాముని ఉదారగుణమా? లేక బాణప్రయోగ కౌశలమా?

రెండును.

శ్రీరాముని తర్వాత ఆతని జ్యేష్ఠపుత్రుడు కుశరాజునందు రఘువంశ వీరతేజపు చివరిమెఱపు మెఱసెను.

కుశుని జైత్రాభరణము సరయువాలములం దభ్యుతము కాగా పాతకవాసీయుగు వాగరాజుపై ఆతడు గారు దాస్త్రమును సంధించెను వాగరాజు విసముడై తన చెల్లెలు కుమద్యతితోగూడ ఆయాభరణమును కుశునకు సమర్పించెను. పిదప కుశుడు పంశుచారముగా దేవేంద్రుని సాహాయ్యము నకై పోయి దుర్బయుడను రాక్షసుని సంహరించి వానిచే సహితుడయ్యెను.

కవి తన కావ్యమున అంగిరసముగ వీరమును

పోషించి జీవితములోని తక్కిన అనుభూతివిశేషము లనుగూడ శ్రద్ధగా రఘువంశమున చిత్రించెను.

కాళిదాసు శృంగారప్రియుడని ప్రసిద్ధి కాని ఆ రసము నీ కావ్యమున అంగిరసముగనే యుంచినట్లు తొలిశ్లోకమువలన తెలియును. పార్వతీపరమేశ్వరుల విక్రమమునందు శృంగారము ధ్వనించుచున్నను, అది కవి భక్తిభావమునకు అంగమే యైనదిగాని అంగి కాలేదు;

వీరముతరువాత రఘువంశపు అంగిరసములలో ప్రధానమయినది శృంగారమే ! అజరాజు గార్జన్యములో కవి శృంగారచిత్రణము దర్శనీయమైయున్నది.

ఇందుమతి స్వయంవరమున సర్వరాజపుత్రులను తిరస్కరించి తుదకు అజనిపై అనురక్తయై ఒక చిత్రమైన చూపు చూచినది. అది ప్రసన్నమధురమై స్వయంవర పుష్పమాలికవలె ఆతనిని మన్నించినది.

దృష్ట్వా ప్రసాదామలయా కుమారం
ప్రత్యగ్రహీత్ సంవరణ ప్రజేవ ॥

వా రిరువురును వధూపరులై ఒండొరులను చూచుకొనుటలోని మాధుర్యసౌకుమార్యములు మన హృదయములనుపట్టి వీడవు.

శ్లో. తయో రసంగప్రవిసారితాని
క్రియానమావత్తి నవర్తితాని ।
ప్రహీయంత్రణా మానశిరే మన్జ్ఞాం
అన్యోన్యలోలాని విలోచనాని ॥

వారి చూపులు కనుగొలుకులనుండి నెమ్మదిగా బయలుదేరి కలిసికొని చుట్టున వెనుకకు తిరిగి వచ్చుచు తవితిరీక మరల చూడదలచియు నును సిగ్గునకు కట్టువడి నిలిచిపోయినవి '

అజరాజు సందర్శమున వర్ణితమైన శృంగారము పవిత్రగార్జన్య సంశోభితము; ధర బద్ధము. అర్మకామములు ధర్మానుబద్ధము లయినపుడే పురుషునకు సంసేవ్యములయిన పురుషార్థములగును. కావ్యాదిని 'యావనే విషయైషిణాం' అని చెప్పబడిన మాటను పైవిధముగ సర్వము చేసికొనవలయును. తదనుగుణముగనే అగ్నివర్ణనివలకును వచ్చిత

రఘుశంకరాజులు ప్రవర్తించి తమ తల్లికి కారణము
ప్రాయ మొనరించిరి. పైర్వపురుషుల విషయము
భూతికి ప్రత్యుదాహరణము, తుదిని మనకు
అయోధ్యాంతఃపురములో దర్శన మిచ్చు అగ్నివర్ణుడు.
శిలత్వర అక్షు మహాసంయుమనముతో వర్ణితమైన
శృంగరము ఈ అగ్నివర్ణునియొద్ద విజృంభించినది.
ఆ విభృంభణము ఎట్లు వినితాతమునకు దాడి తీసి
నదో చెప్పట ఇవట ప్రకరణవ్యంగ్యము. అగ్నివర్ణుని
విషయానుభవవర్ణనమునందు కవి చూపిన శృంగర
పరిజ్ఞానము, లలితకళాభిజ్ఞత, కామశాస్త్రనరిపయము
ఇందు పురివిప్పి అపూర్వలాస్యవిలాసమును ప్రద
ర్శించినవి.

అగ్నివరు ని జీవన సిద్ధాంత మిది.

శ్రీ కృష్ణ వర్ణనామ

తస్య నిన్యతు రశాన్యతా ముభే ।

వల్లించు హృదయంగమ స్వహా

వల్కునా గవీ చ వామతోచనా ||

త్రాల్లింవలెపిన్న రెండు నమస్తలు ప్లాతని ఒడ్డిని
నిరంతర మలంకరించుచున్నవి. ఎవి ఏవి? ఒక్కటి
రమ్యముగ నినదించు విణ. రౌడవది కలభాసిణియైన
విలాసిని. అగ్నిరర్థుని చరిత్రము యుద్ధము ఈ
మాటలు పలికి ఆవిని విడిపాతమువచ్చు కవి తన
సామర్థ్యాని నిల్పు తెలి పెట్టు.

జ్ఞో. దృష్టబోధోన్ముఖి త్తన్న సోత్యుల్

సజ్జనము భిక్షజ్ఞానమనాశవశః ।

స్వాధ్యై స్మృతియై ర్భృతై స్తతో

దుఃఖ మట్లెదియగటో నివార్యతే ॥

వైద్యు ఔతవెప్పియున్నవీసటి ఆ రాజు వ్యసనములందలి తగురికమును విడనాడలేకపోయెను, అవును.

శీయావి. విషయానుభవములకు లొంగిపోయిన
ఇంద్రియగ్రణములను సువ్యవస్థ నిర్వహించగలడు?

శ్రీకృష్ణమనః శృంగారమతర్వాత ప్రాముఖ్యమును పోషించునది కరుణము. కాళిదాసు వీర, శృంగార, త్రణములకు దెట్టి మనస్కరము మామోహం, అట్టి ప్రార్థనాభంగములే కరుణమునందును ప్రదర్శించెను.

అజేందుమతుల ప్రియతమ దాంపత్యమునందు
అనివార్యమయిన భేదము ప్రవేశించినది. ఒక దివ్య
మాలా సంవృద్ధమునలన నేందుమతి మరణించినది.
ఆ శోకము అజరౌజును జ్ఞాప్తియేక్కు మేడగోడను
వగల్గినట్లు నిలుపున భేదించి పోనెను.

తస్య ప్రసవ్యా హృదయం కిల శోకశంకుః

పక్ష్యవరోహా ఇన సోధరిం బిభేద

అజరాజా ఉద్ధ్వనమును విడిచి శోకమూర్తియై
పట్టణమున నవశోభుననుడు కవి పల్కిన ఈ
మాటలు స్వార్థము విచారము లయినవి.

సప్తశతకము || సప్తశతకము పురిం తయూ వివా
క్షణదాసాయు శకంక దర్శనః
సరివాహ మివాన లోకయన్
సప్తశతకము పురిం తయూ వివా

భ్రాతృ తన దుఃఖపు పొంగును పురస్కార
కన్నులందు చూచుచు రాత్రి నెట్టబాసిన చరిత్రునివలె
పట్టణమును చేరెను.

ఈ వ్యామనరదు వివులముగ--వర్ణించబడిన
 సైబరపములేకా విశ్వావిత్తుని యాదరక్షణమునకై
 పోవు రామునకు ఎదురుపడిన తాటవాద్యనమునందు
 బీదత్వమునూపించినవలయుండు సీతారాముల సన్నిధికి
 వచ్చినచోత్రణం చేపట్టెందు హాస్య, భయానకములను
 నిష్కణముగా చ్చితింవి కవి తన సర్వతోముఖ ప్రతి
 ఘటన వదల్గించెను.

అంగనాధరదీంబంబులందు తీసి
నంతనము గొల్చలేదు రవ్వంతయైన

(వ్యతిరేకము)

37

విద్విషుల భాగ్యములతోడి విష్వరమ్ము
నుండి యొక్కుమ్మడిగలేచి హుమ్మటంచు
వారిపై బడుచుండు నవ్వారిగాగ
వృత్తు సహితంబుగా నీవు మేది నీశ!

(సహాక్షి)

38

ఆకసమునందు నెగడొంది యఖిల భువన
ములను గుముదినీ విలసనముల్ ఘటించు
తావకీన యశంబు భూస్థలికి డిగి
నగరసూనుల శ్రమము నిష్ఫల మొనరె

(ఉల్లేఖము - ధ్వని)

39

పాకశాసన సముద్రపు వసుధ నీవు,
పాలనము సేయుచుండగ వనములందు
నైరి తరణుల కన్నుల వరదినముల
వర్షమును గ్రమ్మరించు నవ్వారిగాగ

(తుల్యమోగిత)

40

జగతినహితాపకరణభేషజము వీవు,
కరగతుడవై చరించగ క్షాతలేంద్ర
అఖిలమగు భూమి గ్రమ్మరునట్టివారి
కెవని కేనియు నహిభయమ్మొనయ గలదె?

(శ్లిష్టవరంపరిత రూపకము)

41

కువలయ లక్ష్మి హరించును
ప్రవిమల భవదీయ కీర్తి పార్థివ మణి హే

తువ చిత్రము రాట్టు

గవరోక సమస్కృతాంఘ్రి కంజాడవయ్యా

(సమాలంకారము)

42

సభను నినుజూడఁ జందన చంద్రి

కాసమదయముతోచు నుగమ్ములగుచు

సంగరమునందు నినుజూడ సౌమ్యములగు

శేషకాలానలానులు చిత్రమగుచు

(వివిమయము—తుల్యయోగిత)

43

హద్దులేని వ్రవంచమునందు బ్రహ్మ

యొక్క యర్జును నిర్మించె నక్కజముగ

నిర్మలంబగు నీ కీర్తి నియతివలన

నందఱునుగూడ నర్జునులైరి భూప

(శ్లేషమూలక వ్యతిరేకము)

44

బలికర్ణ దధీచులలో,

నల హేమహిమాచలమ్ములందును నీవుల్

పలుచనయై ధైర్యము చం

చలమయ్యెన్ నీవు ధరణి శాసింపంగా

(యదాసంఖ్యము వ్యతిరేకము)

45

అటనిట యఖండ భూవలయమ్ము నీవు

పాలనము సేయుచుండగఁ బ్రబలశత్రు

మండలమ్ములలో మిత్ర మండలమ్ము

లందు నిశ్చింతగానుండు టబ్ర మయ్యె

(తుల్యయోగిత వ్యాకృత)

46

బలియొ కర్ణుండొ శిబియొకో పార్థివుండు
ఖరకరుండొకో యగ్నియొ కాలండొమొ
నాగొ బెక్కు వికల్పముల్పాగుచుండు
నర్మలకు నిన్నుగన్న ప్రత్యర్థులకును

(శత్రుభావించిత సంకయము)

47

కమలానివాసకాసా
రమ వాచు క్షమాధృతి ఫణిరాజ వగుచు నీ
పు చుదము గొల్పెద వత్సం
తము కుచలయచంద్రుండగుచు నరులకుఁ బుడమిన్

(శిష్టవశంపరిత రూపము)

48

ఆకసమ్మునఁ జంద్రికతై హిమాద్రి
యందు హిమమయి నీయశ మృవనినాథ
భూమియందున సాగరమ్ముల విధాన,
నంచరించుచు నున్నది సంతసమున

(మాతృహృదయంతోల్లేఖము)

49

మృగదీశులలో హరివయి
నగదీశుల నడుమ జందనప్రథ గనుచున్
దగియుండువు నక్షత్రత్
జగదీశుల నడుమ నీవు చంద్రుండగుచున్

(మాతృమ)

50

నీయుక్తులు యోగ్యమ్ములు,
శ్రీయుత పాల్కడలి నడుమ జెలువారు సితాం
గేయ గృహసీమరాకా
పీయాషకరాఖ్య పీతి పసియింపంగా

(ప్రేమోక్తి)

51

అవ్యత తరంగ సంతతి సుధాంశు విలాసము లచ్చి యాసనా
బ్రహ్మను నధఃకరించిన ప్రసాద మహాంబుధివైన నీ కెటుల్
సముదితమయ్యెనో ప్రళయ సంభృత దావ వహగ్నికీల ల
బ్రహ్మగ వెలార్చు తేజము ధరాపరిపాలక! యుల్బణముగా

(విషమము)

52

కమతాధీశు కవిత్వముల్ చెవిని సోకన్ వ్రాసె దైలంగ వం
శ్య మహాలక్ష్మి కృపాతిరేకమునఁ బెంచన్ బెద్ద పేర్గన్న పే
రమభట్టాస్వయ పుత్రుఁ డుర్విబుధసూర్యపాయుఁ డీ కబ్బమున్
దమిత్తో బండితరాజు పండితజగన్నాథుండు తత్కిరిక్తైః

(సమాప్తం)

ప్రాచీన కవులు; ప్రయోగ విశేషములు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

దైవ్యాకరణమునకును, అస్వకవీయమునకును సరి పడని ప్రయోగములు ప్రాచీనకవుల కావ్యము లలో విరివిగా ఉన్నవి. అవి యవసాహము లనుకొని, పరిష్కర్తలు వాటిని-బాలవ్యాకరణమునకును, అవ్యక వీయమునకును సరిపడునట్లు - మార్పులు చేసి యున్నారు. అట్లు మార్పుట సరికాదని, నేను నా 'భాగవతపాఠ పరిశోధనము'లో తెలిపియున్నాను. తదనుబంధముగా ఇప్పుడీ వ్యాసము వెలువరుచుచున్నాను.

1. వద్యముఁ ఛందోవ్యాకరణములు.

ఛందోబద్ధమైనభాష వద్యము భాషకు వ్యాకరణము ముఖ్యము; వద్యమునకు ఛందస్సు ముఖ్యము. కాబట్టి పద్యరచనకు, ఛందస్సు - వ్యాకరణమూ - రెండును కావలసినవే. అయినను, అందు ఛందస్సు ప్రధానము వ్యాకరణము అంత ప్రధానము కాదు. వద్యములో వ్యాకరణదోషము దొరలినను పరవాలేదు గాని, ఛందోభంగముమాత్రము కాగూడదు. అది ఉల్లంఘింపరాని శాసనము. ఆ శాసనమును కచ్చు లెల్లరును పాటించియున్నారు. ఛందస్సుకు భంగము కలుగునని తోచినపట్లు వ్యాకరణమును ఉపేక్షించి యున్నారు. ఈ యంశమును నిరూపించు ప్రయోగ ములు కొన్ని 'నాపరిశోధనము'లో 'ఛందస్సు-శబ్ద ప్రయోగము' (పు 248) అను శీర్షికక్రింద ఇచ్చియున్నాను. మరికొన్ని క్షోదకములు ఇచ్చుచున్నాను.

1. 'నా జ భ ము లు'

'విభవ సమజ్జ్వల తృదరవింత
ముకుంద యునంగ నొప్పు వా
జభములు జాతరేఫములుఁ
జంపకమాల కగున్.'

ఛందోదర్శనము. (2 - 98)

'నాజభములు' అనగా, రెండు నగణములు, జగణ భగణములు-అని యర్థము. చంపకమాలకు మొదట ఉండవలసిన 'నగణము ఒక్కటే; రెండు కాదు. కనుక 'నజభములు' అనవలె. 'నజభములు' అంటే, అనంతముని వద్యమున గణభంగము తటస్థించును. అందువలన నతడు 'నాజభములు' అన్నాడు.

శ్రీ రావూరి దొరపామిశర్మగారు, - 'నాజభములు-అని గణానుకూలముగా రచితము. నజభము లనియే గ్రహింపవలయును' అని 'పుటన్'లో తెలిపియున్నారు.

ఈ పద్యతి నన్నయవాటినుండియు కలదు. ఆయన 'రాజనారాయణ'అను పదమును, గణము సరి పడుటకై 'రాజనారాయణ' అని ప్రయోగించి యున్నాడు. దీనినిగూర్చిన వివరములకు, వా 'పరిశోధనము' చూచునది. (పు. 260.)

2. 'కే కీ ర వం బు'

'పుంసో, కిల రావంబుల్ పెరింగున్ - గృత కనగతటా-కీర్ణ కేకీరవంబున్' (నన్నె కు. 7-98.)

'కేకీ' నకారాంతశబ్దము. కావున 'కేకీర వంబున్' అనవలె. గణానుకూలముగా, 'కేకీ' అని దీర్ఘాంతముగా వాడబడినది.

3. 'చా వ జ్య'

'వి, ద్యుచ్చల చావజ్యం దూపుఁ
దొడుగుచుఁ బలికెన్.'

(అముక్త 3-28)

ఇందులో 'జ్య' శబ్దము 'జ్య' అని ప్రాసీయ కరింపబడినది. 'విద్యుచ్చల చావమునఁ దూపు' అని

వేదలవారి సవరణ.

4. 'భద్రభువు'

'నిమిషాన్యశ్రీ వయఃసంతభ నిషివ
నిబచ్చరభు వల్పంబు నిక్క' (అమక్త. 5-67)

'భూ'శబ్దము తత్సమమున 'భ్రూవు' అగునని 'భ్రువు'కాదు. కాకపోయినను, 'భూ' వల్పంబు' అంటే గణభంగమగునుగనుక 'భ్రువల్పంబు' అని ప్రయోగింపబడినది.

'నిబచ్చరభ్రూవు నిక్క సుంత' అని వేదం పౌరు మార్చిరారు.

5. 'గాయకా కలకలము'

'.....మాగధవందిగాయకా
కలకల మెల్ల మాన్చి' (సిం. ద్వా-2-6)

ఇందు 'గాయక'శబ్దము 'గాయకా' అని పాడి గించబడినది.

6. 'శంకావహారుంకార'

'...వివాసకేతన భనుష్టంకార శంకావహా
రుంకారాశికుంఠంబు' (, -2-78)

'శంకావహారుంకార' అనవలె. అట్లంటే గణము సరిపడదు అందువల్ల 'శంకావహా' అని దీర్ఘీకరింప బడినది.

7. 'భార్యా'

'ఆ రాజేంద్రున కగు భా
ర్యా రతికాప్తమరూప.....' (యామినీ. 1. అ.)

'భార్యా' సంస్కృతము. తెనుగున 'భార్య' అను తత్సమమును వాడవలె 'భార్య' అంటే గణము న.పడదు. అందువలన 'భార్యా' అను సంస్కృత శబ్దమే వాడబడినది.

8. 'గుణావతి'

దుర్ముగావతి వైతివో దోనకారి
దుర్ముగావతివని నిష్కర జాలనాదు' (, -5. అ.)

'దుర్ముగావతి' - 'సద్గుణావతి' - అను శబ్దములు, చందస్సుకు అనుకూలముగా, 'దుర్ముగావతి' - 'సద్గుణావతి' అని ప్రయుక్తములైనవి

9. 'నిష్కారము'

'నిష్కారంబుగఁ బట్టి తెచ్చుమఁ
గవుల్ నిక్కన్' (శతకంఠ 1-109)

ఇందులో 'నిష్కార' శబ్దము గణానుగుణముగా, 'నిష్కార' మని వాడబడినది.

10. 'ఉభయభాష'

'స్వభాషిక నవకవితా
ప్రాభవమున నుభయభాషఁ బ్రాధీమఁ జెప్పన్'
(విక్రమార్క. 1-24)

'ఉభయభాషం' అనవలె అప్పుడు 'ల' అను వర్ణ మధికమై గణము చెడును. అందువల్ల 'ఉభయ భాష' అనబడినది.

11. 'సుఖానిధి'

'వీడా సుఖానిధి విభవంబుగల కుంభ
కర్ణుని దెగటార్చు గన్ననాడు'
(శతకంఠ. 4-69)

ఇందులో 'సుఖానిధి' అనవలె, 'సుఖానిధి' విభవంబుగా ప్రయోగింపబడినది.

12. 'మారీచభాషాలు'

'వీడా మహారణ విక్రమధైర్యుల
మారీచభాషాల మాసినాడు.' (, -1.)

'మారీచ సుభాషాల' అనవలె అట్లునుట, ఆ సీపచరణములో కుదురనందున, కవి, 'సు' మఱి గొలిచి, 'మారీచభాషాల' అన్నాడు.

ఇట్లే ఒక కవి, 'ఉపధాన మురు' అనుటకు గీతపాదమున చోటు చాలక, ధానము'ను వదలివేసి, 'ఉపధ యురు' అన్నాడు. (మా. భా. పా. పరి శోధనము. పు. 301)

13. 'తిరునాము'

'మునిత నెలవంక తిరునాము నుడుటఁ తీర్చి'
(రాధా మా. 5-256)

ప్రాచీన కవులు; ప్రయోగ విశేషములు

ఇందులో 'తిరునామము' అను పదము 'తిరు నామ' అని ప్రయోగింపబడినది. చోటు చాంకనే.

వును కట్టివేయుతాడు) - 'తల్లు' అగుట సహజము గాని, తండ్రి - 'తల్లు' అగుట సహజముకాదు.

14. 'చేయకూ'; 'డాయకూ'

'డబ్బు లన్నియుఁ దెలుసుకుంటిని
తప్పదాపలు చేయకూ,
మట్టుదేరెడు కన్నుగవతో
మాటిమాటికి డాయకూ,
ఉబ్బుచేసుక తత్తరమున నొడలిపై
చెయి చేయకూ,
గబ్బితనమున దనుజమర్దన కందుకూరి
జనార్దవా.'
(చాటు మణి. ప్ర భా.)

ఇందులో చేయకు; డాయకు; వేయకు - అను క్రియలు, పద్యగమనము చెడకుండుటకై, దీర్ఘములుగా వాడబడినవి.

15. 'ఎన్ ద ల ల్'

'కన్నునీ, రోలుకలె వెళ్ళివే? వెలవ కోడక
నొంపగ వాని తెవ్దలల్, గలవు?'
(ఉ. హరి. 5 - 87)

ఎన్దలల్ = ఎన్నితలలు. 'ఎన్నితలలు' నుటకు వీలులేక, 'ఎన్ని' - 'ఎన్' గాను, 'తలలు' - 'లల్' గాను ప్రయోగింపబడినవి.

16. 'ఇ ది న్'

'కృతఘ్నా యిదిన్ నోరే?' (., - 4 - 187)
'ఇదియున్' అనుటకు ఎడములేక 'ఇన్' అనబడినది.

ఇట్టిదే మరియొక ప్రయోగము - 'విమం డిన్, జెప్పెద నంను' (కూ 4 50)

17. 'తల్లు'

'దుర్గ సర్వతర మానవస్వధలు తల్గుము'
(భా. ఆరణ్య. 6 - 366)

'తలగుము' అను క్రియ, గణానుకూలముగా 'తల్గుము' అని ప్రయోగింపబడినది. 'తలుగు' (=వళ)

18. 'తల్లు'

'తాల్గును, త్రామగురుండు మంత్రి వివరంబుల కేమని దల్పువాన?' (యామినీ. 5. అ.)

'తల్పు' = తలము. - 'తల్గు' అను భారత ప్రయోగమువంటిదే ఈ 'తల్పు'.

19. 'మోర్లు'

'దక్షవాటికఁ జూచి దక్షప్రజాపతిఁ
బొగడె సత్మోర్ల సంభోజభవుడు'
(భీమ. 3 - 136)

'సత్మోర్లన్' అంటే. నలు మోరలన్ = చలుగు ముఖములతో - అని యర్థము (మోర = ముఖము)

మోరులు - 'మోర్లు' అగునుగాని, మోరలు - 'మోర్లు' కావు. 'బొగడె సత్మోర్ల సంభోజభవుడు' అనుటకు ఛందస్సు ఒప్పుదు. అందువలన 'సత్మోర్ల' అని ప్రయోగింపబడినది.

20. 'చక్కె'

నరసింహనేత్రి ముందు శయనించిన
చిత్తరు చక్కెలోపలన్'
(శిరభా. 3 - 130)

ఇందులో, చవికె 'చక్కె'గా వాడబడినది. వ్యాకరణ మొప్పుదు. 'చిత్తరు చవికె లోపలన్' అనుటకు ఛందస్సు ఒప్పుదు. ఛందస్సుకొరకు వ్యాకరణము పేక్షింపబడినది.

21. 'పోల్ స్వామి'

'చలులమ్మార్చి వెలుంగు కృష్ణవృపుఁ
బోల్ స్వామిన్ ధరం గంటిరే?'
(రెట్టమత. 1 - 47)

'కృష్ణవృపు బోలు స్వామిని' అనుట వ్యవహారమునకు అనుగుణము. అది పద్యమున కుడురదు. అందువల్ల 'పోల్ స్వామిన్' అనవలసివచ్చినది.

22. 'తూ మ్లు'

'వసునస్థిభి! మూఁడు తూమ్లు
వానయుఁ గలుగున్' (,, - 5-68)

తూ మలను 'తూమ్లు' అని యెవ్వరును అనరు.
మరి ఆ కవి యెందు కన్నాడు? ఛందో నిర్బంధము
వల్లనే.

23. 'ఎ డ్మ'

'అదరుల్ వాఱ మురాఱ
యెడ్మబరి వేయన్' (పాండు. 2-103)

ఇందులో, 'ఎడమ' అను పదము, పద్యలక్ష
ణము వసునరించి 'ఎడ్మ'గా ప్రయోగింపబడినది.

కల్లు; వల్లు; కొల్లి; పొల్లి; మెల్లు
(మెలపు); తల్లు (తలపు) - మొదలగు రూపములు
ఇ ట్లేర్పడ్డవే.

24 'క స్క ర ము'

'దె.ప్పరమున నంచు వారక్కులఁ బల్కెఁ
గృతాంతుఁడు గన్కరంబునన్'

(రసాభరణము. 1-12)

'కనికరము' అనలు శబ్దము. ఆ రూపము
పద్యమున ఇముడినందున 'కన్కరము'గా కుదించ
బడినది

25. 'రా డ ర్క ము'

'రాడర్కమునఁ గొంత అవ్వయై మార్గేక'
(రాధామా. 3-45)

ఇందలి 'రాడర్కము', పై 'కన్కరము'
వంటిదే. అనలు రూపము 'రాడరికము.'

26. 'చిన్ రాయ'

'రవితులిత దేహవిభునిఁ జిన్ రాయవిభుని'
(ఆంధ్రభాషార్థవము. పీఠిక. 20)

'చిన్ రాయ=చిన్ రాయ.' చిన్=చిన్య. 'చిన్'
అను విశేషణము ఛందస్సు చెడకుండుటకై 'చిన్'గా
వాడబడినది.

27. 'ప ద్మొ క ం ట'

'అరుదుగఁ బద్మొకంటను
గవాకుని మూర్ఘింజేసి'
(శతకంఠ. 4-23)

'పద్మనొకంటను' - అనుటకు పిలులేక 'పద్మ
కంటను' అనబడినది.

28. 'గు ర్వు'

'మఱియు గుర్వునకు నమస్కరించి'
(,, - 1-172)

'గురువు' సన్స్కృతశబ్దము. 'గుర్వు' అనుట
వ్యాకరణసమ్మతముకాదు. కాకపోయినను, ఛందస్సును
బట్టి 'గుర్వు'గా వాడబడినది.

ఇట్లే, 'కురువకము' - 'క్కుర్వక'మని
నన్నెచోడకవియు, 'తరువు'ను - 'తర్వు' అని తెనాలిరామ
లింగకవియు వాడియున్నారు. (మా. భా. పా. పరి
శోధనము. పు. 249, 254.)

29. 'కు రి ం చె'

'నేలకు డిగ్గణమఱికి విల్చి
కురించె మహాస్త్రవర్షముల్'
(శతకంఠ. 4 - 24)

'కురియించె' అనాలె. గణము సరిపడుటకు
'కురించె' అనబడినది. ఇట్లే, లక్షణకర్త - అనంత
దును - 'కురించిరి' అని ప్రయోగించియున్నాడు.
(మా. భా. పా. పరి - పు. 252.)

30. 'ఇ త్తు మ్'

'కోమలిఁ గొనివచ్చి
నీకు గొబ్బున ఇత్తుమ్' (శతకంఠ. 3-84)

ఇందు 'ఇత్తుము' అను బహువచనక్రియ,
గణానుగుణముగా - 'ఇత్తుమ్' అని ప్రయోగింపబడినది.
'ఇత్తుము' అను క్రియను 'ఇత్తున్' అనుట వ్యాకరణ
సమ్మతముగాని, 'ఇత్తుము' అను క్రియను 'ఇత్తుమ్'
అనుట వ్యాకరణసమ్మతముకాదు.

31. 'తల తుమ్'

'.....గురుముఖ్యన్ మేరుధీరున్ మహా,
దారున్ వేంకటభట్టార్యుఁ దలతుమ్ దాత్వర్య
మింపొందగన్' (రెట్టమత. 1-5)

ఇందును, 'తలతుమ్' అను బ. వ. క్రియ,
ఛందస్సు ననుసరించి, 'తలతుమ్' అని ప్రయోగింప
బడినది.

32. 'వ ద'

'నీ, వదఁ బదమూవ కేను
వనవాన మొనరెద నన్న'

(వేం. వందతంత్రము. 1-84)

'నీవద=నీవద్ద.' - 'వద్ద' అనుటకు వద్యంక్షణ
మొప్పుదు. అందువలన 'వద' అనబడినది.

33. 'తోడ్కు'

'సమయంబని తోడ్కురాగఁ జారులఁ బసిచెన్'
(యామిని. 2. అ)

'తోడుకొను' అనుక్రియ 'తోడుక'గా మారి
నది. 'తోడుక' అనుటకు వద్యముతో సందులేక
'తోడ్కు'గా కుదించబడినది.

34. 'తొడుక'

'బోధమయున్ సంసారం
బోధితరణిఁ గొలువఁ దొడుక పోయెద రమచున్'
(కాళ. మా. 4-51)

'తోడుక', ఇందులో - 'తొడుక' అయినది.

35. 'ఇయక'

'వారి వారి గోత్ర వంశ సంకరముగా
నియక యతివఁ బెండ్లియయిన మేలు'
(విష్ణుపు. 4-184)

'ఇయక' అనవలె; లేదా 'శయక' అన
వలె. ఆ రెండును వద్యమున సరివదనందున, కవ
తన రచన కనుకూలముగా - 'ఇయక' అన్నాడు.

36. 'అయె'

'అలిలానందరపాద్మి నైక్యమయె
నాహా మాట లింతేటికిన్?'
(యామిని. 5. అ.)

'బిక్యమయ్యె' అనవలె. 'అయ్యె' అంటే
గణభంగమగును. అందువలన, 'బిక్యమయె' అని
ప్రయోగింపబడినది.

37. 'క లి తే'

'అచ్చలమా యేటికి నెత్తిఁ
గొట్టుకొనగా నన్నాసమున్ న్యాసమున్.
గలితే చాలు మదీయ భక్తిరుచి
భక్తశ్రేణి క్కళాంతమున్'
(పాండురంగ. 4-98)

ఇందులో, 'కలిగితే' అను అర్థమున 'కలితే'
అని యున్నది. శ్రీ అనంతకృష్ణశర్మగారు - 'కలి
గితే - అనుటకు 'కలితే' అని అన్నిమాదార్థుల ప్రయో
గములు గలవు ఈ ప్రయోగ మితరులలో కాన
రాలేదు' అని తెలిపియున్నారు. ఎవరు వాడినను, అది
సహజమైన రూపము కాదు.

38. 'ని పు'

'కోకిలమా నిపు మాతో
నేకక్రివముగమండి' (యామిని. 4. అ.)

ఇందు 'నిపు', ఛందస్సు చెడకుండుటకై -
'నిపు' అని ప్రాప్యదిగా వాడబడినది.

39. 'మమేద'; 'తల్పుకోక'

'కోకమా మ మేచఁ దల్పుకోక మానవే...'
("-")

'మమేద' - 'తలఁచుకోక' అనవలె. ఛందస్సు
ననుసరించి, 'మమేద' అనియు, 'తల్పుకోక' అనియు
ప్రయోగింపబడినవి.

40. 'తీ డు నా త్రు'

'అసిముఖ తీక్షణాస్త్ర వివిధాటగ
సంచిత శౌర్యశాలి' (శతకంఠ. 1-107)

ఇందులో 'శిక్షణ' శబ్దము పంపిణీకర్తాశ్చర్యము
'శిక్షణ'గా వాడబడినది ఇట్లే, పర్యంకము- 'పరి
యంకము'గాను, పర్యంకము- 'పరియంతము'గాను
ప్రయుక్తములై యున్నవి.

'తన పరియంకమందు పనితామసి'

(భాగ. 10. ఉ. 987)

'బరు బుద్ధిగ బృహ్స్పతిము

పరియంతము మెక్కి' (శిశిరభా 4-44)

41. 'నీలుగఁ జొచ్చెన్'

'నీ మందస్మిత వదనము

నీ మోహముఁ దలఁచి మనము నీలుగఁ జొచ్చెన్'

(భాగ్యుర. కిష్కి. 295)

'నీలు కాంచొచ్చెన్' అనవలె గణములు పరి
పడుటకు 'నీలుగఁ జొచ్చెన్' అనబడినది. కాని,
అర్థము పరిపడదు

42. 'వలని నాటకముల్'

'నా మొగమోటకై వలని నాటకముల్' మునియించి'
(పారిజా. 1-89)

'వలని నాటకముల్' అన్నమాటకు, 'కొర
మాటన వేషాలు' అని మన మర్థము చెప్పకోవలె
'కొరమాలిన' అన్నయర్థమున 'వలని' అనుట లేదు.
'వలనని' అనుట కుదు.

'ఓక్షణ భూవర వంపని

పాపూ లివి యేం?' (సిం. ద్వా. 2-62)

'వలనని చెలిమియును జేయవలదుర'నుమతి'

(సు. శత. 82)

కాబట్టి, 'వలనని' అనుటకు అవకాశములేక
'వలని' అని ప్రయోగించినట్లు కనబడుచున్నది.

43. 'మా చ వి'

'పాంకముగాని యీ వలని

బొంకులు మా చవిగావు'

(పారిజా. 1-126)

'మాకు చవిగావు' అనుట క్రమము పంద
స్పృకు పరిపడుటకు 'మాచవిగావు' అనబడినది.

44 'గట్టివ చేతలు'

'గట్టివ చేతలున్ బసలుఁ గల్గదనంబులు'

(సా. 1-127)

గట్టివ చేతలు=ధూర్త కృత్యములు — అని
యర్థము 'ధూర్తుడు' అను అర్థమునిచ్చు పదము
'గట్టివా'గాని, 'గట్టివ'కాదు.

గట్టి + వా = గట్టివా = గట్టిగా మాట్లాడు
వాడు. వా = వాయి (నరు). పద్యములో 'వా' శబ్దము
గణానుకూలముగా 'వ' అని ప్రాప్తముగా వాడబడినది.

45 'మధుమావతోర్గంటి'

'మధుమావ తోర్గంటి మండలమున'

(క్రీడా. 242)

'మధుమావతి + ఓర్గంటి = మధుమావతి
యోర్గంటి' అగును. 'మధుమావ తోర్గంటి' అనుట
గణముల ననుసరించియే.

46. 'మధురతి'

'మధుర తోదార్య సమాధి సామ్య శ్లేష

ములు పదియును బ్రాణములు'

(అప్స. 1-33)

ఇందులో 'మాధుర్య' శబ్దమునకు బదులుగా—
గణానుకూలముగా— 'మధురతా' శబ్దము వాడబడినది.

గిడుగువారు-పుటన్-టలో- 'కావ్యగుణవాచక
మైన యన్యడు 'మాధుర్య' అని యుండదగు
అట్లున్నచో ఛందోభంగము. 'ధర్మధర్మిణో రభేదః'
అను వ్యాసుము రసవాచక మైనయన్వదే చెల్లును
ఇచ్చట చెల్లదు' అని ప్రాసియున్నారు.

47. 'కజాయము'

'తెమ్మన్నన్ దెచ్చెన పిడుగువములు

వన్యంబుల్ కజాయము లిందెన్నే సున్నని'

(పాండు. 4-176)

[ప్రాచీన కవులు; ప్రయోగ విశేషములు]

ఇందు 'కజ్జాయంబులు', గణము సరిపడుటకై, 'కజాయంబులు'గా వాడబడినవి.

పాండు, కర్త, ఇట్లు, 'వక్కాణింను'ను 'వకాణింను' అని ప్రయోగించియున్నాడు.

'నీ నామములు వకాణింతు నెపుడు'

(4-92)

48. 'శరణ్యమయ్య'

'...గుణత్రయబద్ధ శరణ్యమయ్య భా
స్వర్ధత చిత్రబుద్ధ బసవా! బసవా! వృషాధిపా!
(వృషా. శత - 31)

'శరణ్య' అని యనవలసియున్నను, ఆ వృత్తమున సరిపడనందున 'శరణ్యమయ్య' అనబడినది.

ఇట్లు, 'సఖాలు' అనవలసిన చోట, 'సఖ్యలు' అని ప్రయోగింపబడినది.

'సంతన చితురై నుతులు సఖ్యలు
తమ్ములు భూసురేంద్రులున్'

(శశిరేఖ. 5 - 37)

49. 'దయ్యపు వెల్గు'

'అ, దయ్యపువెల్గు నుమ్మ
సతతస్థితి వెల్గెడు బుండరీకా
గ్దయ్యుల బ్రవ్వరిల్లును'

(పాండు. 4-123)

ఇందులో 'దయ్యపు వెల్గు' అనుమాట 'దివ్యజ్యోతి' అను అర్థమున వాడబడినది. అర్థము సరిపడనుగాని, ఔచిత్యము లేదు 'దివ్యజ్యోతి' అనుటలోగల ఉగ్రత్వావము 'దయ్యపు వెల్గు' అనుటలో లేదు.

రామకృష్ణుని ఈ మూత్రమెరుగదా! ఎరుగక కాదు; 'దివ్యజ్యోతి' అనుపదము ఆ పద్యమున ఇముడదు. 'దయ్యపువెల్గు' అంటే, (ప్రాసము సరిపడి, పద్యము ధారాళముగా సాగిపోవుచున్నది. అందువల్ల ఆ పదము వాడినాడు.

50. 'వార్దోడై'

'వీడంబెట్టెడు సాకుమార్యనతి
డప్పింగూరే బొంచాలి వా,
వార్దోడై వచ్చిరి వారు లేక యిట మీతో
(భా. మహాప్రస్థానిక. 50)

ఇందులోను, 'వారుతోడై' అనుటకు వీలు లేకనే 'వార్దోడై' అని ప్రయోగింపబడినది. (వారు + తోడై = వార్దోడై)

ఆంధ్రభాషానుశాసనకర్తలు, — 'ఘటించు రైదలు; చూడరై నులు-మొదలగు రూపములను బాలసరస్వతి యుదాహరించెనుగాని, యివి యిప్పుడు రుచింపవు' అన్నారు (క్రియా. 97). 'వార్దోడై' అను రూపమును అట్టిదే.

ఇప్పుడు రుచింపకపోయినను, వ్యాకరణసమ్మతములు కాకపోయినను ప్రాచీనప్రయోగములను మనము మార్చరాదు. అవి భాషాపరిణామచరిత్రకు ఆధారములు. కావున వాటిని మార్చుట భాషకు అవకారము చేయుట యగును.

సంధిసమాసాదుల విషయమునను, యతిగణ ప్రాసముల విషయమునను పూర్వకపులు స్వతంత్రులని చేసిన ప్రయోగములును చాలా కలవు. మరియొక వ్యాసమున మనవిచేసెదను.

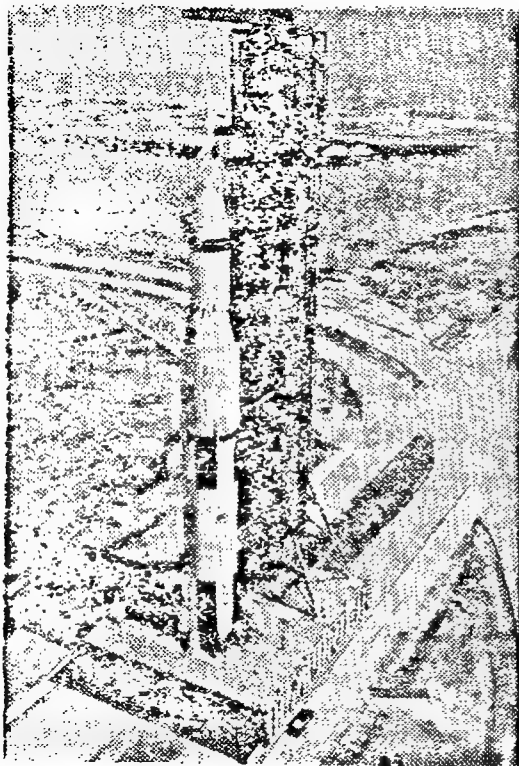

చంద్రరేఖా విలాసం

డా. మహీధర నళినీమోహన్

(గత సంచిక తరువాయి)

నిజానికి ఈ మూడవ వద్దతి చాలా పాపానంతో కూడుకొన్నది. ఒక్క కాటర్-5 రాకెట్టులో తీసుకు వెళ్లగలిగిన ఇంధనం చొటాచొటగా అల్పపరమాణు సరిపోతుంది. ప్రతికదలికనూ అచిరుంచి ఇంధనం రవ్వంతవ్వరంకాకుండా జాగ్రత్తగా పిసినిగొట్టులా జరపాలి. అనుకున్న ప్రకారం జరగక ఏపాటి ఎటామోటీ వచ్చినా మనుష్యులు చంద్రుని లోని ఏ బండరాళ్లకో గుడ్డుకొని చచ్చిపోగలరు.

చూడగా చూడూ ఈ మూడవ వద్దతి అనువైనది అని తోచింది. అంశ్యంకాకుండా ఉన్న రాకెట్టుతోనే పని జరుపుకోవచ్చు. నయాణం సవ్యంగానే జరుగుతుందని లెక్కలు చూపిస్తున్నాయి అంటే కాదు, భూకర్ష్య సమాగమవద్దతిలో అదనపుభక్తితో తోడు ఒక బృందీకూడా ఉంది. రెండు బ్రహ్మాండమైన రాకెట్లను భూకర్ష్యలో సమావేశం చేయడమూ, ఒకదానిలోని తైలాన్ని రెండవదానిలోకి భార హాతస్థితిలో 'పంపు' చేయడమూ కష్టమైన వనశ్చే. అంటేకాదు. అంతరిక్షంలో తిరిగే రాకెట్లకు అంటుకున్న స్థిరబద్ధుత్తు (STATIC CHARGE) వల్ల రాకెట్లు దగ్గరగా వచ్చినప్పుడు 'స్పార్క్' (రవ్వలు) పుట్టి ఇంధనం అంటుకుంటే భయంకరంగా పేలిపోయే ప్రమాదం ఉంది పైగా చంద్రకర్ష్య సమాగమవద్దతిలో చంద్రనాక ఉన్న సైజులో ఉండడంచేత చంద్రవరితలానికి బహుదగ్గరగా వెళ్లి, దిగడానికి అనువైన స్థలం చూచుకుని, దిగేచోట ఎగుడుదిగుడు బండరాళ్లు ఉన్నట్లైతే కొంచెం జక్కటి అరిగి చదువైనచోటు చూచుకుని జాగ్రత్తగా దిగడానికి ఏళ్లు ఉన్నాయి. ఏకారణంచేతనైనా చంద్రునివూడికి దిగడం అపాయకరం అని తోస్తే ఆఖరిక్షణంలోనైనా సరే వెంటనే తిరుగుముఖం పట్టి, చంద్రునినుట్టూ చేరువలోనే తిరిగే మాతృనాకను సురక్షితంగా చేరుకోడానికి అవకాశాలున్నాయి. అవసరం అయితే మాతృనాకలోని నావికుడు తన నౌకును కొంచెం కిందికిదించి, చంద్రనాకను సమీపించి, అందులోని నావికులను రక్షించడానికి అవకాశం

మూడుదశలలో ప్రేలి విడిపోయే కాటర్-5 రాకెట్. లున్నాయి. వందలకొద్దీ ఇంజనీర్లు, శాస్త్రజ్ఞులూ,

దండ్రలేఖా విలాసం

నెలంతరబడి తర్జనభర్జనలుచేసి, ఆఖరికి చంద్ర కక్ష్యా సమాగమపద్ధతినే అవలంబించాలని నిశ్చయించారు. తరువాత ప్రయాణ కార్యక్రమము, దానిని అంచలెవారిగా నిర్వహించవలసిన క్రమమూ గణగణా తయారయాయి. ఈ ఎపోలో కార్యక్రమంలో 11 వ అంచెలో మిసిసిసి చంద్రునివీరానికి సంపాదించి నిశ్చయించారు ఇంతకుపూర్వం పంపిన వ్యోమనౌకలు; అవి సాధించిన విశేషాలనూ గురించి మరోసారి తెలుసుకుందాం.

ఫ్లారిడాలోని కెనెడీ రాకెట్ లాంచింగ్ స్టేషన్ మరో ఒకచోట బ్రహ్మాండమైన మూడు అంతస్తుల శాటర్న్ - 5 రాకెట్టు నిలువబడిఉంది. దానివీరాద్దగినాక ఈ నౌకలో మూడు ముఖ్యవిభాగాలు ఉన్నాయి—కమాండు మాడ్యూలు, సర్వీసుమాడ్యూలు, లూనార్ మాడ్యూలూనూ. ఇదంతా కలిపి 363 అడుగుల ఎత్తు. దీనిని పట్టుకుని స్థిరంగాఉంచే పెద్దఇసుపచక్రం. అందులోనే పైకి కిందికి తిరుగడానికి లిఫ్టు.

ఈ ఎపోలో-11 చంద్రలోక యాత్రకోసం ముగ్గురు మెరికల్లాంటి జెటివిమానపు పైలెట్లను ఎన్నిక చేశారు. వాళ్లకి ఏళ్లతరబడి శిక్షణ నివ్వారు. వాళ్ల పేర్లు సీల్ ఆర్మ్ స్ట్రాంగ్, ఎడ్వీన్ ఆల్రిన్, మైకేల్ కాలిన్స్ అని.

మైకేల్ కాలిన్స్ అని మీకు అందరికీ తెలిసినదే. ట్యూరలో వాళ్ల పేర్లు ప్రపంచప్రసిద్ధం కానున్నాయి.

ఆర్మ్ స్ట్రాంగ్ టెన్స్ పైలట్ గా పనిచేశాడు. X-15 అనే విమానాన్ని 200 000 అడుగుల ఎత్తున గంటకు 4000 మైళ్ల వేగంలో నడిపించాడు. 1966 మార్చి 16 వ తేదీని జెమిని-8 వ్యోమనౌకకి పారధ్వం వహించి, భూకక్ష్యలో తిరుగుతున్న మరో వ్యోమనౌకతో విజయవంతంగా కలువగలిగేడు. 1968, మే 7 వ తేదీని చంద్రుని వీరానికి దిగే ఘట్టాన్ని అధ్యాసం చేసుకున్నాడు. వెంట్రుకవాసిలో చాపు తప్పించుకున్నాడు. చంద్రుని వీరాడ మొట్టమొదటిసారి (జూలై 21, 1969, భారతీయ కాలమానం ప్రకారం రాత్రి 11 గంటల 57 నిమిషాలకి) అడుగుపెట్టిన కీర్తి ఇతనికి దక్కింది.

చంద్రునిమీద అడుగుపెట్టిన రెండవ వ్యక్తి ఆల్రిన్. చంద్రనౌకకు సారథి ఇతడు. ఏక్స్ ప్లానెటిక్స్ (వ్యోమయానం) అనే శాఖలో డాక్టరేటుడిగ్గి పొందినవాడు. 1966 నవంబరులో జెమిని-12 వ్యోమనౌకలో జేమ్స్ లోవేలోతో కలిసి ఇతడు 59 సార్లు భూపదక్షిణాలు చేశాడు; అప్పుడే ఆ వ్యోమనౌకలో నుంచి బయటికివచ్చి 129 నిమిషాలపాటు అంతరిక్షంలో 'నడిచాడు'.

APOLLO 11 — Launch And Translunar Injection

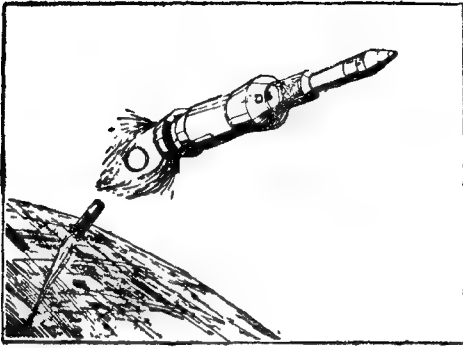
Astronaut Insertion

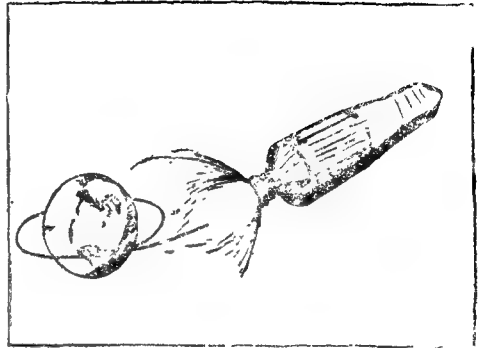
Check Of Systems

అపోలో-11 వ్యోమనౌకలో వ్యోమగాముల ప్రవేశం.

వ్యోమనౌకలో యంత్రాల తనిఖీ.

Saturn Staging

Trans'unar Injection

కాటర్న్ రాకెట్ ప్రయోగం.

మైకేల్కాలిన్స్ చంద్రునిమీదకు దిగకుండా మాతృనాకతోనేఉండి, చంద్రప్రదక్షిణలు చేశాడు. ముగ్గురిలోనే ఇతడి పనే తక్కువ ప్రమాదకరమైనది. 1966 జూలైలో జెమిని-10 వ్యూహ నాకకు పైలట్ గా ఇతడు 44 భూప్రదక్షిణలు చేశాడు. కక్ష్యలో తిరుగుతున్న నిర్మామవ్యమైన మరో వ్యూహనాకతో తన నాకను కలుపగలిగేడు. ఈ ప్రయాణంలోనే 39 నిమిషాలపాటు అంతరిక్షంలో నడిచాడు.

ఈ విధంగా చంద్రమండలయాత్రకు ఎన్నుకోబడ్డ ముగ్గురూ వ్యూహయానంలో పూర్వానుభవం ఉన్నవారే. భయంకరమైన పరిస్థితులలో మనోనిగ్రహం, గుండె నిబ్బరం చూపినవాళ్లే.

ఈ ముగ్గురు నావికులనూ తీసుకుని 1969 జూలై 16 వ తేదీని 1902 గంటలకు (I. S. T.) రాకెట్టు బయలుదేరింది. మొదటి అంతస్తు 38 మైళ్ళ ఎత్తుదాకా ఎగిరి ఇంధనం అయిపోయాక, విడిపోయి కిందపడిపోయింది. అప్పుడు రెండవ అంతస్తు అందుకుని 119 మైళ్ళ ఎత్తుదాకా ఎగిరి, విడిపోయింది అప్పుడు మూడవ అంతస్తు అంటుకుని, గంటకి సుమారు 17427 మైళ్ళ వేగం అందుకునేదాకా వెలిగి, ఆరిపోతుంది. అందులో ఇంకా ఇంధనం ఉంది భూకక్ష్యలో తిరగడానికి ఆ వేగం చాలు. ఎంతసేపు ఎంతబలంగా వుండాలి

చంద్రమండల కక్ష్యలో చేరడానికి ప్రేలుడు.

భూమిమీదవున్న కంప్యూటర్లు నిర్ణయించి రేడియో సంకేతాలద్వారా ఆజ్ఞాపిస్తాయి. బయలుదేరిన 2½ గంటలతరువాత, రాకెట్టు పసిఫిక్ మహాసముద్రంపైన ఉండగా, కిందనుంచినప్పటికీ అజ్ఞానం ఇరసావహించి, మూడవ అంతస్తు మరోసారి వెలిగి, గంటకు 24245 మైళ్ళ వేగాన్ని అందుకుని, ఇంధనం పూర్తికావడంతో విడిపోతుంది. ఈ వేగం భూమ్యాకర్షణ శక్తిని విధరించుకోడానికి చాలు ఈ వేగంతో ప్రయాణంచేసే ఏవన్నవైనావరే భూమినుంచి శాశ్వతంగా వైదొలగిపోతుంది. దీనిని భూమియొక్క 'నిష్క్రమణవేగం' (ESCAPE VELOCITY) అంటారు మరో మూడురోజులతరువాత చంద్రుడు ఎక్కడ ఉండబోతున్నాడో ఆ దిశలో వ్యూహనాక ప్రయాణం చేస్తుంది. నాక ప్రయాణమార్గాన్ని ఎప్పటికప్పుడు గుణించి, సరిగ్గా ఉన్నదీ లేనదీ చూస్తున్న భూమిమీది కంప్యూటర్లు దారి తప్పు తున్నట్లుైతే ఎంత తప్పుతున్నదీ, ఎంత సరిచేయవలసినదీ క్షణంలో లెక్కలుకట్టి, సరిదిద్దడానికి సర్వీసు మాడ్యూలులోఉన్న లనేకమైన చిన్నచిన్న రాకెట్టు ఇంజనులలో ఏదీ ఏ రిజోల్ వంగి, ఎంతసేపు ఎంతబలంగా వుండాలి నిర్ణయించి, అజ్ఞానం రేడియోతరంగాలద్వారా సంకేతభాషలో పంపిస్తాయి. ఈ రేడియోతరంగాలు భూ వాతావరణంలోంచి, మధ్యలలోనుంచి దూసుకుని పోనుకు 1,86,000

మైశ్లన్ గంతో ప్రయోగించేసి, వ్యోమనౌకలో ఉన్న 'ఏరియల్' కి తాకుతాయి. ఏరియల్ కి తగలిన బలహీనమైన ఈ రేడియో సంకేతాలను నౌకలోని ఎలక్ట్రానిక్ పరికరాలు ఊహకొద్దీ రెట్లు బలవత్తరంగా మార్చి, రాకెట్టుమెటారుకి పంపిస్తాయి. వెంటనే దారి సరిచేయబడుతుంది. సాధారణంగా ఈ పనిని భూమిమీదనున్న కంప్యూటర్లే చేస్తున్నప్పటికీ అవసరమస్తే ఈ పనిని స్వయంగా నౌకలోని రోడన్ నావికులే చేయడానికి కూడా తరిఫీదు ఎవకాలూ ఉన్నాయి. వ్యోమనౌకలోనే చిన్నరకం కంప్యూటర్లు ఉన్నాయి. ఆకాశంలో కనబడే ఏదో ఒక సక్షత్రాన్ని గుర్తించి, దానివైపు ఒక ఏరియల్ టెప్పి భూమిని, చంద్రుణ్ణి కూడా చూచి, టిటి మధ్యకోణాలు కొలిచి, ఎన్నిడిగ్రీలకోణాలు ఉన్నదీ అసలు ఎంత ఉండవలసినదీ గుణించి, అవసరమైన మార్పులను సూచిస్తాయి ఈ చిన్నకంప్యూటర్లు. ఏకారణంచేతనైనా భూమి మీదనుండి వారెల్లు అందకపోతే బొత్తిగా అగమ్యగోచరం అయిపోకుండా ర. పద్ధతి చాలా అవసరం.

భూమినుంచి వ్యోమనౌకదూరం అవుతున్న కొద్దీ దాని వేగం అంతరించుకు తగ్గిపోతూ ఉంటుంది. చంద్రుడినుంచి 43,495 మైళ్ళ దూరంలో భూచంద్రుల ఆకర్షణశక్తులు సరిసమానంగా ఉంటాయి. ఆ చోటను దాటేక చంద్రాకర్షణకు తోబడి చంద్రనౌకకేగం తంతరించుకు పెరుగ

నారంభిస్తుంది చంద్రునికి 5600 మైళ్ళదూరం లోకి వచ్చాక సర్వీసు మాడ్యూలులోని 'రెట్రో రాకెట్లు' (RETRO ROCKETS) నాడాలు ప్రయోజాభిముఖంగా టెప్పి మండిస్తారు. ఇలా చేయడంచల్ల నౌక వేగం తగ్గుతుంది. చంద్రునికి సుమారు 100 మైళ్ళదూరంలో మరోసారి బలంగా రాకెట్లు మండి, వ్యోమనౌకను చంద్ర కక్ష్యలో పడేస్తాయి. ఇది చాలా ముఖ్యమైన ఘట్టం. ఏకారణంచేతనైనా రెట్రో రాకెట్లు మండికపోయి నట్లైతే వేగం తగ్గక చంద్రాకర్షణవల్ల మరింత ఎక్కువ అవుతుపోతుంది అంత వేగంగా సమీపించే వస్తువును చంద్రుడు ఆకట్టి ఉంచుకోలేడు. కాని నౌక గమనదిశను మార్చి, తన చుట్టూ ఒక అర్ధ వలయం ప్రాంతం తిప్పుకోగలడు. అందుచేత నౌక చంద్రుని చుట్టూ తిరిగి, పంపుతిరిగి మళ్ళీ భూమి వైపుగా పోగి, మూడు రోజులకు రుమాత భూమిమీద పడిపోతుంది. రెట్రో రాకెట్లు మండికపోతే వ్యోమ నావికుల ప్రాణాలు కాపాడడానికి, అదృష్టవశాత్తూ ప్రక్కతిలో ఈ సౌకర్యం ఒకటి ఉంది.

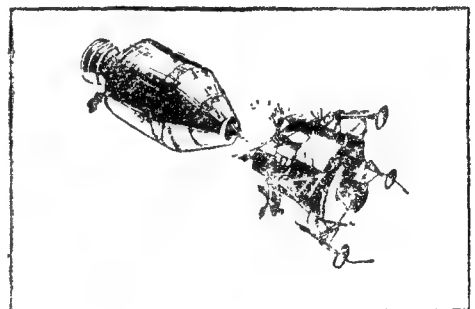
జూలై 19 వ తేదీ 22 56 గంటలకు వ్యోమనౌక చంద్రుని చుట్టూ దీర్ఘవృత్తాకార కక్ష్యలో (ELLIPTIC ORBIT) పడింది. దీనిని వృత్తాకార కక్ష్యగా మార్చడానికి మరోసారి సర్వీసు మాడ్యూలులోనికి రెట్రో రాకెట్లును కాల్చవలసి వచ్చింది. మొత్తంమీద జూలై 20 వ తేదీని

APOLLO 11 — Descent To Lunar Surface

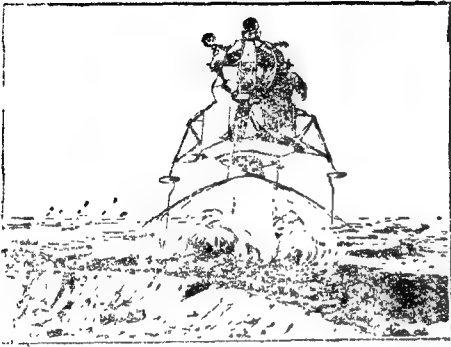
Transfer to LM

అపోలో-11 వ్యోమనౌకనుంచి చంద్ర శకటానికి వ్యోమగాముల బదిలీ.

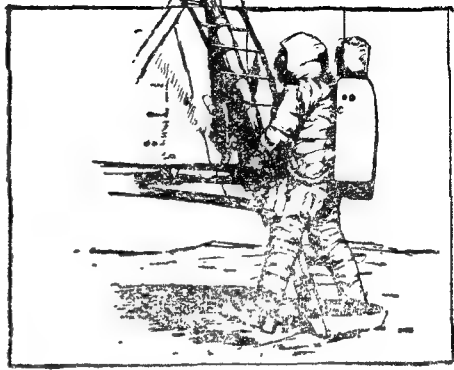
Separation Of LM From CSM

కొలంబియా సర్కిస్ మాడ్యూల్ నుంచి చంద్రశకటం విశ్లేషణ.

Landing On Moon

చంద్రమండలంలో పరితలంపై చంద్రశకటం
అవతరింప.

First Step On Moon

చంద్రమండలంలో పరితలంపై శ్రీ అంమ్ స్ట్రాంగ్
మొదటి అడుగు.

0311 గంటలకి చంద్రునికి 69 మైళ్ళ ఎత్తున వ్యోమనౌక వుత్తాకార కక్ష్యలోపడింది. తరువాత కొన్నిగంటలు విశ్రాంతి తీసుకుని ఆర్మ్ స్ట్రాంగ్, ఆల్ డిస్కోలు చంద్రనౌకలోకిమారి, యంత్రాలన్నీ సరిగ్గా పనిచేస్తున్నదీ లేదీ చూశారు ఈ రెండు నౌకలనూ కలిపి ఉంచిన శీల (క్లచ్)ను తీసేసి, చంద్రనౌకను విడదీసి, అందులోఉన్న రాకెట్టును గమనానికి వ్యతిరేక దిశలోకార్చి, జూలై 21 వ తేదీ 0044 గంటలకు చంద్రాభిముఖంగా దిగసాగేరు. రాకెట్టువల్ల వేగం తగ్గుతుంది వేగంతగ్గిన నౌక చంద్రునిపైపు చాపాకారమార్గంలో పడడం మొదలు పెడుతుంది. సుమారు 50,000 అడుగుల ఎత్తుదాకా వచ్చాక, చంద్రనౌక శిరస్సుపైకి, రాకెట్టు నాడాలు చంద్రునిపైపుకే ఉదేహగ సరిదిద్ది, రెట్రో రాకెట్టును కాలుస్తారు దీనితో నౌకవేగం బాగా తగ్గిపోయి గాలిలో దూదీపింజెలాగ మెల్లగా దిగడం సాగిస్తుంది. సుమారు 100 అడుగుల దరిదాపులలోకి వచ్చాక చంద్రులోని నావికులు కిందికిమాచి; దిగబోయే స్థలం చదునుగా ఉన్నదీ లేనదీ గమనించి, అవసరం అయితే ప్రక్కరాకెట్లు సాయంతో కొన్నిచందల అడుగుల వరకూ పక్కకు జరుగుతారు. ఏ క్షణంలోనైనా సరే కిందికి దిగడం ప్రమాదం అనిపిస్తే రాకెట్టువేగం హెచ్చించి, పైకి ఎగిరి, మాతృనౌకను చేరుకొనే అవకాశం ఉంది. ఆఖరికి గంటకు మూడుమైళ్ళ

లోపు వేగంతో చంద్రనౌక జూలై 21 వ తేదీ 0153 గంటలకు చంద్రోపరితలానికి తగిలింది. నౌకకాళ్ళు చంద్రునికి అగులగానే నౌకలోపల 'చంద్రునిపై దిగేము' అన్న అక్షరాలు వెలుగుతాయి నావికులు రాకెట్టు ఇంజను ఆపివేశారు.

చంద్రునిమీదికినౌక దిగేదిగానే లోపలి యంత్రాలన్నీ సరిగ్గా పనిచేస్తున్నదీ లేనదీ జాగ్రత్తగా పరిశీలించాలి. ఇంధనపు ట్యాంకు కారుతోదేమో, మరేదైనాభాగం చెడిందేమో చూస్తారు. ఏమంటే సవ్యంగా లేకపోతే వెంటనే రాకెట్టును మండించి, చంద్రుని విడిచిపెట్టి పైకి వెళ్లిపోవాలి. ఈ యాత్రలో చంద్రనౌక చక్కగా చంద్రునిమీద వారింది ప్రమాదమేమీ లేదు.

నాలుగుగంటలపాటు విశ్రాంతి తీసుకుని, ప్రత్యేకమైన దుస్తులు (SPACE SUIT) వేసుకుని, నౌక తలుపు తెరిచి, సవ్యసమిధుగా కిందికి దిగి, జూలై 21 వ 1147 గం.కు ఆర్మ్ స్ట్రాంగ్ చంద్రునిమీద కాలమోపేడు తరువాత మరో అరగంటకు ఆర్లైన్ కూడా దిగేడు.

వ్యోమ నావికుల మాటును గురించి నాలుగు మాటలు చెప్పాలి. ముసూరు కోటిన్నర దాలర్లు ఖర్చుచేసి, బహుకాలం అనేక పరిశోధనలు జరిపి వాటిని తయారు చేశారు. చంద్రునిలో గాలి బొత్తిగా

లేదు. కనుక మనిషికి అవసరమైన ప్రాణవాయువు తీసుకు వెళ్లాల్సి అంతేకాదు, భూమివిూద దట్టమైన వాతావరణంలో పుట్టిపెరిగి శరీరంవిూద అంతటా చదరపుటంగుళానికి 14.7 పౌనుల బరువుతో గాలి నొక్కుతూ ఉండడానికి అలవాటు పడ్డాయి మన శరీరాలు. ఆ వత్తిడిని ఆధిగమించి మన ఉపిరితిత్తులు పనిచేస్తున్నాయి. రక్తం ప్రవహిస్తోంది చంద్రునివిూద వత్తిడి శూన్యం కావడంతో రక్షణ లేకపోతే వ్యోమ నావికుల రక్తనాళాలు పగలిపోవచ్చు. ఉపిరితిత్తులు బెల్లానల్లా లేలిపోవచ్చు కనుక వారికోసం తయారుచేసిన నూలుతో తగినంత వత్తిడి కల్పించాలి. అంతేకాదు, విశ్వావళాంతో ఎక్కడెక్కడినుంచో ఉల్కలు గంటకి అనేకవేల మైళ్ళ వేగంతోవచ్చి చంద్రునివిూద తుపాకీ గుల్లలాగ పడుతూ ఉంటాయి. అటువంటి ఉల్కలు భూమినిూదికి వస్తాయికానీ, భూమిచుట్టూ దట్టమైన గాలి ఉండి, ఆ ఉల్కలను దారిలోనే అటకాయించి, మసిచేసేస్తూ ఉండడంవల్ల మనకు వాటివల్ల ఏమీ ప్రమాదంలేదు. చంద్రునివిూద నిరోధించగల గాలి లేకపోతేచేత పెన్సిల్వేనియా ఉల్కవచ్చి తగిలితే చాలు వ్యోమనావికుల ప్రాణాలకే ముప్పు వస్తుంది. ఈ ఉల్కలందరినుంచి రక్షణ కల్పించగల బరిష్మత్తమైన మూడుపౌంల నూలును తయారు చేశారు అంతేకాదు, బయట ఎండలోఉంటే అపారమైనవేడి, నీడలోఉంటే అపారమైన చలిరూ. వీటినుంచి రక్షించడానికి నూలులోపల చిన్న 'ఎయిర్ కండిషనరు' ఉన్నాయి. అంతేకాదు, భూమివిూద మనం మాట్లాడేమాటల గాలిలో తరంగాలయ్యావంతో ప్రయాణించేసి మరొకటి చెవికి తగిలి వినిపించడం అనేది జరుగుతోంది శబ్దం వినిపడాలంటే గాలి (లేదా మరేదైనా 'మీడియం') అవసరం. గాలిలేని చంద్రునివిూద ఒకరితోఒకరు మాట్లాడాలంటే గాలి లేకపోయినా ప్రయాణించేయగల రేడియో తరంగాలను ఉపయోగించాలి. కనుక ఆ నూలులోనే వార్తాప్రసార పరిగ్రహణార్థం రేడియో యంత్రాలను అమర్చారు. ఇంతాచేసే నూలు మరి బరువై కాళ్ళూ

చేతులూ కదవడానికికూడా లేకపోతే ఏం ఉపయోగం? లేలికగా, కదలికలకు వీలుగా ఉండాలి. తమ చాచకకృతంతా ఉపయోగించి తయారుచేయగా ఆ నూలు 180 పౌనుల బరువు తూగింది ఇంత బరువు మోయడం శ్రమఅని భయపడవక్కరలేదు చంద్రాకర్షణ భూమ్యాకర్షణలో ఆరవవంతు మాత్రమే కనుక, ఈ నూలు చంద్రునివిూద 30 పౌనులు మాత్రమే తూగుతుంది.

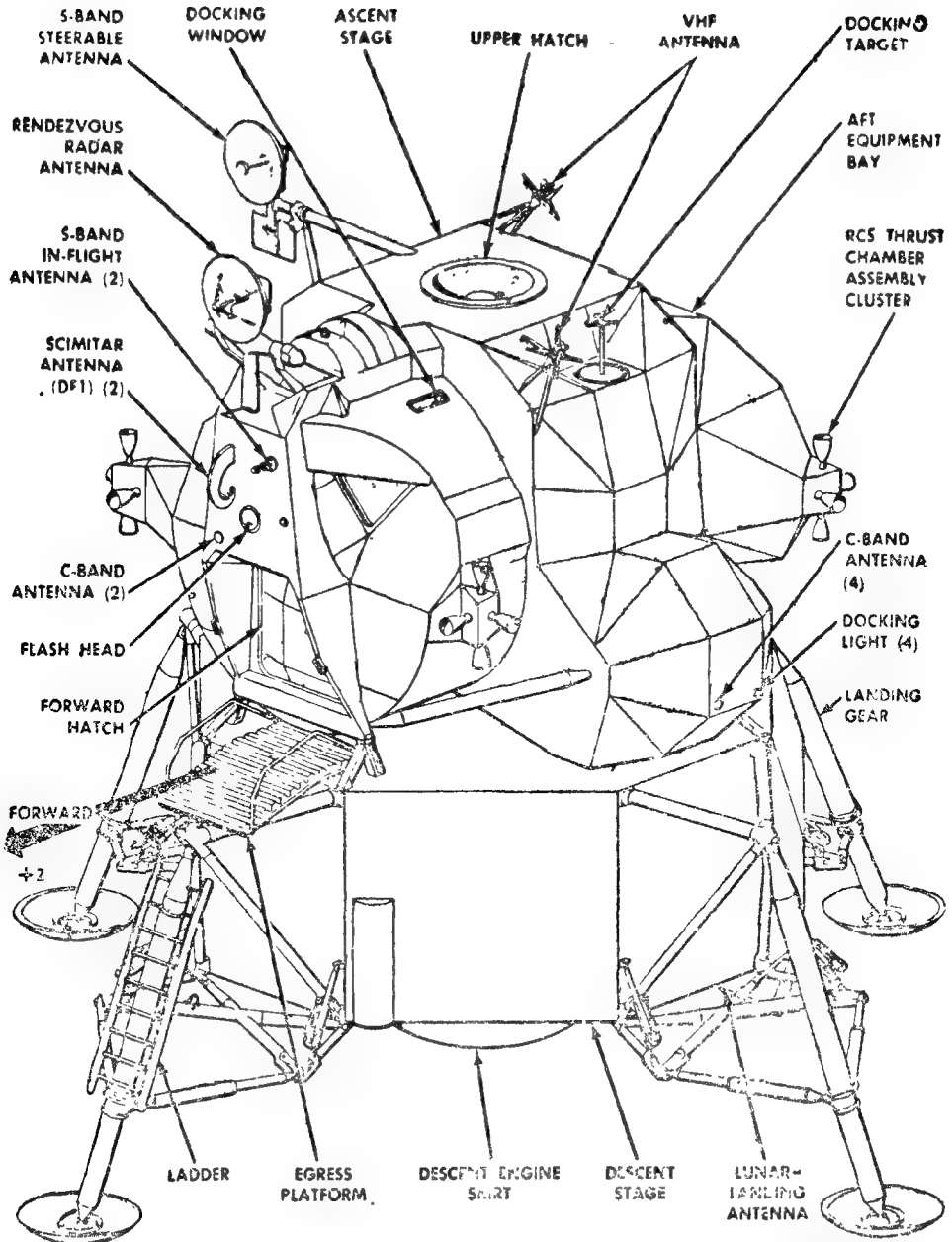
చంద్రునిమీద దిగిన వ్యోమనావికులు అక్కడ తమ జాతీయతాకాన్ని పాటేరు. చంద్రునిలో గాలి లేదుకనుక జెండా ఎగురుతున్నట్లు కనిపించడం కోసం గట్టితీగముక్క ఒకటి జెండాలో గుచ్చేరు. రెండు అల్పామినియం పెట్టెలలో ఇరవయ్యేసి పౌనుల చంద్రునిమట్టి, రాళ్ళు పోగుచేశారు. అక్కడ వాళ్ళు చేసిన వైజ్ఞానికక్రియలు ముఖ్యంగా మూడు ఉన్నాయి

1. సౌరవనప్రయోగం (SOLAR WIND EXPERIMENT). సూర్యుడినుంచి ప్రచండ వేగంతో వెలువడే అణుశీలాలను కొలుస్తుంది ఇది.

2. సీస్మోమీటరును చంద్రునివిూద ప్రతిష్ఠించారు. భూకంపాలలాగే చంద్రకంపాలు వస్తే తెలుసుకుని ఆ వార్తను యంత్రం భూమినిూదికి వార్త పంపిస్తుంది.

3. లేజరు (LASER) కాంతిని ప్రతిఫలించగల లద్దాలను చంద్రునివిూద అమర్చారు వీటి సాయంతో భూచంద్రులమధ్యదూరం అంగుళాలతో సహా తెలుసుకోవచ్చు.

శాస్త్రజ్ఞులు వారికి ఇచ్చిన ప్రయోగాలను విజయవంతంగా పూర్తిచేసి 1417 గంటకి చంద్ర నాకలో ప్రవేశించి 4 గంటలపాటు విశ్రాంతి తీసుకున్నారు. అన్నిటికన్న భయంకరమైన ఘట్టం చివరకంది. చంద్రోపరితంగంవిూదనుంచి చంద్రనాక పైకిలేచి చంద్రపదక్షిణాలు చేస్తున్న హృన్వాసను చేరుకోవడమే చాలా కష్టమైనప్పని రాకెట్టుశిలను దెబ్బతినడంవల్లగనీ, మరేకారణంచేతలేనాగనీ చంద్రనాక పైకిలేవనుగాకలేవనుఅని భిష్మించుకు

NASA/GRUMMAN APOLLO LUNAR MODULE

DOOLING 103

చంద్రోపరితలంపై దిగిన చంద్రశకటం స్వరూపం.

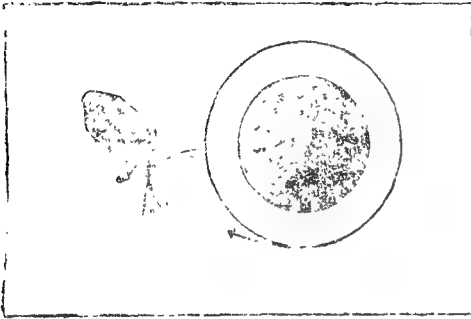
కూర్పుంటే అందులోని నావికు లిద్దరికీ దుర్మరణం తప్పదు. చంద్రునిచుట్టూ 69 మైళ్ళ ఎత్తున తిరుగుతున్న నావికుడు మాతృనౌకను కిందికి దించి వీళ్ళను రక్షింపే అవకాశంలేదు. ఏమంటే మాతృ నౌకను చంద్రునివీధికి దిగడానికి అనువుగా నిర్మించినట్లేదు. సోనీ భూమివీధి ఇటువంటిదే మరో రాకెట్టును లాంచిగుబ్బా మీద సిద్ధంగా ఉంచి నప్పటికీ వాళ్ళని రక్షించడం సాధ్యంకాదు. ఏమంటే ప్రయాణానికే మూడురోజులు వడుతుంది. చంద్రుడి మీద దిగబడిపోయినవారికి నౌకలో ఆక్సిజను మరో 48 గంటలవరకూ మాత్రమే వసిపోతుంది. సోనీ మరో నౌకను, చంద్రనౌకతోనూ చంద్రకక్ష్యలో ఇంతకుముందే ప్రదక్షిణలు చేయిస్తూ సిద్ధంగా ఉంచినప్పటికీ వీళ్ళని రక్షించడం సాధ్యంకాదు. చంద్రనౌకలో ఇద్దరికి మాత్రమే చోటు ఉంది పైనుంచి ఒక పైలట్ చంద్రనౌకను దింపుకు వచ్చినప్పటికీ ముగ్గురికి అందులో చోటు లేదు కదా? అధికమైన బరువును పైకి లేవనెత్తే శక్తి దానికి లేదుకదా? కనుక చంద్రునివీధి నౌకయొక్క రాకెట్టు చెడిపోవడమే జరిగితే తీరని నష్టం జరుగు తుంది. ఈ ప్రమాదానికి సిద్ధపడే ఉన్నారు ఆ నావికులు. వాళ్ళ ఆలోచనలు గవీరిజిగానూ, పనులు తికమకగానూ ఉండకుండా శాంతంగా ఆలోచించే స్థితిలో ఉంచడానికే చాలాసేపు విశ్రాంతిని ఇచ్చారు. ఈ యాత్ర సరిగ్గా ముగుస్తుందో లేదో, ఎప్పుడు ఏ దుర్వార్త వినవలసి వస్తుందోనని భూమిమీద అన్నిదేశాలలోనూ కోట్ల కొద్దీ జనం చాలా ఆందోళనపడ్డారు. ఆ నావికులు కేవలం ఆమెరికనులేకాదు. యావత్తు మానవజాతికీ ప్రతినిధులు. అతిస్నేహాపావశంకికదా?

చంద్రనౌకలో రెండు భాగాలు. కిందకి దిగడానికి వసినప్పైన అధోభాగం. దీనికి నాలుగు కాళ్ళూ, నిచ్చెన. రాకెట్టు మోటారులు వగైరాలు అన్నీ ఉన్నాయి పై భాగంకూడా స్వయం సమర్థ మైనదే. రాకెట్టు మోటారులూ, ఇంధనమూ,

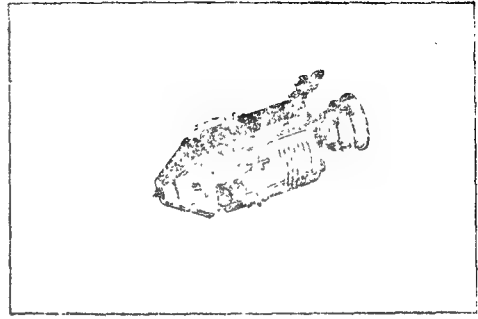
రాడార్ కంప్యూటరులు, తాలు వగైరాలన్నీ పై భాగంలో ఉన్నాయి. ఒకసారి చంద్రునివీధికి దిగిన తరువాత ఇంక అధోభాగపు ఉపయోగం ఏమీ లేదు. దానివీధికి పైకి తీసుకుపోవడం బరువు చేటు; అంత ఇంధనమూ లేదు. కనుక ఈ రెండు భాగాలూ కలిపి ఉంచిన శీలలు తీసివేసి, పై భాగాన్ని వేరు చేశారు. జూలై 21 న తేదీ 2320 గం కు అధోభాగాన్నే లాంచిగు బల్లగా ఉపయోగించి, పై భాగం నావికులను, అపురూప మైన చంద్రశీలలను తీసుకుని పైకి లేపింది. రాకెట్టు మోటారు అమకున్నట్లుగా ఇబ్బంది పెట్టు కుండా పనిచేసింది. సుమారు నాలుగుగంటలపాటు ప్రయాణపడి మాతృనౌకను కలుసుకోగలిగేరు. చంద్ర నౌకలోనుంచి మాతృనౌకలోకి మారేరు. చంద్రనౌకను దూరంగా వదిలేశారు వదిలివేయడమంటే మాతృ నౌక వేగన్ని పెచ్చించారు. ఆ చిన్ననౌక చంద్రుని చుట్టూ అల్లా తిరుగుతూనే ఉండిపోతుంది.

జూలై 22 న తేదీ 1026 గంటలకి మాతృనౌక వేగన్ని 5460 మైళ్ళకు (ఇదే చంద్రా కర్షణను తప్పించుకోడానికి అవసరమైన వేగం) పెచ్చించి, భూమిదిశగా బయలుదేరేరు భూచంద్రుల సమానఆకర్షణ ప్రాంతాన్ని దాటేక దానివేగం అంత కంతకు పెచ్చుతుంది అవసరమైతే దిశను మార్పు కుంటారు. జూలై 24 న 2154 గం.కి సర్వీసు మాడ్యూలునుంచి కమాండుమాడ్యూలు విడిపోయింది. 2108 గంటలకి (400,000 అడుగుల ఎత్తున) భూ వాతావరణంలో ప్రవేశించింది. ఇక్కడినుంచి భూమివీధికి సురక్షితంగా చేరగలగడం మరో ముఖ్యమైనమట్టం. ఆ నౌక ఒక ప్రత్యేకమైన కోణంతోనే భూవాతావరణంలో ప్రవేశించాలి. ఎక్కువ వాలుగా భూమి ఉపరితలానికి మరి దగ్గరగా వచ్చే బట్టయితే గాలి చాలా దట్టంగా ఉండడంచేత 25000 మైళ్ళ వేగంతోవచ్చే నౌక మసి అయి పోతుంది, విపరీతమైనవేడివుట్టి. ఆ కోణం మరి తక్కువగా ఉండినట్లైతే నీటిబారున చిళ్ళ

APOLLO 11 — Transearth Injection And Recovery

Transearth Injection

CM/SM Separation

చంద్రమండలంనుండి చంద్రశకటం భూమికి పునఃప్రయాణం చేయడానికి ప్రేలుడు.

కొలంబియా మాడ్యూలు, సర్విస్ మాడ్యూలుల విశ్లేషం.

పెంకు విసిరితే నీటి అంచులకి తగులుతూ జల్రవ జారిపోయినట్లుగా భూవాతావరణపు పై అంచులో నుంచి ఆ నౌక దూసుకొని బహుదూరం వెళ్లి పోవచ్చు భూమిని విడిచి. ఇందులో ఏదీ జరిగినా ప్రమాదమే. భూమిని సమీపించే కోణం ఈ రెంటికీనుభ్యన్ధంగా ఉంటేనే గాలి ఒరపిడివల్ల నౌక నేగం తగినంతగా ఉండుంది; మరి వేడెక్కిపోకుండా. ఆ నౌక గోడలు రెడీనుతో, అల్పామినియపు మిశ్రమ లోహంతో మూడు నాలుగు పొరలుగా ఉంటాయి. బయట ఎర్రగా కాటెపోక్షన్ వేడి ఉన్నప్పటికీ లోపలమాత్రం మనిషి సుఖంగా జీవించి ఉండడానికి తానంత చల్లగా ఉంటుంది.

భూమికి 6000 మీటర్ల ఎత్తుకురాగానే మూడు పేరామాట్లు విప్పకున్నాయి. నౌక డిస్కాక్ మహాసముద్రంలో జూలై 24 న 2219 కి దిగింది. దగ్గరతోనే వారికోసం కోటికళ్లతో ఎదురు చూస్తున్న విమానాలు, పడకలు వారిని సురక్షితంగా పైకి తీశారు. లోగడ లక్ష్మీన వ్యోమయాత్రీకులు తిరిగివచ్చినప్పుడు చేసిన అట్టచువవేదీ ఈ సారి జరుగలేదు. తప్పెటలూ, తాళాలూ లేవు. వాళ్లని ఎవ్వరూ ముట్టుకోలేదు. వాళ్లకి మహామారి ఏదో సోకనట్లుగా ప్రవర్తించారు. ఆ నౌకమీద

మాక్సిజీవులను చంపే ద్రవం గుమ్మరించాడు. తలుపు కొద్దిగా తెరిచి, రెండు సంచులవంటివి లోపలపడేసి. గభుక్కున తలుపు మూసేశారు. ఆ సంచులు వ్యోమనావికులు కట్టుకోవలసిన దుస్తులు. అవి వాళ్లను పూర్తిగా మూసేసి ఉంచుతాయి. ఆ దుస్తులకు లోపలకు మాత్రమే తెరుచుకునే తలుపు అమర్చారు. అందులోని గాలి లోపలికి వెడుతుండేకొని, వారు వదిలిన గాలి బయటికి రాదు. పులిసమైన గాలిని శుభ్రం చేయడానికి అందులోనే పరికరాలు అమర్చారు. ఆ దుస్తులమీద మరో గుండెగడ్డు ద్రవంపోసి, వాళ్లను 1,58,000,000 డాలర్ల ఖర్చుతో ప్రత్యేకంగా నిర్మించిన 'టానార్ లేబరేటరీ'లోకి తీసుకువెళ్లి, వాళ్లకి తోడుగా కొద్దిమంది డాక్టర్లను, కొంత మంది శాస్త్రజ్ఞులనుకూడా ఉంచి, ఆ లేబరేటరీ తలుపులు బిగించేశారు. గాలి చొరబడడానికికూడా సందులేకుండా ఎందుకు ఈ హంగామా అంతా? దానికి కారణం లేకపోలేదు.

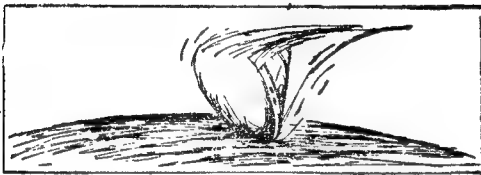
చంద్రమండలంమీద కూడా భూమిమీద లాగే రకరకాల జీవులు వివసిస్తూ ఉండి ఉంటాయని పూర్వం అనుకునేవారు. చంద్రమండల పరిస్థితులుగా తెలిసినప్పుక ఆ భావం మారింది. అక్కడ

వగలు నీళ్లు మరిగే వేడి రాత్రి గాలి అంటూ ఉంటే గడ్డకట్టే సేటుల చలి. గాలి లేదు, నీరు లేదు. ఇలాంటి గడ్డుపరిస్థితుల్లో ఏ జీవి బ్రతుకు లేదన్న విశ్వయానికి వచ్చారు శాస్త్రజ్ఞులు. కాని కొన్ని రకాల సూక్ష్మజీవులు ఇలాంటి దుర్భర పరిస్థితుల్లో కూడా బ్రతికి ఉండవచ్చువేమో అని సందేహం కలిగింది. చంద్రుని నేల లోపల శీతోష్ణాలు మరి ఇంత విపరీతంగా ఉండవు. నేల లోపల మంచు రూపంలో నీరు ఉండవచ్చు. ప్రాణవాయువు లేకపోయినా బ్రతగ్గరి సూక్ష్మజీవులు అలాంటి చోట్ల ఉండవచ్చు లేవని బొత్తిగా కొట్టిపారేయడానికి లేదు. ఆ సూక్ష్మజీవులు చంద్రునివీడికి దగిన నావికుల శరీరాలను పట్టుకుని భూమివీడికి దిగుమతి అయ్యే ప్రమాదం ఉంది. కొత్తరకం సూక్ష్మజీవులను ఎదిరించే శక్తి మనకు లేకపోవచ్చు. అటువంటి జీవులు నిజంగానే ఉండి వ్యాధులు కలిగిస్తే భూమివీడ జీవరాశి యావత్తు వాశనమై పోవచ్చు. మన విజ్ఞానం అంతా ఆ సూక్ష్మజీవి దాడిమీందు బలదూరు అయిపోవచ్చు. ఈ ప్రమాదం నుంచి భూమిని రక్షించడంకోసం ఆ నావికులను, వారు తెచ్చిన వస్తువులను గాలిబారని 'క్యూరన్ టైను'లో మూడు వారాలపాటు ఉంచారు. ప్రమాదం అంటూ ఏమైనా ఉంటే అది ఈ మూడువారాల

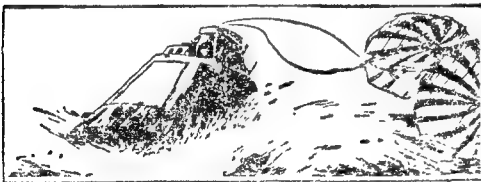
లోనూ తేలిపోతుందని వారి నమ్మిక. ఇదెక్కడి క్యూరన్ టైను? వాళ్లు వస్తుదంలో పడ్డాక 'మాడ్యూలు'లో నుంచి బయటికి రావడానికి తలుపు తెరిచినప్పుడు ఆ సూక్ష్మజీవులు గాలిలోకి పోవా? అదీనేకాక, మూడువారాల వ్యవధి ఎల్లా సరిపోతుంది? కొన్నిరకాల సూక్ష్మజీవులు రెండు మూడేళ్లదాకా ఫలితాలను ఇవ్వవుకదా? అని కొందరి శల్యపరీక్ష

(వనం చం నలుమూలలా ప్రతివ్యక్తిని కదిలించేసి, ఊరకంపం చేయించిన ఈ చంద్రలోక యాత్రను చూచి అణుమాత్రమూ చలించని మేరు సమానులు కూడా కొద్దిమంది లేచిపోలేదు. 1. చెనావాళ్లు. ఈ వార్త వాళ్ల పత్రికల్లో కనీసం ఓ మూలకైనా వేయరెడట 2. యూఎస్ లో కొందరు ప్రేయోగపియులు 'ఈ చంద్రుడు మా అమర్ ప్రేమకు గుర్తు. చంద్రుణ్ణి కలుపితం చేయడానికి మీరు ఎవరు?, అని నివాదాలు చేశారు. 3. కాశీలో ఒక జ్యోతిశ్శాస్త్ర పండితుడు నిరసనగా చేయి విడలించి 'బ్రే! వీళ్ల మొహం. వీళ్లు కాలుపెట్టినది మనం అనుకునే నవగ్రహాలలోనూ ఒకడైన చంద్రునితో కానేకాదు. అది మరెదో చోటు అయి ఉంటుంది' అన్నాడట.

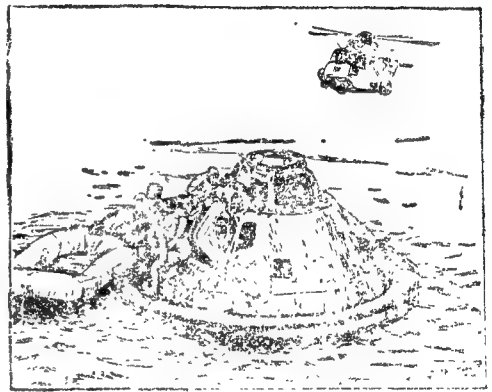
వీళ్లని చూచి చంద్రుడు పరిహాస చంద్రికలు వెదజల్లుతున్నాడు.

Reentry

Splashdown

Recovery

పసిఫిక్ సముద్రంలో కొలంబియా మాడ్యూలు అవతరణ.

వ్యోమగాముల రక్షణ.

మ హా వర్గమా న వు డు

శ్రీ నిఖిలేశ్వర్

భౌతికంగా మనలేని మనుగడకోసం
గాలిలో చేతులు విసిరే మానవత్వం
ఈనాడు
బానిసయై—జంతువై—పేడలో పురుగె
గిలగిలలాడుతూ
కారుకూతలు కూస్తున్నది.

పొందికగా జాలువారే పదాలు
అశ్లీలాలమధ్య ద్వీపమై
స్వచ్ఛమైన భాషగా
జిడ్డుగా—బంకగా
తొలగని పురాతన ఛాందసంలో
అంటరానితనంగా బ్రతికే
మరుగుజ్జుల పవిత్ర కులాలు
నాగరికత నిర్మించిన వర్గప్రాకారాలు.

జీవితాంతం
వారసత్వంగా
నరాల్లో పారుతున్న రోగాలను
కనపడని సూక్ష్మజీవులను,
ఒక్క నిమిషం
అస్తిత్వానికి అర్థాన్ని ఇచ్చే ఆనందం—
సృష్టించిన భారాన్ని ఎత్తుకుని
మనస్సులో ఏకాకిగా
వ్యవస్థ చేసిన మధ్యతరగతి మానవుడు

ఏ వర్గానికి చెందని
మానవత్వాన్ని వెతుక్కుంటూ
సడుస్తున్నాడు తప్పుకొంటూ.

చుట్టూ ఎవరి ఆనందంకోసం
వారే పోటీ పడుతూ...
ఎదలోపలి పారలో
తప్పిపోయిన మానవత్వం,
దారిద్ర్యం విశ్వజనీకంగా
మానవత్వం ఒక భ్రమగా
నిలిచిన ఈ రోజు —

అందరికోసం
అందరి ఆనందం — అందంకోసం
జరుగుతున్న సమరంలో
వ్యక్తి పోరాటం—
బాధలో చిక్కితే
వోడితే
ఒంటరిగానే జీవితాన్ని
గుండెనిండా అర్పించే స్తోమతు—
వ్యక్తుల సమూహంకోసం
సమిష్టి నేర్పించే నిజమైన త్యాగం.

అట్టడుగున అహరహం
చరిత్ర రాళ్లను కొడుతూ
రక్తం కక్కుతూ
మహావర్గ మానవుడు;
మధ్యతరగతి నపుంసకత్వాన్ని విడిచి
దగ్గరికివెళ్లి మరోరాయి తీసి
అందరికోసం బద్దలకొట్ట మని
యుగధర్మం
గుండె చీల్చి అరుస్తున్నది.

తిరుపతి వేంకటకవులు -

సంప్రదాయ చమత్కారములు

శ్రీ గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ

అంధ సాహిత్యముతో నేమాతము వరిచయ మున్న వారిలోనైనను శ్రీమత్సరదేవతామహిమ సంప్రాప్తాశుధారా కవిత్వ ప్రశీత ప్రబంధ రచనా పారీణులైన తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల నెఱుగని వారుండరు. వీరు దుస్తరతర బుద్ధిభాక్తుతపధాన విధాన పటిష్ఠలేకాక లెనుగున చాటుపద్యములు మధురాలి మధురముగ సూరిపామరులకు నచ్చునిధముగా నెప్పంగల వారలు. భావించినంతలోనే సాహిత్య సాహిత్య ప్రపంచంబు వీరి రసన్యాగంబున నాట్య మాడెడిది. నేనే వచ్చెద నేనే వచ్చెదనని శబ్దములు పరువులెత్తెడివి. అటుగద్యలనుండి ఇటు చెన్నపట్టణంబునకు మధ్యంగల్గు దేశంబెల్ల వీరి ఆశుధారా కవిత్వావేశ మంత్రాక్షతలతో కృత కవితా నిలయ మైనది. వారుపరను భేదము లేకుండుగ అందఱకు ఆవధాన కవ్యముపై నాసక్తి చిగిచ్చినది. వీరి కవితాకన్య సమస్తదేశ ప్రథివీని సృజలయందు మంచి పేర్పెట్టెడి టట్టి వాణీవళంబుల కవిత్వము పైని ఎన్ని అంశములతోడనైనను వ్రాయవచ్చును. ఒక్కముక్కతో చెప్పవలెనన్న వీరి ఊహా సుందరీ లాస్య విలాసములు స్పృహనీ అంశమేమియును సాహిత్య రంగస్థలమున అభించుట కష్టము. ప్రస్తుతము వీరి గ్రంథములలో కొన్ని శాస్త్ర సంప్రదాయములను ఎట్లు చమత్కరించినారో ఘటాక్షర న్యాయముగా వెదకినప్పుడు అభించినవి సూచించుటయే యీ వ్యాసముయొక్క లక్ష్యము.

వివాహ సందర్భమున పురోహితులు వధూ వరులచే వర్ణించు మంత్ర మొకడు లక్షణావరిణ

యమునందు చమత్కరింపబడినది. శ్రుతిహితముగ భృతకుతుకస్యాంతులగును ద్విజాలు పెండ్లి జరిపించు సందర్భమున -

'నాతివరామియన్న వచ
నార్థ మెఱుంగునా? లేదా? య మ్మూరా
రాలి వడిచి యచ్చెలి శి
రమున్న హస్తమువెట్టి టిట్టు ప్రే
మాతిశయముమీనన్ గురువ
రామమిన్, బదియాఱువేలపై
చేతులదక్కు భార్యల ద్య
జింప దలంవెనా లక్షణార్థమై.'

అను పద్యమును వ్రాసిరి. ఇచ్చట పురోహితులు వివాహములో చేయించెడి 'ధర్మేవ, అర్థేవ, కామేవ త్వయైషానాతి చరితవ్యా; నాతివరామి' అను ప్రమాణము చమత్కరింపబడినది. లక్షణాదేవి శిరముపై మురారాలి హస్తమునిడి, ఈ ప్రమాణము చేయుట చూడగా, తక్కిన పదియాఱువేల భార్యలను లక్షణా నిమిత్తమై విడువదలినాదా? అని ఇటు చమత్కారము.

ఇటులే శ్రీనివాసవిలాసము నందు నొక వైవాహిక మంత్రప్రసాదన జరుపఁడిది. ఇది ఇవట లక్షణావరిణములోవలె వివాహ సందర్భమున కాక, కేవలము లక్ష్మీ శ్రీనివాసులు కుర్మతిగిరిపై నిల్చిన స్థానముల నవకాశముగా తీసికొని చమత్కరించినారు. ఆ పద్యము -

తిరువతి వేంకటకవులు - సంప్రదాయ చమత్కారములు

‘సిరితన పెండ్లివేళ ముని
పింపాలు భర్త శిరమ్మునందు నా
దర మెసగన్ వనింపుమని
తద్దయుఁ బల్కిన మంత్రమున్ హృదం
తరముననుంది సార్థక మొ
నర్పఁ దలందియికాదె! కుర్మతీ
శ్వరునకు మీఁదిభాగమున
వాస మొనర్చును నుండె నెంతయున్.’

అక్ష్మిదేవి స్థానము కుర్మతిగిరియొక్క ఊర్ధ్వ
శిఖరము. శ్రీనివాసుని వెలపు ఆ గిరియొక్క కంద
రము. ఈ యంశమే పై చమత్కారమునకు ఆధారము. ఈ యంశమే ఆధారముగ గైకొని అనేక
కౌకికచమత్కారములు గూడ వచట వారు చేసిరి.

షడ్వర్ణినీవేది చర్ల బ్రహ్మయ శాస్త్రిగారి
శిష్యులకు పెండ్లి మంత్రములు తెలియుటలో
నాశ్వర్యమేమున్నది? ఇక శబ్దశాస్త్ర ప్రశస్త
ప్రభావం బాతప్రతంబుగా గల వీరి వ్యాకరణ చమత్కారములను పరిశీలించుదము.

వీరి ప్రసిద్ధ నాటకమగు పాండవ జననము
నందు సూత్రధారునిచే కథోద్ఘాత విధానము ననుస
రించి పరికించిన పద్యములలో అత్యంత సుభగంభావుక
మైన చమత్కారమున్నది. ఆ పద్యము.

‘పరాశర్య మునీంద్రుఁడు
భారతమును వ్రాసెఁ దెలుగు వఱదిరి కవితా
స్వరాజులొక్క మూఁగరు
వీరువురు నాటకముగ వెంయింబిరిల్.’

ఇందు చమత్కారము ‘పరాశర్య’ శబ్దములో
నున్నది. ఆ శబ్దముకూడ ఉన్నస్థానమునుబట్టి
చమత్కార తరమైనది. ఈ పద్యమున్న కథా
సందర్భమునాటికి పరాశరునకు వ్యాసుడు జనింప
లేదు. కనుక పరాశర్యుడను వాడే లేడు. నాటకములో
ఈ పద్యము తరువాత వచ్చెడి సూత్రధారియగు పరా
శరుడు, తన వామమైన పరాశర శబ్దమునకు
అపత్య ప్రత్యయమనెడి కళంకమును కూర్చిన సాహసము

దెవడని తెరలో ననుచు ప్రవేశించును పరాశరునకు
అప్పటికి పరాశర్య దొకడు (వ్యాసుడు) జనించుట
జరుగలేదు. ఇదియే చమత్కారమునకు మూలము.

వీరి వ్యాకరణ శాస్త్ర వైరుష్యమునకు మఱి
యొక చిహ్నము శ్రీనివాస విలాసములో కలదు.
పంక్తి భోజనములలో బరుగు హాస్య ప్రసంగము
లను అభివర్ణించుచు, వ్యాకరణ చమత్కారముతో
ఒక నవ్వివేశము వ్యజించిరి.

పంక్తిలో భోజనము వడ్డించు పాచకదొకడు
‘నిష్ఠానత్య నిఖ్యాతంబగు లేమనం దిదిగో’ అని
అనును. దానికి కేవల వైయాకరణు దొకడు ‘ఈ
లేమన పదమున కేమాతముచే నిష్ఠానత్యంబు కలిగె?
నని ఖమాచి యగుచు భోజనము పదలి పరిశీలించు
చున్నంత, అప్పుడు నరసతరసాపాతసాపాత ధురీణులగు
కవులు ఈ క్రింది విధముగా పాఠన చేసిరి.

‘తూచుట కేమికోయణని
సూత్రము గాదది బుద్ధిలేన కా
ణాచిరటుండు వర్ణక
గణంబులకైన మసాధమైన యా
వాచక మెన్నడైన గనవా?
యమరంబున; లేడు. పాపమీ
పాచకడైన మేలని యపస్మితము
బొవరించి రెంఁయున్.’

ఈ చమత్కారమునకు మూలము నిష్ఠాన
మను పదము. నిష్ఠానమన్నను, లేమనమన్నను భావము
మజ్జిగవులును నిష్ఠానమను పేరులో శ్రాభ్యుతమైన
లేమన మిదిగో యని పాచకుని భావము. లేక దీని
నుండి ఇంకొక అర్థముకూడ సాధింపవచ్చును.
లేమననీయొక్క మనసు. కనుక నీ కన్యంతప్రియ
మైన నిష్ఠానము (మజ్జిగవులును) ఇదిగో యన్నట్లు
అర్థము తీసికొనవచ్చును ఈ రెండిటిలో మొదటి
భావము మిక్కిలి సూటిగా మున్నది. ఈ రెంటిలో
పాచకనిభావ మే యంశమునకు రెండినను సారాంశ
మొకటియే. అది యేమనగా ‘మజ్జిగవులును కావల

యువా? అని. కాని కేవల వైయాకరణునకు నిష్ఠా నత్వమనుమాట విన్నంతనే, వానికి వ్యాకరణశాస్త్రము స్ఫురించి 'ఈ తేమనపదమ్మున కేమూతముచే నిష్ఠా నత్వము (పాదుత్వము) కలిగెన'ని యాలోచించు చుండెను. అప్పుడు వంక్తిలోగల సరసులు 'అయ్యా! ఇది ఇకోయణచి మూతముకాదు. గ్రుడ్డిగా వల్లె వేయుటకు, పసిపిల్లలకు తెలిసిన యా నిష్ఠానమను మాట వినలేదా? అమరకోశములో ఉన్నదయ్యా బాబు. పాపము నీవు అమరకోశముకూడ చూడని వానివలె నున్నావు. నీకన్న పాపకడే మేలని అపస్మిత మొనర్చిరి. అమరములోని 'స్వాత్మేమనఁతు నిష్ఠానమ్' అనునది యీ చమత్కారమునకు ప్రాణము.

కవి చతుర్ముఖుడు కాకపోయినను చతురా ననుడే. సమయమునకవి సర్వశాస్త్రముల సారమును తన కవితావళిత సాహచర్యముతో ప్రతిధ్వనింప జేయ కలడు. జయదేవ మహాకవి ప్రసవ్యరాఘవములో కవితకు ఎన్నింటితో స్నేహముండవలెనని చెప్పెనో, వీనికి అన్నింటితో పరిచయము కలదు. ఇక వీరి ఖగోళశాస్త్ర విషయ జ్ఞానమునకు వీరి గ్రంథములలో ఉదాహరణములు కోకోల్లలు ఒకటి రెండు పరిశీ లింతము. వర్షర్తు వాసరములను అభివర్ణించుచు-

'ధరణి పయోధరముల కం
బరమాచ్ఛాదనము సర్వమతమైతగు నం
బరమునకుఁ బయోధరములు
కరమాచ్ఛాదనములగుట గడుఁ జిత్రమగున్'

'లోకములో పయోధరములకు అంబరము ఆచ్ఛాదనము అగుట సర్వమతము. కాని అంబర మునకు పయోధరములు ఆచ్ఛాదనములగుచున్నవి. ఇది కడుచిత్రముకదా' అని తాత్పర్యము

దీనిలో అంబరము, పయోధరములు అను పదములు శ్లేషింపబడినవి. ఆ శ్లేష ప్రయోజన సహితమే 'యమర్తమధిక్య ప్రసవరణే-శ్చ త ప్రయోజనమ్' అని కదా అంకశాఖికోకితి.

అంబరము=వస్త్రము, అకాశము
పయోధరములు=పాలిండ్లు, మేఘములు.

పాలిండ్లకు వస్త్రమాచ్ఛాదనమగుట సర్వ మతము వర్షర్తువులో మేఘములే (పయోధరములే) అకాశము (అంబరము)నకు ఆచ్ఛాదనములగుచున్నవని విరోధాభాసము.

ఖగోళ శాస్త్రాధారముతో నుద్భవించిన జ్యోతిష శాస్త్ర చమత్కార మొకటి తిలకించుదము.

'కవి మిత్ర! సోమబాలక!
భవదుచ్చక్షేత్రమగుచుఁ బరంగడి కన్యన్
గవిసీయఁ ద్వల్లగ్నాత్మం
తవిభవదుండవగు మని యొకతన్వి పచించెన్'

ఈ పద్యములో శ్రీవివాస విలాసపుభర్తయగు నీతారామ భూపాలునకును, బుధగ్రహమునకును సరి పోవునట్లు అర్థద్విత్రియముతో వర్ణించినారు;

బుధుని పరము :

కవిమిత్ర=శుక్రగ్రహమునకు మిత్రగ్రహము.
సోమబాలక=చంద్రుని కొడుకు.

ఉచ్చక్షేత్రము = బుధగ్రహమునకు ఉచ్చరాశి యగు కన్య'

కృతిభర్త పరము :

కవిమిత్ర=కవులకు మిత్రుడు.
సోమబాలక=ముగ్ధులవంశ నంజాతుడగు సోమ భూపతి పుత్రుడు.

లగ్నాత్మంత } = శ్రీవివాసని లగ్నము తరువాత
విభవదుడు } అత్యంత విభవదుడు.

ఈ విధముగా కవిమిత్ర, సోమబాలక, ఉచ్చ క్షేత్రము, లగ్న మొదలగు శబ్దములతో చమత్కారము సాధింపబడినది.

సాధారణ కవులుచేయు వర్ణనములకు ఒక్కొక్క తటే వివరీతసామ్యములు చూపుట, ఒక్కొక్క తటే

వివరీతహేతువులతో ఖండించుట అను లక్షణములు వీరికి మెండు. ప్రత్యేకతపై ఆసక్తియే వీరి ప్రత్యేకత. ఈ లక్షణములకు లక్ష్యములు -

లక్షణపరిణయములో, సామాన్యముగా వర్ణింపబడు సాయాహ్వానర్థన మెట్లు బట్టకట్టినదో చూడుడు.

‘పశ్చిమాచలమున కాంతి పరిభవితై
కాని తూరుపుకొండ రిక్తదశనందే
నొకడు చెడిపోవునైగాని యొకడు బాగు
పడుటలేదని జనులాడు వలుకు నిజము.

దీనితోగల వివరీతసామ్యము ముకురదర్శిత ప్రతిబింబ సదృశము. ఇటువంటి రామణీయకముగల వర్ణనములు ఈ విద్యా స్నాతకుల గ్రంథములలో మాటిమాటికి దర్శన మొనగును. ఇక సాధారణముగా చేయబడు వర్ణనములనెల్లు వీరు వివరీత హేతువులచే ఖండించెదరో చూడుడు.

‘తనకాల్పేట్టిన మాత్ర లోకము నను
న్తుంబున్ శుచించేయు న
బుద్ధిని దోషకరుడండ్రెఱుంగక; కరం
బుల్ సాచి కోయించు బా
యని నిశ్శ్రీ కమలిన్యవగూఢ సా
ఖ్యంబందుచున్నట్టి నూ
ర్యుని దోషకరుడండుం బల్కెదము; వం
ద్రుం బల్కఁగాఁబాడియే’

సంభోగ శృంగార విశ్రాంతి కారకునిగా రవిని అచ్చటచ్చట స్వస్థీనవతికలు విసిగికొవట కలదు కాని; చంద్రదోషాంభవమందు చంద్రుని దోషకరునిగా నెన్నినట్లు, సూర్యుని అచ్చటను ఎవరును దోషకరునిగా నిరూపింపలేదు. వీరు అది సాధించిరి. కాని వర్ణన సందర్భము కేవలము సూర్యోదయము మాత్రమే. ఇచ్చట స్త్రీల ప్రసక్తి లేదమట గను నార్థాంతము.

నిషిద్ధ్యమానమగు నిశ్శ్రీ కమలిని ఉపగ్రహణముచే రవి దోషకరుడట. అటువంటి

దావికై కరములు సాచెడి నీడత్వ మాదిత్యున కబ్బెవట. అటువంటి దోషములులేక అబ్బుడు లోకమును తన పాదస్పర్శచే నవిశ్రము చేయునట. రవిని ఒక్కజ్యోతిషశాస్త్రమునందు తప్ప ఎచ్చటను సాసిగా ఎవరును తెలువలేదు. వీరి సమర్థనము చూచిన, వీరన్నటులే వాది దౌర్బల్యమేకాని వాద దౌర్బల్యము లేదనిపించును.

సర్వసంపన్నమో కవితాకుమారియుని చెప్పకొనబడిన, వీరి కవితాకన్యయొక్క మణియొక లంకమును గనునింతము—అదియేమన. -

సర్లనములను ప్రసిద్ధములైన శాస్త్ర సంప్రదాయములలో ముడిపెట్టుచు, వానికి విలక్షణమైన వ్యాఖ్యానము చేయుట - ఉదాహరణము.

‘ఎవట నగ్నియుండు నచటనే తాపంబు
నంభవించు టఖిల సమ్మలంబు
మెఱపు మేఘమంద నొఱపు వియోగుల
యందు సంభవించు టరుదుగదె’

ఇచ్చట భూమాగ్నివ్యాయవర్షచేసి దానికి విలక్షణమైన వ్యాఖ్యానము చేయబడినది. ప్రతిపత్తయొక్క అనుమాన విచ్ఛేదనముకొఱకు ప్రయోగిస్తే చెప్పబడు హేతువులతో గూడిన దీ వ్యాయము. భూమాగ్ని వ్యాయవివరణ—

‘అయంవర్షతోపహ్నిమాన్, భూమాత్, యథా మహానవతథాచాయమ్, తస్మాత్తథాయం వర్షతోపహ్నిమాన్.’

కాని యిచ్చట ఈ మహాకవులు ఆ వ్యాయమును ఎట్లు మార్పిరో గమనింపుడు అగ్ని (మెఱపు) మేఘమందు, తాపము (ఒఱపు) వియోగులయందు కలదట ఇటువంటి సహృదయ హృదయాహ్లాదకర చమత్కారములు కథను ప్రక్కకునెట్టి నిలువబడక కథాకథనవిధానమునకు సంవిధానముగనే యుంచుట వీరికి నల్లెరుపై బండినడక.

వివరీత సామ్యములు చూపుట, వివరీత హేతువులచే ఖండించుట మొదలగువానికి ఉదాహరణములు

చూచితిమి. ప్రస్తుతము విపరీతమైన కారణముచే
సామాన్య విషయమును సమర్థించుటయను అంశము
వీరి కవితలో కలదు. ఉదాహరణము -

'తెలియనేరకయే జతుర్థి దినమున
విధుని సంసేవనంబు గానింది యుంటే
నేమి యపవాద మూడనో యింక నాక
టంచు ఛత్రంబు సంకోచమందె నంత'

చవితినాడు చంద్రుని చూచిన ఏదో ఒక
అపవాదము కలుగుననడి సంద్రయానుసారముగ
ఈ పద్యము వ్రాయబడినది. చవితి చంద్రునిచూచి
ఛత్ర పుష్పము ఏమి యపవాదు వచ్చునోయని, సూర్యో
దయ కాలమందు సంకోచించెనట. ప్రతిదివన
ప్రత్యామ్నోకాలమునందు సంకోచించుట దాని సహజ

లక్షణము. కాని ఇచ్చట దానికి కారణము కాని కార
ణముగా సంద్రయానుమును తెలుపుట జరిగినది

ఈ విధముగ నీయశక్తిలులు ఒక్కొక్కచోట
ఒక్కొక్కరియొద్ద ఒక్కొక్కమాట చొప్పున గ్రహించిన
శాస్త్రముల సారమును చక్కగా, అర్థాంతరముగాగాక,
అర్థాంతరములలో గూర్చి అంధభాషిమతల్లిని వారి
కావ్యాభరణములతో నలంకరించినారు. వారి శాస్త్ర
వైరుష్యమును రేఖామాత్రముగ నూచించుటయే
యా వ్యాసముయొక్క బిదంపర్యము. భవతు.

ఎన్నెన్ని పాత్రములు కవు
లెన్నెన్నివిధాలఁ జెప్పి రెన్నెన్ని విశే
షోన్మతులయ్యెడఁ గన్పడు
వన్నియుఁ దెలియంగ శక్యమా? యొక్కనికీన్.

దీ పా లు

శ్రీ ఇంద్రగంటి శ్రీకాంత్ శర్మ

దీపం చూస్తున్నప్పుడు
దృష్టి వెనకరంగు తెరలు —
ఒక్కొక్క తెర తొలగిస్తే
దొరిగే ఊహామాలలు—

* * *

క్రమక్రమంగా ఎదిగే
క్రమదీపికళిక చూడు
ఉన్న నిశాకర్ణమాన
చిన్ని ఎరకలువ మొగ్గు

* * *

రవరవ రగిలే కాంక్షా
రక్తిని ఎరుగును దీపం
పాపపు కనుకొలకుల్లో
'పరుగిడు నెత్తురు' దీపం —

* * *

జనన మరణ మధ్యంలో
సరిహద్దులు గుర్తించే
దీపం జ్వాలాపతాక
తీరం జేరని నౌక—

* * *

కామిని కనురెప్పల్లో
కాపురముంటుంది దివ్యే—
మహాజ్ఞాని మనస్సులో
మనలుతుంది మరొక దివ్యే

అడివయినా మేడయినా
అంతా ఒకటే దివ్యకి
స్నేహంతో మెలుగుతుంది.
చీకటిలో వెలుగుతుంది.

* * *
నిలువక నర్తిస్తుందది
నీడలు సృష్టిస్తుందది
ఎంతయింటి కంతవెలుగు
ఇదే నబబు అంటుందది—

* * *
సామూహిక చైతన్యం
చాటుతుంది దీపావళి
ఏకాంతపు దీపికలో
ఇముడు వ్యధాదేహి—

* * *
ప్రతిహృదయప్రాంగణాన
వచ్చి నిలుచు “మానవతా
సతి” నొసటను చైతన్యపు
జ్వాలాసిందూరరేఖ—

* * *
“విజ్ఞానం ఎవ్వరికీ
వైరిగ తలవంచబోదు
ద్వైతం ముందరకూడా
తలనెత్తుకు తిరుగుతుంది”

* * *
అనే నిజం ప్రవచించే
అపర హేతువాది దివ్య
ప్రణమిల్లే చైతన్యం—
వాడని సజీవకుసుమం—

* * *
‘దేహం’ తేజఃపుంజం,
దీపం ప్రాణస్పందన—
ఇది నిత్యం అనుసత్యం
ఎన్నటికీ మరువబోకు !!

‘శ్రీనాథ పదప్రయోగకోశ’ సమీక్ష

శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావు

శ్రీనాథ పదకోశమును 1961-62 సంరత్నరముల మధ్య, ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో ఎం. ఏ. పై నల్ పరీక్షకు చదువు విద్యార్థులు తయారుచేసి నారు. పదకోశ నిర్మాణమన్నది ముద్రణములు సువరి స్కాన్లము లయినతరువాత చేపట్టవలసిన కార్యక్రమము. ఐనను ఏదో ఒకరూపములో పదకోశ ప్రకటనము జరుగుట ముదావహమే. ముద్రణములు తప్పని తడకల్తెయుండగా, అది చాలదన్నట్లు ‘విద్యార్థి బృందమునకు వలసినన్ని ప్రామాణిక ప్రతులు లభించలేదు. ఒకే గ్రంథ సందర్భమున వేర్వేరు. ముద్రణముల వ్రాశయింపవలసివచ్చెను’. పల్నాటిపీఠచరిత్రమంతయు శ్రీనాథ కృతముకాదు. శ్రీనాథకృతములని చెప్పబడు భాగముల విషయము నను అభిప్రాయభేదములు కలవు. కావున పల్నాటి పీఠచరిత్రలోని పదజాణమునంతటిని ఈ పదకోశమున చేర్చుట సరికాదు. క్రీడాభిరామ కర్తృత్వమును వివాదగ్రస్తమే. కావున పల్నాటిపీఠచరిత్రలో శ్రీనాథ కర్తృకము లనబడుచున్న భాగములను, క్రీడాభిరామ మును, ప్రధాన గ్రంథమున చేర్చినయక అనుబంధ ములలో వేరుగా చూపియుండవలసినది. శ్రీనాథుని కాలమున వేయబడిన శాసనములనుగూడ ఈ పదకోశ మున గ్రహించినారు. ఇది పదకోశ సంప్రదాయము లకు విరుద్ధము. ‘శ్రీనాథుడు ప్రత్యక్షముగ వానిని వ్రాసినను వ్రాయుకొన్నను ఆతని యనుమతిముద్రను పొందిన రచనలు కావున అవి మాకు ఉపాదేయము లయినవి’ అన్నారు. కాని, ఏ కొక్కొండ వేంకట రత్నము పంతులుగారో, దస్తావేజుపై సంతకము చేసినంతమాత్రాన, ఆ దస్తావేజులభాష ఆయనదే అని కాని ఆయనకునమ్మతమే అనిగాని అనలేముగదా! అవి అనాటి వ్యావహారికభాషాస్వరూపమును తెలిసి

కొనుట కుపకరింపవచ్చును. అది వేరేమాట. ‘చాటు పద్యమణిమంజరి మున్నగు సంకలనగ్రంథములలో శ్రీనాథునిపేర చెల్లు చాలువు లుండుటచే వానిని గ్రహించితిమి; శృంగర శ్రీనాథమునందును, శ్రీనాథుడు శృంగారియా? యను గ్రంథమునందును కొన్నిమంచి పద్యములు శ్రీనాథుని లభించుటచే, స్వీకరించితిమి’ అన్నారు. కాని, బండబాతు పద్యములనైనను వీరు పదలికపోవుట శోచనీయము.

అట్టి అసభ్యపద్యములకు ఈపదకోశములోస్థానము నిచ్చుట అసంగతము. ‘భూతలమందు ధాతకు నపూజ్యత కల్గెను.....భీతకురంగనేలయగు పెండెల నాగికి.....’ అను పద్యమును శ్రీనాథుని చాటుపుగా వీరంగీకరించి పదకోశమున గ్రహించుట వింత. ‘పెండెలనాగి కొవ్వనయిబెట్టిన రామకన్ద్రు హస్తము’ ఇత్యాది పద్యమునుబట్టి ‘భూతలమందు ధాతకు’ అను పద్యము తురగా రామకవిదని స్పష్ట పడుచుండగా, దీనిని శ్రీనాథుని కంటగిట్టుట శోచ నీయము. శ్రీ ప్రభాకరకాస్తిగరైనను ఇది శ్రీనాథుని దనలేదు.

‘శ్రీనాథ పదనూచికలో తత్సమధాతువులతో పాటు రూపభేదముకల తత్సమశబ్దములకుగూడ అవ కాశ మిచ్చివాము. విశేషరూపమును పొందదగిన తత్సమశబ్దముల పట్టికను బాలివ్యాకరణము ప్రకారము సిద్ధముచేసికొని అట్టి విశేషరూపములను శ్రీనాథుడు ప్రయోగించినవో వానిని గ్రంథనామము చేసితిమి’ అని తెలిపినారు. ఈ నిర్ణయము బహుధా ప్రశంసనీయము. దీనితోపాటు శ్రీనాథుడు ప్రయోగించిన అరుదమున సంస్కృతసమములనుగూడ

చూపుట అవశ్యకము. ఈ సంపుటములో అట్లు చూపవలసిన పదములు - (1) కానినేయుండు. 'కాకికా పట్టనముమీదఁ గానినేయ (భీమ 2-114); 'కార్యసంసిద్ధిఁ బొందెడుకానినేయ'(భీమ 3-213). నిఘంటువులలోను, వ్యాకరణమునందును, 'కాని' శబ్దము మాత్రమే లభించును. అంతమాత్రాన కానినేయ శబ్దమసాధువనుట సాహసమగును. 'మహా భాష్య విద్యా నమభ్యాసబలము' గలిగిన శ్రీవాణ మహాదానికి మనపాటి శబ్దజ్ఞానములేదా? 'కాని నా నుఖం బొందుమీ' అని ముందు ప్రయోగించి (3-212) వెంటనే 'కార్యసంసిద్ధిఁ బొందెడు కానినేయ' (3-213) అని శ్రీవాణుడు ప్రయోగించుట గమనార్హము. కన్యాశబ్ద పర్యయమగు 'కనీ'శబ్దమును కన్యాభ్యాసములలో చేర్చికొన్నచో (పి. కా 1131 మా.) కానినేయ శబ్దము సిద్ధించును. ఈ నా లభిప్రాయమును శ్రీ జిజ్ఞాస వారును అమోదించియున్నారు. (2) కైవారము:- కైవార పదానుసార కమనీయముగా - (పాఠ 6-9), కైవార దుర్భాషణంబులకుంగాని-(శృ. నై-7-89) కైవార కావ్యంబులు-(కాశీ. 7-57). కైవార శబ్దము, 'కేవసేవసే' అను ధాతువుపై 'అరస్' ప్రత్యయము చేరగా ఏర్పడును. (వ్యా. సం. ప. 1299.) పదకోశమున, 'కైవారము' అనుచోట, ఈ ప్రయోగములు చూపబడలేదు. కైవార శబ్ద భవము, 'కయివారము.' 'అయి' - అను దానికి, 'ఐ' స్వరదేశముకాగా, 'కైవారము' అనురూపమును ఏర్పడును. శ. ర. కర్త, కయివారము, కైవారము - అను వానిని దేశ్యములనుట పొరపాటు. 'అనుమఁ గైవార మొనఁగించు'-(నీలా 2-42) అను అచ్చతెనుగు కావ్యప్రయోగము ప్రామాదిక మనియు, 'కైవారము' సంస్కృతసమముమాత్రమే యగుననియు శ్రీ జిజ్ఞాసలవారు వ్రాయుట సరికాదు. విభిన్న మార్గములలో ఏర్పడిన శబ్దముల ఆకార సామ్యము బాధకము కానేరదు. కన్యాశబ్దమునకు, కన్య - అనునది సంస్కృతసమము. కన్యకా శబ్దభవము - కన్నియ. దీనిలో ఇచ్చత్వము

కలిగి, కన్య-అను తద్భవమేర్పడినది. నిత్యము- సంస్కృతసమము నిత్యము=నిల్లియము. ఇచ్చ త్వము జరిగి, నిత్యము-అయినది. ఇదితద్భవము. 'నిత్యనేమము' లోనిది యీ తద్భవ'నిత్యము'. (నిల్లియము=నిత్యము-అనియు అయినది. సత్తై న దెల్లక్షణికము, నిత్యము కాకుండ-పరాపా.) మంత్రము - సంస్కృత సమము. మంత్రశబ్ద భవము మంతరము. అచ్చత్వముచే, మంత్రము-అన్నది యేర్పడినది. ఇట్లేది తద్భవమయినది. 'జగమంత్రకాని యాటయు బోలెన్'అచ్చతెనుగు రామాయణము: (శ. రి: సూ. వి.) మంత్రము-అనుతద్భవ ముండుటచేతనే మంత్రకాని-ప్రయుక్తమయినది. ఇట్లే మంత్ర సాని శబ్దము. 'మంత్రకాటుక (కు. సం 6-96) అను నన్నెచోడుని ప్రయోగమిట్టిదే. పరిశోధకులు దీనిని వైరిపదమనుట వింతకాదు. మనకు తెలియని రూపమును వాడుట కవిదే తప్ప!! అచ్చతెనుగు రామాయణము, యయాతిపరిత్ర మున్నగు అచ్చ తెనుగు కావ్యకర్తలు ధారాళముగా సంస్కృత సమములు వాడెనువాదము లేవలేదు. కారణము, మన పరిశోధకులు పరిష్కరణకు పూనుకొనలేదు. అదృష్టమే. కన్య-కన్య; మంత్రము-మంత్రము- అనుతత్వము తద్భవములలో ఏకాకృతి ఉన్నట్లే కైవారము-కైవారము - అనువానిలో ఏకాకృతి ఉండ వచ్చును. ఒకటి ఒప్పు ఒకటి తప్పు కానక్కరలేదు.

మృగవిరోధక కంతంత మేనుడస్సె. (శృ. నై. 2-113). ఈ పద్యపాదము, అంతంత-అనుచోట చూపలేదు. తప్పిపోయినది. ఉజ్జ్వలి (=ఉజ్జ్వల్యిని) శబ్దము పదకోశమున కెక్కలేదు. (శృ. నై 5-83). కడ-అనుచోట, కాకికడకంటి చూపు పైరాకమున్న - (కాశీ 3-84) అను పద్యపాదము చూపబడలేదు. 'కడకంటిచూపు' అనువానిని ప్రత్యేక శీర్షికగా ఈయ లేదు. ఈ పద్యపాదము 'కాళికడకంటిచూపు' అను పాశముతో, 'కంటిచూపు' అనుచోట కలదు. 'కాళి' అను పాశమున యతిభంగము. 'కాకి'పాశమున యతి సరిపడునుగాని అరము అప్రసక్తముగా కనబడదు. 'అ' అనుచో ఈ పద్యపాదము: 'మున్న' పాశ

ములో నిచ్చిరి. ‘కంటిచూపు’ అనుచో, ‘మున్నె’ అని ముద్రించిరి. ‘కేలుదామరయందు’ అను ప్రయోగము తప్పిపోయినది ‘కేలుదామరయందు శూలముదట్ట’— (కాశీ 5-101) అంశాలంబు అనునది వేరుశీర్షికగా చూపబడలేదు. (హర 2-24) ‘అంశకో’ అను దానిని ప్రత్యేకముగ చూపుటచే, దీనినిగూడ అట్లే చూపవగును. ‘ఇక్కడనక్కడ’ అనుదానిని ప్రత్యేక శీర్షికగా ఈయవగును. చరి యిక్కడనక్కడ బెట్టు వేటునన్—(క్రీడా 45). నిర్భరకరుణాధురీణయగు— అనుదానిని శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున నున్నట్లు చూపిచుట సరే కాని ఋది కాశీఖండమునందును గలదు. కావున ‘కాశీ 3-19’ అనియు చూపవలెను. అగ్నినేవర (కాశీ 5-302) అను రూపమును శీర్షికగా ఈయవగును. ఇది మిశ్రసమాసము. ఇట్టి మిశ్రసమాసములు క్వచిత్కముగ ప్రయోగములందు కలవు. అవిగ్రహ్యములే. (ఒక్కనైరివదమే లాక్షణిక సమ్మతము, ప్రామాణికకవిసమ్మతముకాదు.) ‘మొదవులలోనెల్ల గపిమొదవు వరివ్తంబు’ (అను 3-19) అని తిక్కనయే యిట్టి మిశ్రమును వాడెను. ఉపనిషత్తు (కాశీ 2-69, 151. క్రీడా 20-7 శ్లో. నై 7-73. హర. 7-79.) అను తత్సమరూపమును గ్రహింపవలగును. ఇది చింతామణి కిని, భారతమునకును విలక్షణమగు ప్రయోగము. అపోసా వము—అను పదమును చూపలేదు అపో, సానంబులు వడ్డించిరి—భీమ... ఇది ‘అపోశాన’ శబ్దభ్రమము. అపో శనమని యర్థము. అయః=అయ్య శబ్దమును వీరు చూచుకొనలేదు. వీరే యననే ? నిఘంటువులును గ్రహింపలేదు ‘వ్యతికర, చ్ఛాయాధి వుండు దొడ్డయ రెడ్డి’ (కాశీ 1-25.) దొడ్డు+అయః=దొడ్డయ. రెడ్డి దొడ్డయ (1-29) ఇకడే. ఈ ప్రయోగము లభింపక పూర్వము ‘ఐయ’ అను ద్రావిడ పదమును తెనుగుకవులు కొన్నిచోట్ల ఆమోదించి యుందురని భావించి యున్నాను. కాని, ఆయ శబ్దమే పూర్వకవి సమ్మతమని యీ ప్రయోగముచే నిర్ధారణ మగు చున్నది. ‘ఆయా! యనడు నేమియాయా యనెడు

తదీయ వామంబు నజ్జీయ యడంచి’ (బవన). తాళ వ్రతలేఖకులు, అయ్యా, తదియ్య, జియ్య—అని వ్రాసినారు. లేఖన సంప్రదాయము నెరుగని పరి శోధకులు, ఇవే కవి పాఠములనుకొన్నారు ఉపబోటి (కాశీ 2-38) అను మిశ్రసమాసమును వేరుగా చూపదగును. అవసరంబిచ్చుట (శివ 2-97) అవసరంబిచ్చి (కాశీ 7-223) అను వానిని వేర్వేరు శీర్షికలలో గ్రహింపుట అవశ్యకము. ఉత్తర జండెము. (శివ 2-64) అను రూపమునుగూడ విడిగా చూపవగును. ‘కొండురు’ (భీమ 4-33) అనుదానిని వేరుగా గ్రహింపలేదు సరేకదా, ‘కొండురు’ అనుదానితో, కలిపి ముద్రించినారు. ‘ఒండరులతోడు తను జెప్పకొండురు’ అని యొకచో ముద్రించినారు. (356 పు). కొండురు-అనచో, ప్రాసయతి చెడును; ‘బవ్వెనయుగ (భీమ 4-127) కారణంబులు నుద్వోధకములుగాగ, (కాశీ 1-16) అనునవి తప్పిపోయినవి. ‘-కటా’ అనుచో, కాశీ 2-140; 5-154; 7-163, పద్యపాదములను; పల్నాటిపీఠచరిత్ర (57, 99) లోని రెండుదాహరణములను, ఉపేక్షించినారు. కాశీర్మఖండమును దేవానామమును జూప లేదు. చూపుట ప్రణాళికతో నున్నదే. ‘కవ్వరవుఁ గ్రేవి కాశీర్మఖండమఃధి’—(భీమ 5-88). ఉప్పుగలు (కాశీ 3-12) శబ్దము నీయలేదు. కొండు ప్రత్యయమును శీర్షికగా పెట్టి ‘కొండు’ ప్రత్యయమును విడిచినారు. (కా, ఈ-అనునకే తదింత ప్రత్యయములు) అటమటిండు— (కాశీ 7-60). ‘కాకు’ అనికాక ‘కాకునేయక’—అనియే శీర్షిక నుంచవలెను (కాశీ. 5-88) ‘కానకకన్న’ (పు నై 1-109) అను ప్రయోగము తప్పిపోయినది; చేర్చవలెను. ‘కొండొక’ (హర 7-36) ప్రయోగము చేర్చవలెననినారు. కొంతకొంత—(శ్లో నై 6-5) శీర్షిక వేరుగా నుంచ దగును. ‘కొంతతడవు’ అనుచో, శ్లో నై 4-82 లోని పద్యపాదమును చేర్చుట విస్మరించిరి. ‘-కత్తె’ అనుచో, ‘కొడుకుఁ గాంచిన యట్టి కోపకత్తె’ అను

ప్రయోగమును చూపలేదు. (క్రీడా 129). దీనిని వేరుశీర్షికగను చూపదగును. తత్త్వమును పై తద్దిత ప్రత్యయము చేరుట దీనిలోని విశేషము. అనునయేని (శృ. నై. 2-71) అను దానిని ప్రత్యేక శీర్షికగా ఉండవలెను ఈతండ నలుడు-(శృ. నై. 5-167) అనునది, ఈతండ-అనుచో, ఈయలేదు. ఈయ వలెను. అంతకం టెనుచో, 'ఇచ్చునంతకం టెను మఱిభాగ్యము' (హర 4-65) అని యిచ్చివారు. దీనిని 'అంతకం టెను' అని చూపవలెను 'అందఱు నందఱే', అనుదానిని వేరుశీర్షికగా పెట్టుట యుక్తము. ఔరుసారు-అనికాక, 'ఔరుసారువడియే' అని శీర్షికనుంచుట లేస్స. 'ఔరుసారువడు' అన్న మాట. 'కడదిన' అనికాక, కడదినప్పడు; (కాశీ. 6-83) అని శీర్షికపెట్టుట మేలు. 'కడి' అని కాక, 'కడిమాడవేయ' (క్రీడా. 56) అని శీర్షికగా పెట్టదగును.

'ఆ పెండ్లి కొడుకులం దేపాటివాడు' (31 పు) అని యుదాహృతము. నా పెండ్లి కొడుకులందేపాటి వాడు (కాశీ. 7-70) అని చూపవలెను. పద ఛేదము పొరపాటు. 'నిమ్నటరెండు యోజనంబు లతిక్రమించినం' (కాశీ. 3-176) అని చూపివారు. (73) ఇదియు అప్పనిభవయే ఇమ్నాట ఒప్పు నిమ్నాట కాదు. 'అనియే' అను శీర్షికక్రింద, మగనితోఁబెక్కిండ్లు మనువు మనియే (క్రీడా. 128). అను పాదము చూపబడినది మనువు+మనియే-అని గ్రహించవలెను. మనువును, మనియేనని యర్థము. మనువుము+అనియే అని తప్పుగా విరిచి గ్రహించి వారు. '—నువొప్పగఁ' అని శీర్షికనుంచి 'విన్నము వొప్పగఁ దొట్టినిళ్లలో' (క్రీడా. 144) అను దానిని ఉదాహరణగా ఇచ్చివారు. విన్న+అనువొప్పగ- అని పదఛేదము చేసివారన్నమాట. విన్నమువు+ ఒప్పగ-సరియయిన పదఛేదము. విన్నమువు శబ్దము విజ్ఞానశబ్దభవము. 'ఆ యెల్లవారికి' అని శీర్షిక పెట్టి, 'ఆ యెల్లవారి కాపోశములున్' (భీమ 2-138) అని చూపివారు. 'పోసిరా? యెల్ల వారి కాపోశములు' అనుచో, పోసిరి+ఆ యెల్ల

వారికి, అని తప్పుగా పదఛేదము చేసివారన్నమాట. ఎల్లవారికి ఆపోశములు పోసిరా? అని ప్రశ్న. కంకేరి, కుడుంగంబున, కుతుకమున అనునవి ఆచ్ఛికిములను బ్రాంతితో శీర్షికలుగ పెట్టివారు. ఇవి సంస్కృత సమములే. శృ. నై. 3-115 లోని పద్యపాదమును 179 పుటలో గ్రంథవాచము లేకుండ 8-79 అని చూపివారు. 9 పుటలో సరిగానే యున్నది. రోయదొకించు కేనియ్యమరుత్పతి-అనుదానిని గ్రంథ వాచము లేకుండ 4-4 అని యిచ్చివారు (179 పు). ఇది శృ. నై. 8-79 లోనిది. 'అ'లో అందంద పద్మతావహభంగిన్ (భీమ 6-93) అనునది చూపబడెను. దీనిలో 'అ' అనుదానికి ప్రసక్తియే లేదు. 55 పుటలో 'ప. వీ 3-94' అని చూపి నది. హరవిలాసము లోనిది. 'ఆపె అననిని చని ఆపె ఆ వార్త చెప్ప 6-44 పోగొట్టుననియెడు బుద్ధితో నాపె 6-75' అని కందు. ఇవి పల్నాటి వీరచరిత్రలోనివి అయియుండును. 'ఏయకుండంగ: రాగిలోపాండినన్పాపుయి లేకుండంగ' (కాశీ 3-121), అని కందు. ఉదాహృత పద్యపాదమున 'ఏయకుండంగ' అనునది లేనేలేదు. 'ఏయకుండంగ' అను శీర్షికను కాశీఖండ మాతన ముద్రణమునుబట్టి పెట్టివారు. 'రాగిలో వాణిన్పాపులేయకుండంగ' (మా. ము. 1953) 'ఉదాహరణమును పూర్వముద్రణమునుండి యిచ్చివారు ఈ వ్యత్యాసమున కిదే కారణము. 'ఇటమీర నేడకో' లేడగఁబోయెడి - క్రీడా. పీ. 54' అన్నారు. (389 పు) క్రీడాభిరామములోని పద్యమేయిది (159 ప) పీఠికలో ఉదాహరింపబడి నను, గ్రంథంబుపై వేర్కొనవలెను. 'శాలులు వోర్వగఁగ గలవె చాలును' పల్నాటివీరచరిత్రలోనిదిగా చూపబడెను. ఇది క్రీ. పీ. 67 పద్యములోనిది. 'కొదువలేదు; అతఁడు రాకున్న గొడలేశమైన' కాశీ. 7-70' అన్నారు. దీనిలో 'కొదువలేదు' అన్నది లేనేలేదు ఈ భేదము ప్రతుల భేదమువలన వచ్చి నదే. 'భక్షింపగా, లేకున్నంగడవంగల రైదవు—జవ. 7-163—' అనుట సరికాదు. ఇది కాశీఖండము లోనిది. ఏటి కోళ్లును - అనుదానికి వాడేటి తండ్రి

చెప్పును (పాఠ. 2-76) అనునది ఉదాహరణముగ ఈయబడెను. ఏటికోళ్లు - దీనిలో లేనేలేదు.

అందందః అందందః, అందందుః - అను శీర్షికలు పెట్టుటకు కారణము పాఠోపము. అందంద - అను పద్యము గ్రహము (శ. ర.) ఒక్కడః అట విశంధించు మనుజుఁ డొక్కడ యనుంబు - కాశీ 6-288. ఇట, ఒక్కడ - అప్పు పాఠము. ఈ పాఠమున యతిలేవైనది. ఒక్కట ననుంబు - సాధుపాఠమయియుండును. 'ఉత్తమాంగంబులో' క్కట ఖండించెను మాయపుం బడఁతి - (పాఠ 6-129) 'ఒక్కరిం; ఒక్కరి' అను పదములను గ్రహించి, ఉదాహరణము లిచ్చిరి. (కాశీ 2-98: 1-133. ఇవి క్రిదాభిరామము క్రింద నిచ్చుట పొరపాటు). వీరిలో ఎక్కరి - సాధుపాఠము. ఎక్కడ ప్రవాహముచే కొట్టుకొనిపోయి క్రమ్ముకొనెన యిసుక. (శ. ర.) అప్పుడు : కవికి వరాలు రాజపుడు గప్పుర ఏడెముపెచ్చె - శృ. వై. 6.141 - అని చూపబడెను. వరాలరాజున - సాధుపాఠము. వరాల రాజాయొక్క అడవ పట్టిలో నుగగమము రాక పోవుట కలదని గ్రహింపక, అడవ పాఠమును, 'అప్పుడు'గా చేసెనట. అడవ, 'అడవకానితో' పరిహాస మాడినట్లు చెప్పటయే యుచితముకాని, వరాల యువరాజు అడవకానితో పరిహాస మాడెననుట యుచితమునుగాదు. ఇట్లే నిపః పరాంతవాని - అను పాఠ మును నైషధవంతవాని - అని పరిష్కరము నవరించి నారు. ఈనవంపబడిన పాఠమే పదకోశమున కెక్కినదిగ (22 పు.). భీమ. 5-113 పద్యమున, అసలు గలిపె - అని ముద్రితము ఇది, అసలు కొలిపె - అని ఉండదగును. ఈ ప్రయోగము పదకోశమున కెక్క లేదు. 'అంగుటి; వేల్పులంగుటి స్ఫోటంబు లాచ రింప - కాశీ 3-22' అని చూపినారు. అంగుళి స్ఫోటంబు - అప్పు అంగుటి - తప్ప. 'కూడునీరిల కింటఁ గొదవలేకయుండునె - పాఠ. 2-51' అని చూపినారు. (179 పు.). ఇందు గణభంగ మేర్పడినది. కొదలేక - సాధుపాఠము. 'కానుక : మానవతీలరామకుం గానుక' అని చూపబడెను. ఇట, 'కానిక' కవిపాఠ మనవగును. 'మానవతీ లరామకుం, గానిక యిచ్చె

దాని వెలిగాని కనత్కనకారవిండమున్' (శృ. వై. 8-33) అని యమకము పాటించబడియుండును. 'నిర్మలమణులు కానికలుగాగ' (కాశీ 7-152) అని శ్రీనాథుఁడు యతిపాదగణముగ 'కానిక'కబ్బ మును ప్రయోగించెను. 'ఇవి; ఈగకెన్నడునే నివి యిడనివారు. శృ. వై. 7-53' అని చూపినారు 'ఇవి' కబ్బము పరిష్కరమైతివాని శ్రీనాథుఁడెకాడు. 'ఈ...గాటిని యిచ్చువారు' పూ. ము; పితాపురము, తాళవ తప్పువతి. దీనినిబట్టి. 'ఈగకెన్నడుం గాటునే నిడనివారు' కవిపాఠమయియుండును. ఇందుకు ప్రయోగంతరములు - (1) మంచి యాగక్షం గాలు పామునకు బలియు, నొనగఁదని భర్తకై పొక్కు నుదదమదిని - పాండు. 4-149. (2) ఈగకుంగాటిక పామునకుంబలి పెట్టుక - పరాహ 9-123. ఇల్లాండర, ఇల్లాండల - (కాశీ 1-130) అనునవి అపపాఠములనియు, 'ఇల్లాండర' సాధుపాఠము అందురు. ఓకలింబు - శబ్దము నరికాదు. ఓకిరింబు - అనునదే కలదు. ఓయ్యెరిలు : అబ్బనాథుని తూంగుటయ్యెరిలు గంటె - అని చూపబడెను. ఇట యతి తప్పినది. ఉయ్యెరిలు - అనియే పాఠము. 'ఉల్లగందంబు : ఉల్లగందంబు పనుపున నూనె - శివ 2-64'. ఇట, ఓల గందంబు - అనియే పాఠము. 'ఎక్కడకు : కాశీ 6.88 ఎక్కడకైన - శివ. 3-79' ఇవి ఎక్కడికి, ఎక్కడి కైన అని ఉండదగును. (ఎక్కడకు - అన్నదే సాధు పని కొందరనుట పొరపాటు). ఎరంగ - అను సాధు రేపుటతకబ్బము తప్ప. ఎరంగి - అన్నదే ఒప్పు. 'ఎరంగి ప్రియుము పలికి చెరువిత్తురు' (అది 7-112) అను ప్రయోగము కలదన్న భాంతిలో నిమింబువులు ఎరంగు - అనియు, చూపినవి. వైయా కరణ పారిజాతము, ఇట్టి పారిపాటునకే లోనయ్యెను. ఇట, తెరలి - సాధుపాఠము 'కట్టెఱ్ఱ : సృష్టి కట్టెఱ్ఱ - కాశీ 1-121. ఇట 'కందెల' సాధు పాఠము 'అతిల జగముల కందెఱ్ఱ' అని లిక్కన. 'కట్టెఱ్ఱచాయః కట్టెఱ్ఱచాయః దెలువన్ - కాశీ. 1-121' ఇది పూ. ము. పాఠము కట్టెఱ్ఱ చాయ వేలుపు - నూ. ము. పాఠము ఇదే ఒప్పు. వేలుపు -

శబ్దము తాళపత్ర మాతృకలలో 'వేలుపు' అని ప్రాయశఃపుట పరిపాటి వేలుపు-వేలుపు-అని గ్రహింపవలెను దీనిని దేలుపు-అని పూ ము. లో గ్రహించినారు ప్రాబ్జిన్నయ యుగమునందలి భాషను గూర్చి పరిశోధనలు జరిగినట్లే, తాళపత్రలేఖన సంప్రదాయాదులపై పరిశోధనలు జరుగవలసి యున్నది. 'కడపని: కాశీ. 7-140' కడపని-కడప నిమ్మ-సాధుపాతము, 'ఏమికొంకక: హర 2-29'. ఇటు, ఏమింగొంకక - సాధు-నుని యుక్తము. 'ఒక్క 'వేలికి: ఒక్కవేలికి వెండియుంగరంబు-హర 7-12'. ఈ పద్యపాదము, ఒకజాట్ట వేలి వెండింగరంబు' అను పాతములో సర్వక్షణపారవం గ్రహమున చూపబడి యున్నది వె.డి + ంగర బు = వెండింగరంబు, దేశ్య కార సరితి బారత్యున ధాతాళముగ కుదు. తప్పను కొని, వెండియుంగరంబు-అని దిద్దిరి మనుచరిత్రలో 'కొంగిరి' అని వ్రయుక్తము. ఇరేదో కొంపముంచిన ప్రయోగమని సాపము క్షిణాకర్తలకు బెంగం కాశీఖండ పూర్వముద్రణమున, 'మూడు సత్యంబ గంభీరములు గవలయు' (కాశీ 4-26) అని కుదు ఇది నూ. ము లో- గంభీరముగ వలయు అని మార్చిపోయినది కవలయు = కావలయు అని వేరేపదముగా శీర్షిక నుంచదగును. 'ఉన్న' శబ్దము పరమైనప్పటి దీర్ఘము ప్రాప్తమగునని, త్రి. శే: అని ఉన్న-పరిము కాన్కరలేదు. కవలయు--అను. 4-26. కంగోదు = కాంగోరు. కు. సం. 6-722. కడప = కాడగు బసవ. 2 అ. (వ్యా. సం. 3). కన్నుదమ్మి - శృ. నై. 8-201. ఇటు, కన్నుదమ్మి-అని యుండునలెను. 'కపురపు: ప్రతిదినముగ్గురు గపురపు దీపములు వేయు-హర పీ. 10' అని చూపినారు. ఇటుగ ఇభంగము కలిగినది. ప్రతిదినముగ్గురు గపురపు దీపములు వేయు అన్నచో గణ భంగము తొలగును. 'ప్రతిదినముగ్గురు గపుర దీప ములు వేయు' అని వే. ప్ర. ప్రతిపాతము. గణభంగ మును తొలగించుటకు, ఈ ప్రతిలో 'కపురపు'లోని, పువర్ణము తొలగించబడవేమో! లేదా, కపురదీపము- అని ఉండగా, 'పు'వర్ణము చేర్చబడవేమో! ఈ పక్ష మున 'కక్రూరదీప' శబ్దభవము 'కపురదీపము'- కావచ్చును. దీపశబ్దములో అవాచ్ఛి కర్ణములు లేవుగనుక

మార్పు కలుగవలసిన విర్భంధము లేదు. ఈ విషయము గ్రాంథిక భాషాభిజ్ఞులకు తెల్లమే. కాపింకె-కాశీ 3-23 అని చూపుట సరికాదు. కాపింకె-సాధు పాతము. 'కశ్లేల: కాశీ 3-11' ఇటు, 'కళ్యాణ' అను పూ. ము. పాతమే ఒప్ప. కాపుతము: భర్తంబు గాపుతమని-హర 3-95. ఇటు, కాపుతయని-సాధు పాతమనదగును. మకారము కలవన్న పక్షమున, 'కాపు తమ' అని విభజించుట లెప్ప 'ఉండుగాణాపుతమ యఖండితముగ'-నన్నయ. ఇటు, అశీర్వచన ప్రత్య యముపై 'అ' అను అవధారణము చేరుట సరి పడదు. కాతన్ + అ = కాతన, వంటి రూపములు లేవు. కాపున, కాపుతమ + అని = కాపుతమని-య్యోగములు యుక్తము కీడ్చబడి - కాశీ 1-93. ఇది కీడ్చరసి' అయియుండును. (చూ. శ. ర. అనుబంధము). అందించు, అందిచ్చు, అను రెంటికిని ఒకే పద్య పాదము ఉదాహరణముగ చూపబడెను. అందిచ్చు- అన్నదే సరియగు పాతము. దంశతాటంక మధ్య చక్రంబునందు-శివ. 3-46. ఇటు యతి ఉప్పినది. చక్రమధ్యంబునందు-సాధుపాతము. (32 పు) బ్రనుసి ఉప్పిన పసరంబు వెదకినట్లు-హర 2-45. యతి భంగము కలిగినది. వెనుకీనట్లు-సాధుపాతము. అధిక రించి-కాశీ 5-281. ఇటు, అతకరించి-సాధు పాతము. ఉచ్చలి: నోరమచ్చలి గ్రమ్మ మై పడకం. హర. 2-84. నోరన్నుచ్చలి అనుటకీడి ముద్రణ సారిత్యము కావచ్చును. నోరన్ + ఉచ్చలి-అను పద చేర్పదము తప్ప. నుచ్చలి-అనునది యిటు సాధుపాతము. నోరన్ + నుచ్చలి-అని విడదీయవలెను. ఎవ్వండు వచిం చును-(287 పు) అనపాతము. ఎవ్వండు పఠించును- సాధుపాతము 'ఎవ్వండు + పఠించు = ఎవ్వండు పఠించు- అయినది. ఈ పాతమును కూచిమంచితిమ్మ వియు చూపిఉన్నాడు (సర్వం). 'ఎంత గుమతులైన' అను తిక్కన ప్రయోగమునుబట్టి భారతమున, తెనుగుల మీది పదపములకు గణదదనలు నిత్యమని స్పష్ట పడుచున్నది. భారతమున, గణదదనాదేశము వచ్చినచో నిత్యము గావచ్చును, రానిచో అనలురాదు. ఎవ్వండు పఠించును-వంటి రూపమును నిర్వహించు ప్రయో గము సైతము కనబడదు. చింత మణి వ్యాఖ్యల

మూలమున సూరి గనదదవాదేశమిట కాదనెను. దానిని చూచి వచించును — అను సవరణను ప్రవేశపెట్టిరి. 'విష్వండు కతి మను' వేరుశీర్షిగా ఈయదగును. ఇషిక మెత్తి — కాశీ 4-227 — సరికాదు. (270 పు). చెప్పకన్న గోపించి యిషిక యెత్తి — సాధుపాతము. బహిరుండ్ — కాశీ 7-249. (388 పు). ఇది తప్పపాతము. బహిరుండ్ — సాధుపాతము. 'వెలియుం జుండ్'యని ప్రవేశపెట్టాకము' అను బసవపురాణ ప్రయోగముంటిది. (బసవ. 4 ఆ). ఉజియ కుండ : పర్షధారలచేత నుజియకుండ — కాశీ 7-40 ఇటు యుత్తప్పినది. పూ ము. లో, ఉదకధారలచేత నుజియకుండ — అని కలదు. ఇది సవరణమై యుండును : 'పర్షధారలచేత' అన్నది యిక్కడ సాధు పాతము. 'పాదము గమరంగ భారత, పర్షమునంగలుగు న్నల్లవరలిర్పములు, ల్కొరషంజూచుచు విగతా, మరకుండై పంచరించె మనుజురేల్కా' (భాగ. 3-40.) 'పర్ష' శబ్దమును గలదుకాని ఇశ్యమధ్యమును వర్తించు 'కమ్మ' వినిపింపదు.' (భాగ 30). మిమ్మ. అందుచేతనే కాబోలు పాదము అను రీతిని ఉత్తమధ్యములు తాళుకు ప్రతులలో కనబడును. అవే కవి పాతములను పట్టుదల ఉన్నచో అట్టి సంస్కృత శబ్దములును ఉండనగుననుట ధర్మముగాని అవి భ్రష్ట రూపములనుట ధర్మముకాదు. మన శక్తి యుక్తులను కవి భ్రష్టభాషను వ్రాసెనని పాధింతులకు వినియోగించుట శ్రేయముకాదు. 'పర్షధారలచేత' అన్నదే కాశీఖండ పాతమయ్యుండును పర్ష, ఉదక — పాతములు గ్రాహ్యములు కావు. పదకోశమున కెక్కిన అపపాతముల నన్నింటిని వివరించుటకు స్థలము చాలదు. మచ్చున కిది చూపబడెను :

'పదకోశములో పదములకు అర్థములు వ్రాయు నాచారము లేదు. కాని ఏ పదము ఏయే సందర్భములలో వినియోగము వాడబడినదో దీనివలన తెలియును' అని తొలిపలుకు. కాని పదజాలమునంత టిని పర్షికలము లేకుండ పట్టికలుగా కూర్చు

టవే ఈ చెప్పిన ప్రయోజనము నెరవేరలేదు. అల్లాడ అను నుబ్బంతము (అల్లాడన్), అల్లాడరెడ్డిలోని అల్లాడ శబ్దము ఒక చోటనే చేర్చబడెను. అగున్ — అమృతీయము, అగు — అనుధాతుజ విశేషణము ఒక పట్టికలోనే కూర్చబడెను. ఇదే గ్రంథ ప్రణాళికగా కనబడును.

పదకోశములు అకాడమి నిర్మింపవలచిన నిఘంటువునకు ముడిపరకుల వంటివి పదకోశ ములతోపాటు తాళవలె మార్తకా పాతసేకరణమును అకాడమి జరిపింపవలసియున్నది. ఆ పాతములపై చర్చలు జరిగినవిమ్మటవే నుపరిష్కృత ముద్రణ ప్రకటనకు పూనుకొనుట ఫలవంతముగను పదకోశ ములు నిర్మింపబడినవి కావలెనవును, నిఘంటువు తిన్నిగా తయారైకావలెనన్నను, నుపరిష్కృత ముద్రణములు వెలువడినప్పుడే సాధ్యమగును ఈ ప్రహార్య మునకు నాందిగా అకాడమి తాళవలె ప్రతులనుండి పాతసేకరణమును జరిపింపవలసియున్నది.

ఒకమాట తొలిపలుకులో 'తొటలో పిల్ల — కోటలో రాజు' — అను సిసిమా కలదని వింటిని శ్రీనాథ వదన్రయోగ సూచిక అవిర్భావ విశాసములు సరిగా ఇట్లే యున్నవి' అని కలదు. తొలిపలుకులో, సిసిమా ప్రసంగము చేచ్చుట పదకోశ గౌరవమునకు తగినదికాదని నవినయముగా మనవి చేయుచున్నాను.

పదకోశమును తయారుచేయింపించిన, సంపాదకులు శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారికి, సహ సంపాదకులు, శ్రీ పల్లాదుర్గయ్యగారికి, శ్రీ చెలమ చెర్ల రంగచార్యులుగారికి ధన్యవాదములు పదకోశ ప్రకటన భారమును వహించిన అకాడమివారికి బాష్పిభిమానుల వక్షమున కృతజ్ఞతలు. నెలవు.

(గ్రంథము : శ్రీనాథ వదన్రయోగకోశము ; I భాగము సంపాదకులు : శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు. ప్రకాశకులు : ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి. కళాభవన్, హైదరాబాదు-4. మూల్యము : 30/-)

తిమ్మరసు మంత్రి - ఒక విశేషం

డా. మ. రేమండ రామారావు

ప్రసిద్ధింబి నూత్రుడూ, కొండవీడు గోత్రుడూ యజ్ఞశీలుడూ వేమరస పాత్రుడూ, రావిరాజు పుత్రుడూ అయిన సాళువ తిమ్మరుసు చక్రవర్తి పురస్కడు ఇతడు తుళువ వీరనరసింహునివద్ద ప్రధానిగా ఉండి, ఆ రాజు మరణానంతరం సామ్రాజ్య శ్రేణులను పురస్కరించుకొని, బాలుడైన అతని పుత్రుని ప్రోసేపుచ్చి, అప్పటికే మహామేధావి, యుక్తవయస్కుడూ, వీరనరసింహుని సవతి తమ్ముడూ అయిన కృష్ణరాయుని మృత్యుముఖంనుంచి తప్పించి విజయనగర సామ్రాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుడైన చేశాడు. అనంతరం ఇతడు రాయలకు శిరఃప్రధానీ, దండయాత్రుడూ అయినాడు. రాయల పూర్వ దిగ్విజయమాత్ర జయవదం కావడానికి, అందులోనూ కొండవీడు దుర్గం వశం కావడానికి తిమ్మరుసు శక్తి, గజపతిరాజుధాని అయిన కలకం స్వాధీనం కావడాని తిమ్మరుసు యుక్తి ముఖ్యకారణములు అయినవి. రాయలూ, తిమ్మరుసుమంత్రి ఎంతో అన్యోన్యంగానూ, సన్నిహితులుగానూ ఉండినా తుదకు తిమ్మరుసు రాయల ఆగ్రహానికి పాత్రుకై కండ్లను కోల్పోయి మగ్గి మహావృష్ణములను అమలభి చాడని ఒక అభిప్రాయం లోకంలో ప్రబలంగా ఉన్నది. ఈ అభిప్రాయాన్ని విమర్శించడం ఈ వ్యాసంయొక్క ముఖ్యోద్దేశం.

పై అభిప్రాయానికి మూలం న్యూనిజ్ అనే పోర్చుగీసు వర్తకు కథనం ఈ న్యూనిజ్ రాయల కాలంలో విజయనగరం వచ్చి, అప్పట కొంతకాలం ఉండి; అప్పుడు జరిగిన వ్యత్యాసములను ఒక కథనంగా వ్రాశాడు. ఈ కథనంలో ప్రస్తుతం మనకి పనికివచ్చే ఈ కొద్ది అంశములు- (1) రాయమారు యుద్ధానంతరం కొంతకాలం అయినతరువాత రాయలు

తనకు వయస్సు చుల్లినదని గ్రహించాడు (2) - అప్పటికి అతనికి ఆరు సంవత్సరముల వయస్సుగా ప్రతీతి ఉన్నాడు. (3) రాయలు తన అంతరించిన పుత్రుడు రాజ్యానికి రాజుగుతాడో లేదో అనే భయంపల్ల ఆ కుమారుడికి పట్టాభిషేకంచేసి, తాను అతనికి మంత్రియి, అంతరకూ ప్రధానిగా ఉండిన తిమ్మరుసును తనకు సహోదారుని చెనుకున్నాడు. (4) ఈ బాలుని పట్టాభిషేకోత్సవమును ఎవమిని వెలంకాలం జరిగినవి. అప్పుడు అతడు వ్యాధిగ్రస్తుడై మరణించాడు. (5) కొంతకాలానికి తిమ్మరుసు కుమారుడు విష్ణునయోగం చెయ్యడంపల్ల అవ కుమారుడు మరణించినట్లు రాయలకు తెలియవచ్చింది. (6) అంతట రాయలు తిమ్మరుసునూ, తని పుత్రుడినీ, తమ్ముడైన గోవిందరాజునూ సభలో తూలవాడి, తిమ్మరుసునూ, అతని ఇద్దరు కుమారులనూ మూడు సంవత్సరములకాం చెరలో ఉంచాడు. (7) పిమ్మట తిమ్మరుసు కుమారుడైన దచ్చాయ కడు చెరించి తప్పించుకొని, ఒక దుర్గంలో ఉండి, సైన్యం సమకూర్చుకొని రాయలపై తిరుగుబాటు చేశాడు. కాని రాయలు అతనిని పట్టించి సముఖానికి తెప్పించాడు. (8) ఆ వివాద రాయలు ఈ ప్రదోహిసి, తిమ్మరుసునీ, అనితిహిపాటు చెరలో ఉండిన అతని మరి ఒక కుమారుడినీ పదార్థులుగా నిర్ణయించి, బ్రాహ్మణులు కావడంపల్ల వారి కండ్లు పొడిపించి, తిరిగి వాళ్ళని చెరలో పెట్టించాడు. (9) దండనాయకుడైన తిమ్మరుసు పుత్రుడు చెరలో మరణించాడు తిమ్మరుసున్నా. ఆతని రెండవ కుమారుడైన గండ్రాజున్నా చెరలోనే ఉండిపోయారు.

1. Sewell-Forgotten Empire-Chronicle of Nuniz, ch, VIII, pp. 359-361.

న్యూనిక్ చెప్పిన ఈ కథ మరి ఏ ఇతిహాసంలోనూ కనిపించదు తిమ్మరసుకు ఇద్దరు కుమారులున్నట్లున్నా మరి ఎక్కడా చెప్పబడలేదు. ఇంకొక ఈ కథనంలో విరుద్ధాంశములున్నా ఉన్నవి. తిమ్మరసును సభలో ఎంపించినప్పుడు అతని కుమారుడు ఒక్కడే ఉన్నట్లున్నా, మూడు సంవత్సరముల కాలం చెరలో ఉన్నది అతనితోపాటు ఇద్దరు కుమారులున్నా అని ఈ కథనంలో ఉన్నది. ఇందులో ఏది నిజమో తెలియదు. న్యూనిక్ చెప్పిన కథ విశ్వసనీయంగా కనిపించదు.

న్యూనిక్ కథనం రాయల కుమారుని పట్టాభిషేకంవరకూ ఇతిహాసములకు ఆనుకూలంగా ఉండడంవల్ల నమ్మకగొనిగా కనిపిస్తుంది. క్రీ. శ. 1517 లో కొండమరసు రాయలకు సంతాన ప్రాప్తి కావలెనని కోవతూ ఒక శాసనం వెలువడదు.² అప్పటికే రాయలకు వివాహితైన ఇద్దరు పుత్రికలు ఉండడంవల్ల ఈ కొండమరసు కోరిక పురుష సంతానాన్ని గురించే అని స్పష్టం అవుతున్నది. క్రీ. శ. 1518 వ సంవత్సరం అక్టోబరు 20 వ తేదీనాటి ఒక శాసనంలో రాయల దేవేరి అయిన తిరుమలదేవి తన కుమారుడైన తిరుమలరాయలనుగురించి ఒకవారం చేసినట్లు ఉన్నదిరి మరికొన్ని శాసనములు³ తిరుమలరాయలు కృష్ణరాయలకున్నా తిరుమలదేవి⁴నీ కుమారుడు అని తెలుపుతూన్నవి. వీటినిబట్టి రాయలకు క్రీ. శ. 1578 లో తిరుమలరాయలనే కుమారుడు జన్మించాడని స్పష్టం అవుతుంది. ఈ తిరుమలరాయలు క్రీ. శ. 1524 లో నైశాథమసంపించి మార్గశిర మాసంవరకూ రాజ్యం చేసినట్లున్నా శాసన ప్రమాణం ఉన్నది.

కృష్ణరాయలు తిమ్మరసు కండ్లు తీయించిన నైనం మరి ఏ యితాధారంలోనూ కనిపించదు పూజ్యుల, ఏ యగగ్రచంద్ర విషయంలో పరమ ప్రామాణికులూ అయిన డా॥ నేటూరి వెంకట రమణయ్యగారు ఈ విషయాన్ని విపులంగా చర్చించారు. ఆ సందర్భంలో ఆయన 'హి' శా. శ.

1446 తోరణ తరువాత తిమ్మరసయ్య ప్రస్తావము శాసనములం దెబ్బలను గప్పట్టుదు. ఇతని సక్షమున కొండవీటి సామ్రాజ్యమును పాలించుచుండిన యితని యల్లుడగు నాదిండ్ల గోపమగ్ని శా. శ. 1447 ఫాల్గుణ శుక్ల 15 నాడు కొండవీటిలో సవరికార పట్టాభిరామ విగ్రహమును బ్రతిష్ఠించెను. ఇది గోపమగ్ని కడపటి శాసనము. మరియు సిఠున తిమ్మరసు శాసనములు స్వభావ సర్వధారి సంవత్సర ములమధ్య కానరావు కావున సాశాస తిమ్మరసు మంత్రి యదికారము శా. శ. 1447 కు సరియైన క్రీ. శ. 1525 లో ముగిసెనని భర్తయింప వచ్చును.....న్యూనిక్ కథ యనుసారము

2. S. I. L. IX—ii no. 507.
3. S. I. L. IX—ii, no 510.
4. Ep. Car. IX, Ma 82; 116 of 1918, 139 of 1896.
5. 181 of 1913; 139 of 1896, 115, 116, 117. of 1918; 91 of 1912.

ఆయుర్వేద భూషణ

పండిత నోరి రామశాస్త్రివారి

*** జీ ర వ ర్ధ ని ***

చనుబాలను వృద్ధిచేయు రసాయనము. దీని వాడుకవలన చుట్టలు వృచ్చిపై సమృద్ధిగా పనిపాకు ననిపొమ్మట్లుచేసి, చలిపిల్లల సారోగ్యమును కాపాడును. వెల 100ml రు. 3/- : 200ml రు. 5/-

*** జీ వ స వ థి ***

దాతు పుష్టికి, సరముల పటుత్వమునకు ప్రసిద్ధి గాంచినది. చిక్కనవ్వును, నల్లంకల్యములచే పడినవడు వృద్ధులకు సైలము శక్తి నిచ్చి, ఓజస్సును వృద్ధిచేయును. వెల 30 మగ్రతర రు. 6/-

మాచే దీర్ఘవ్యాధుల పోస్టుద్యారాక డ సలహా యిచ్చి, ప్రత్యేక చికిత్స చేయబడును కృతకాగు, సలహా ఉపితము.

శాశ్వత నోరి వెంకటేశ్వరశాస్త్రి.

A.V.A.C., A.L.I.M.

చీఫ్ ఫిజిషియను. ఆయుర్వేద నిలయం, పొమ్మలకృ 32, విజయవాడ-1. ఆంగ్లప్రకాశ.

గనే యున్నది' అని వ్రాసినారు.⁶ ఇంతేకాక 'ఇమ్మ
మ్మానిజా వర్ణించిన యంశముల వెల్లను శాసనాద్యం
సాధనముల మూలమున నిరూపించుటకు లెక్కకపోయి
నను నందు చెప్పవలయు మొత్తముగూడ
సత్యాత్మకమై యె యెప్పుడోయున్నది.' అనినీ అభి
ప్రాయపడినారు.⁷ ఇవి కొన్ని శాసనములనించి తెలియ
పడ్యేంతాలు ఈ అభిప్రాయం సరియైనది కాదేమో
ననే ఊహను కలిగిస్తున్నాయి.

రాయలు తన కుమారునికి పట్టాభిషేకం
చెయ్యడం, అనంతరం ఆ కుమారుడు మరణించడం
క్రీ. శ. 1524 లో జరిగినవి కదా! అమీర
మూడు సంవత్సరములు తిమ్మరుసు చెరలో ఉన్నాడు
అని న్యూనిజ్ చెప్పాడు. అప్పుడు క్రీ. శ. 1524
నించి 1527-28 వరకూ తిమ్మరుసు చెరలో
ఉన్నట్లు స్పష్టం అవుతుంది. రాయలు తన కండ్లను
పొడిపించడం ఆ మీదటనే జరిగి ఉండాలి. అలాగే
రాయలు మరణించడానికి ఒక సంవత్సరం ముందు
ఇది జరిగి ఉండాలి. తిరుమల తిరుపతి శాసనములలో
తిమ్మరుసు ప్రశంస ఉన్నది. రాయల రాజ్యకాలంలో
ఇతడు వేయించిన శాసనములలో 'సదాని' అనే
విశేషణం ఉన్నది క్రీ. శ. 1536 ఫిబ్రవరి 26 వ
తేదీనాడు తాళ్ళపాకం ఆరుమలయ్యగారివద్దనుంచి
4,600 పణములు తీసుకొని అందుకు బదులుగా
తిమ్మరుసు తన తమ్ముడు గోవిందరాజుకు రావలసిన
ప్రసాదంలో 1/4 వంతు ఆయనకు విక్రయించారు.⁸
అలాగే క్రీ. శ. 1536 డిసెంబరు 28 వ తేదీనాడు
తిమ్మరుసుపై తిరుమలయ్యగారివద్దనుంచి 1,900
పణములు తీసుకొని అనపేర శ్రీ వెంకటేశ్వరునికి
అర్పించే ప్రసాదంలో 1/4 వంతును ఆయనకి
విక్రయించాడని ఆదేశంగా తిమ్మరుసున్నా, ఆయన
తమ్ముడు గోవిందరాజున్నా 5 203 పణములు
తీసుకొని పై ఆరుమలయ్యగారికి ఆరుపలలోని
గోవిందరాజువ్యతి సమర్పించే ప్రసాదంలో తమకు
రావలసిన 1/4 వంతును విక్రయించారు.¹⁰ ఈ యీ
శాసనకాలములలో తిమ్మరుసు తిరుమల తిరుపతులలో

ఉన్నట్టే కనిపిస్తుంది ఈ మూడు శాసనములూ
కృష్ణరాయల తర్వాత రాజ్యానికి వచ్చిన అతని సవతి
తిమ్మడైన అచ్యుతరాయల కాలంనాటివే వీటిని
బట్టి తిమ్మరుసు క్రీ. శ. 1536 లో సంవత్స
రాంతంతరకూ నడిచి అయిపోయి. క్షేత్రసంచారం
చేస్తూ, దానధర్మములు చేస్తూ ఉండేట్లు స్పష్టం
అవుతుంది అతడు క్రీ. శ. 1528 లో కండ్లను
కోల్పోయిఉంటే ఎక్కడనో అనానాకుడుగా పడిఉండే
వాడుకూ! అతని తమ్ముడు గోవిందరాజు ప్రశంస
క్రీ. శ. 1541 వరకూ కనిపిస్తుంది.¹¹ అందువల్ల
తిమ్మరుసు కండ్లు తీయించుమునుగురించి న్యూనిజ్
వెప్పింది సత్యదూరమని స్పష్టం అవుతుంది.

ఇంతేకాక మరి ఒక విశేషమున్నూ తెలియ
పడుతుంది. డా॥ వెంకటరమణయ్యగారు శా. శ. 1446
లేక క్రీ. శ. 1524 కు తరవాత తిమ్మరుసు ప్రశంస
కనిపించదు అని వ్రాశారు.¹² దీనికి ఇతడు ఆ కాలంలో
చెరసాలలో ఉండడమే కారణం కానక్కరలేదు రాయలు
తన రాజ్యాన్ని త్యజించి, తన పుత్రునికి పట్టం
కట్టి, తన లతనికి మంత్రిఅయి, అప్పటివరకూ
శిరఃప్రదానంగా ఉండిన తిమ్మరుసును కేవలం
సలహాదారుగ మాత్రం నియమించాడు. దీన్నిబట్టి
క్రీ. శ. 1524 లోనే తిమ్మరుసు పరమ్యతు
డైనట్లు తెలుస్తుంది అచ్యుతరాయలనాటి తిమ్మ
రుసు శాసనములలో 'సదాని' ఇబ్బం లేకపోవడం

6. భారతి, మే 1953, పే. 400.

7. డిటో పే. 401.

8. T. T. D. I. IV, no. 72.

9. T. T. D. I. IV, no. 93.

10. T. T. D. I. IV, no. 74.

11. T. T. D. I. IV, no. 166.

12. భారతి, మే 1953, పే. 400.

ఈ ఊహని బలపరుస్తుంది 18 అవ్వడు క్రీ. శ. 1524-1536 మధ్య తిమ్మరసు సామాన్యపౌరుడు గానే ఉన్నాడని స్పష్టం అవుతుంది. అలాగే రాయలు తన కుమారుడు క్రీ. శ. 1524 లో మరణించాక తిరిగి రాజ్యాన్ని చేపట్టి క్రీ. శ. 1529 వ. కూ పరిపాలించాడని! ఈ కాలంలో అతడు తిరిగి తిమ్మరసును మహాప్రధానిని చేసుకోలేదు ఇందుకు కారణం ఏమిటి అనే ప్రశ్న వస్తుంది. దానికి ఈ విధంగా సమాధానం చెప్పవచ్చును రాయలు స్వీకృతరూపై తన కుమారు పట్టాభిక్తుడిని చెయ్యడంతో, సామాన్యజ్ఞేయం పురస్కరించుకొని తిమ్మరసు రాయల కోరికని ప్రతిఘటించి ఉంటాడు. అందువల్ల వారిద్దరికీ విరోధం ఏర్పడి, తిమ్మరసు

మీద ఉండిన భక్తివిశ్వాసములపోయి, రాయలు తిమ్మరసును దూరంగా ఉండటాడు

పైన చెప్పబడిన లంకములనుబట్టి రాయలు తిమ్మరసుమంత్రి కండ్లు పొడిపించాడని చెప్పే మ్యాజిక్ కథనం విశ్వసనీయం కాదని తెలుస్తుంది. క్రీ. శ. 1524 అనంతరం తిమ్మరసు సామాన్య పౌరుడుగానే ఉంటూ క్రీ. శ. 1536 తరువాత ఎవ్వడో మరణించి ఉండని చెప్పవచ్చును విజ్ఞాలు ఈ విషయమై అసవరం అయిన పరిశోధన స్పష్టమై రని ఆశిస్తున్నాను

13. తిమ్మరసు క్రీ. శ. 1524 కు పూర్వం వేయించిన శాసనములలో ఈ 'ప్రధాని' శబ్దం ఉన్నది. T. T. D. I. III, no. 21. 22.

మృగాంకుడు

శ్రీ పువ్వాడ నాగసుందరమ్

ఉమసతి నాకు తేడనుచు నుల్లస మందిన కల్యణామకున్
పులకలా మేన నిండగ నశూర్వములౌ మధురానుభూతులన్
తొలకెడి రేకు చెక్కిళ్ళులతో సరసమ్మల నాడె రాజు కెం
వలమిగ సోయగమ్ము మరుదంకురమై మిథునాళి చొక్కంగన్.

లలితనికుంజసారభవితానములన్ తెలికాంతు లీను పూ
పుల మరుదావిలోన వలపుం చలపుల్ పరవళ్లు ద్రొక్కు నె
చ్చెలి నయనమ్మలందు శశిజేరి, మృగాంకు వృగక్షిగంటి నం
చలరెం బ్రయుండు తొల్లి; యిపు డతలపుల్ గగన్లననూనముల్,

శరదించూదయవేళఁ గల్వకొలనుల్ స్వచ్ఛమ్ములై నిండగన్
స్మరుతూపుల్ సుమియింపఁ గన్నెమదిలో సొందఁపుఁ గొవ్వెన్నెలల్
సరసమ్మయ్యె శరత్తు ప్రేమికులకున్ నా డిభువిన్; నేడు దు
ర్గరమై తోచు శరత్తు మానవపదగ్రసేందురాత్రమ్ములన్.

కవితాంభోనిధికిన్ నిశాకరుని రాకల్ కౌమితార్కమ్ములై
వివిధోత్సాహతరంగభంగిమలసత్సేనామృతాంశుప్రభల్
కవి భావోదయ మార్గదర్శకములై కాంతిల్లె నిందన్కు, న
క్కువితా వార్తికిఁ గల్గిబోదు ముదయింకన్ కార్యపుం జంధికన్.

కడలి పాగిలె సారంగ మంకమ్ము గాఁగఁ
దనయు మోమునఁ గాంతులు తఱిగె ననుచుఁ
గడలి హృదయాగ్ని రగిలె మృగాంకు నుదుట
మనుజ పాదాలు మాయని మచ్చ గొలువ.

కనిన తీయని కలలు నిక్కలలు గాఁగ
నాకనమ్ము విజ్ఞాన విహాయనమ్ము!
శీతకరుతలమ్ము విహారసీమ! చంద్ర
శిల ధర్మితికిఁ గరగతామలక ధనము.

విజయం

శ్రీ యజ్ఞశెట్టి శాయి

పాపగడ్డలో పందిరియంపంక్రిందునుంచి పెద్ద పెట్టి బయటకు లాగి దాచుముందు మూలు వేసుకొని కూర్చుంది రాజ్యం. కొద్దిగా సెంటు వాసనా, అంతా దలచుకొనినా మిళితమయి పోయి ఓ క్రొత్త పరిమళం పెట్టించి బయటకు వెలుగుతుంది ఆ పరిమళానికి వెంటే విలు సన్నది అది గడంనకొచ్చితియనిపాతరోజులను రాజ్యం ముందుకి నెడుతుంది. జ్ఞాపకాలను కెరి బయటకు లాగుతుంది. గుండెలో పేరుకుపోయిన లశాంతిని, అసంతృప్తిని, అసహనం కోరికల చీకటిని - అక్కడే పుట్టి పెరిగి, పెద్దవయి, దారుణంగా హత్యచేయబడుతన్న ఆశం సంపుటిని, తాత్కాలికంగా ఆ పెట్టెముందు కూర్చున్నంతసేపు మరపించజేసి, దూరంగా నెట్టి. మనసుని, వర్షం వచ్చేయిందు వీచే చల్లని గాలిలో సంతోషంగా కేరిం తాలుకొట్టే - చిన్నసెల్లలా - ఉక్కిరి ఓక్కిరి చేసి సంతోషం, ఉన్నతమైనాలో ముంచి లేలుస్తుంది. ఓ విమిషం తరువాత పెట్టెలోని జట్టలను కదిలించింది రాజ్యం పెద్ద పిల్లలిద్దరూ బడికి పోయారు. చిన్నవాళ్ళిద్దరూ వసారాలో కూర్చుని కాగితం విమానాన్ని ఎగరచేయడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. కిటికీలోంచి సాయంసమయంవరకు రాజ్యం వీపుండా అలముకొని, భుజామీద కూర్చుని రాజ్యంతోపాటు అనూపెట్టెలోకి తొంగి చూద్దానికి ప్రయత్నిస్తోంది.

లోపల చెైనే ఉరెన్ నూలు ఉండి దానిని జాగ్రత్తగా రెండు చేతులతో మదత నలగకుండా బట్టకొని తీసి ప్రక్కన చాపమీద పెట్టింది. కోలు జేబు దగ్గర రెండు మూడు దారపు ముక్కలు అంటుకొని ఉన్నాయి. వాటిని తీసిపారేసింది. ఆ కోలుని అదివర కెన్నిసార్లు చూసినా మళ్ళీ చూడ

లసిస్తుందామెకి రాజారావు ఆ నూలు ఎన్నోసార్లు ధరించలేదు ముచ్చటగా మూడుసార్లు - అంతే! మొదటగా పెట్టిలో. తగవంత ఓసారి సినిమాకి వెళ్ళేప్పుడు. అరిసో, దీపావళి పండగనాడు మామ గారిట్లోనూ. పెట్టిలో విడిదింటికి పెళ్ళికొడు కయి కారులో తరలివచ్చిప్పుడు ఆ నూలులో అన్నాడతను. అప్పుడే అతన్ని స్పష్టంగా, ఎక్కువ సేపు చూపించింది రాజ్యం. పెళ్ళి చూపునాడు అతన్ని సరిక్షగా చూద్దానికి ధైర్యం లేపోయింది. సిగ్గు, భయం, ఖంగారు - అన్నీ కూడబలు క్కొని, కనీసకట్టుగా ఎదుర్కొని, ఆ కోరికని చితుగా ఓపించేసింది. పెళ్ళిరోజున కారు లోంచి దిగి విడిదింటిలోకి వచ్చున్న అతనూ, అతనితోపాటు అతగాడు ధరించిన కాఫీకర్నూలూ అమెకు నచ్చిపోయి గురుగా, అప్పుడు అమె కళ్ళు బరువుగా, అందంగా కాటుకతోసహా క్రిందకు వ్రచినాయి.

ప్రక్కనేఉన్న అమె స్నేహితురాండు చక్కలి గిరి వ్వా ఎక్కడగా మాటలతో పుంకరించజేశారు.

'యుక్తిని కుర్రాడు రోజులు బాగానే పెడు తున్నాడోయ్!' అంది కైలజ.

'పాపం! మన రాజ్యం 'చాపాం' అనే యాల్సిందే అ.గాడికి తప్పదు' అంది శారద జాలిగా మొఖంపెట్టి.

'ఈవిడ మాత్రమేం రక్కువదాతల్లి; మనం యల్సీలో ఉన్నప్పుడు ఆ సోంబాబుని తన ఇంటి చుట్టూ గమగెద్దులా తిప్పుచుకోలా?' నవ్వుతో అంది శకుంతల.

'అమ్మా! చెల్లాయ్ విమానం చింపేసింది!' పరిగెత్తుకొంటూవచ్చి అన్నాడు చిరంజీవి.

రాజ్యం జ్ఞాపకం గూడులోనుంచి బయట పడింది.

'సినీలే! ఇంకోటి చేసిస్తాను! నువ్వుపోయి ఆడుకో!' అంది వాడితో. చెల్లాయ్ నేవీమా కోప్పడ నందుకు అనంతపురం బయటకు వడిచాడు చిరంజీవి.

పెట్లో ఓ మూల వెండి సామానం. తన పెళ్లినాటిదని వెండివల్లెం-చెంబు-గంధపుగిన్నె-బొట్టుభరిత-హారతివల్లెం-వన్నీరుబుడ్డి-నిండా వివాహంనాటి జ్ఞాపకాలను పులుముకొని కనబడినాయి. మరోప్రక్కనుంచి ఓ ప్లాస్టిక్ కవరు బయటకు తీసింది. అందులో నాలుగు రంగుల రాజారావు 'పై'లు ఉన్నాయి. వివాహమయిన క్రొత్తలో చాలా రోజులు అవి కట్టుకొన్నాడు రాజారావు. రామరామ వాటివంక మాడడమే మామకొన్నాడు. కవరుని మూలు ప్రక్కనఉంచి, పెట్లోంచి మూడు చీరలు బయటకు తీసింది. వాటిలో బుల్లారంగుచీర ఒకటి చాలా ఇష్టం తనకు. చీరంతా చిన్నచిన్నజరీపుళ్ళలు ఎంతో అందంగా అమిరినాయి పెళ్లికని తనే విమలసిన్హితో స్వయంగా పెలెక్ట్ చేసుకొంది. మూటలపై రూపాయలు దాని ఖరీదు. ఆ విషయం గుర్తుకి రాగానే రాజ్యం గుండె ఝుబ్బులు మంది. అంత ఖరీదుపెట్టి అప్పుడు చీర కొనగలిగిందేకాని ఇప్పుడు తలుచు కొంటేనే భయమేస్తుంది.

రోజూ కట్టుకోడానికి ఓ సాదాచీర కొనాలంటేనే బ్రహ్మాండముయి పోతోంది. ఆ చీర మడత విప్పి త్రప్పిగామాసి క్రింద ఉంచింది. రెండో చీర కూడా ఖరీదయినదేగాని అదెందుకో తనవెప్పుడూ అంతగా ఆకర్షించలేదు ఎప్పుడో ఏదో శుభ కార్యానికి తప్పితే సాధారణంగా ఈ మూడు చీరలూ ఎప్పుడూ కట్టుకోదు. రెండేళ్లక్రితం వరకూ ప్రతివంసత్వరం తమ పెళ్లయిన రోజుకు గుర్తుగా ఆయన కోరిక మీద బుల్ల చీర కట్టుకొనేది. ఆ రోజు ఇద్దరూ నినిమాకి వెళ్లినాళ్లు. ఆ ఒక్కరోజే తమకి వర్ష

దినంలా గడిచేది. కాని రెండేళ్లనుంచి చేతకాని పెల్లెరు కుట్టిన బట్టల్లా, జీవితం ఎగుడూ దిగుడుగా తయారయి, ఆ గుర్తునికూడా బలవంతంగా తన అడుగున పడవేసుకొంది. చకచకమంటూ ఎదిగి పోతున్న పిల్లలూ, వాళ్లన్నామకొని, వంతంకట్టి, ధీమాగా కొండల్లా పెరిగిపోయిన ధర్మలూ, వాటితో పాటు ఎదగలేక బిక్కమొగం వేసుకొని, ఆశగా మామూత విలబడిపోయిన భర్తజీతం-ఇవన్నీ-తీయని గలాన్సీ-ఆశలు నింపుకొన్న భవిష్యత్తునీ దరిదాపులకు రాకుండా తరిమి, మనసును కులంకపరచి, ఉక్కిరి బిక్కిరయే ప్రస్తుతాన్ని ముందుకు నెడుతూంటాయి. గొడకు ఉన్న పాత గడియారం నీరసంగా అయిదు గంటలు కొట్టింది. ఇంకారుగా గడి మూలంవంక చూసింది రాజ్యం.

'అయ్యా! ఆయనయిపోయింది. ఆయన వచ్చేస్తానికి. తనంతవరకూ తెమలనే లేదు.'

ఓ చీరను బయటేఉంచి మిగతా సామానంతా పెట్లోకి సర్దేసి, పెట్టె మంచం క్రిందకు తోసి పాడవుడిగా పోలోకి నడిచిందామె చంటిది అక్కడే కూర్చుని ఓ చెక్క బొమ్మని వేలకేసి కొడుతూ శాయ శక్తులూ విరగొట్టటానికి ప్రయత్నిస్తోంది. కాగితం మీద 'అ'లు వ్రాస్తున్న చిరంజీవిని, ఆ పిల్లనూ బాత్ రూంలోకి తీసుకుపోయి అయిదు నిమిషాల్లో స్నానం చేయించేసింది. బలవంతంగా స్నానం చేయించి నందుకు నిరసనగా, కొంచెంబుకు పోయినట్టుల్ని ఏడ్చేస్తోంది పిల్ల. ఏడుపు పట్టించుకోకుండానే, తుండుతో వళ్లు తుడిచేసి, ఇద్దరకూ ఉరికిన బట్టలు వేసేసి చాపమీద కూర్చుండ బెట్టిసింది. ఈ లోగా మూలనుంచి పెద్దవాళ్ళిద్దరూ వచ్చేకారు.

'జ్వరగా స్నానాలు కానియ్యండ్రా! నాన్నారి ఆసీసులో ద్రామాంకెక్కాం!' అంది తను పంటి బోలోకి నడుస్తూ.

రమ, శాంత నేను ముందంటే నేను ముందని పందాడేసుకొని బాత్ రూంలోకి పరిగెత్తేరు వాళ్ళిద్దరూ స్నానం ముగించేసరికి తనుకాసీ తయారు

చేసేసింది రాజ్యం. వాళ్ళకు కాఫీలిచ్చి, తమ త్రాగి భర్తకు ఫ్లాస్కులో పోసి ఉంచింది. ఇదంతా గడిచే సరికి అయిదున్నర అయిపోయింది. కొద్దిగా భయం చేసింది రాజ్యానికి.

‘అయినీ పాటికి నన్నానే ఉండుంటారు! అయిదున్నరకల్లా అందర్నీ రక్షిగా ఉండమని మరి మరి చేప్పేవెళ్ళారు. రున్నరకే ప్రోగ్రామ్ మొదలట.’

స్నానం ముగించేసి చీర కట్టుకొంటూండగా రాజారావు వచ్చాడు. అతన్ని చూసి తనివెంకా ‘రక్షి’ అవనందుకు ఏమీ అనలేక నవ్వేసింది రాజ్యం.

‘నాకు తెలుసు నువ్వుంత పుటికూరివేనని. నిన్ననికూడా రుభిలేదులే! మీ ఆడవాతి అలాంటిది!’ అనూ నవ్వుతూ అన్నాడు రాజారావు.

‘నాదేం అలస్యం లేదు. అయిదు నిమిషాల్లో బయల్దేరగలను. మీరీతోవల కాఫీ త్రాగండి! ఫ్లాస్కులో ఉంది!’ అందామె.

అంతా బయల్దేరేసరికి అంటిదగ్గరే ఆరున్నర అయిపోయింది. అడ్డదోవవెంటిది నడిచి వది నిమిషాల్లోనే కలకత్తాపేసుకి చేరుకొన్నారు. ఓపెనెయిర్ ధియేటరుదగ్గర చాలా పాదావుడిగా ఉంది. బయట బోలెడు కార్లు అగిశన్నయి అప్పటికే ఫంక్షన్ లిగి నయిపోయింది. కొద్దిగా రాజ్యంమీద విసుక్కున్నాడు రాజారావు.

‘అసహ్యంగాలేదూ, మన మీలా రావడం?’ అన్నాడు ఆమెనంక చూడకుండానే.

వెనుక భాగీశాశన్న కుర్చీలో కూర్చున్నారందరూ. మైక్లు ముందుమంచుని ఒకతన ఏదో ఇంగ్లీషులో చదువుతున్నాడు. స్నేహిమీద కుర్చీలో కూర్చున్నవారింక మాసికూ ‘ఆ మాటు వెనుకాని కూర్చున్నాయనే కలకత్తరుగారు’ అన్నాడు రాజారావు భార్యతో. రాజ్యం కలెక్టరుగారివంక చూసింది. ఆయన ఓ మ పిలాళాక దేముడిలా అనిపించిందామెకి. నెల్లూమాటులో తెల్లగా మెరిసిపోతున్నాడు. వెనుక చేతులుకట్టుకొని అలివినయంగా నిలబడ్డ

చిన్నఅసీవర్లతో ఏదో మాట్లాడుతూ అప్పడప్పుడూ చిలునవ్వు నవ్వుతున్నారు. ఆయనప్రక్కన అంత అందంగానూ, ధీమాగానూ ఆయన సతీమణి కూర్చుని ఉంది. ఆమె నవ్వుగానూ, -వాజాగానూ, తెల్లగానూ ఉంది. చాలా సింపుల్ గా ఉంది. ఆమె చెవులకు మెళుపుల్లా మెరుస్తోన్న దిద్దులున్నయి. చెవులను కప్పేస్తూ నెల్లనిజట్టుఉంది. చేతికి చిన్నవజ్ర మంత బంగారపురంగు గడియారం ఉంది: ఒకచేతికి ఒకబంగారపు గాజుంది. పెదాలను తెలియజేస్తూ ఎంపి లివెస్టిక్ ఉంది. ముఖం గులాబీరంగుగా ఉంది. చేతులు కరువయిపోయిన అదేరంగు జాకెట్టుమీద నవ్వుగా ప్రాకి భుజంమీదమంచి వెనుక తిరిగి అంతమయి పోయింది గులాబీరంగు పిల్చుచీర.

సరిక్షగా ఆమెనే చూస్తోంది రాజ్యం. ఎక్కడో, ఎప్పుడో చూసినట్లున్న ఆమె ముఖం రాజ్యాన్ని ఇరకాలంలో పెట్టింది. ఎక్కడ? ఎప్పుడు? ఆలోచిస్తోంది రాజ్యం. మరోసారి ఆమె ముఖంలోకి చూసింది. ఆ కళ్ళు—నవ్వుతోన్న ఆ కళ్ళు—ఖచ్చితంగా తనకు పరిచయమున్నవే! గతంలో జ్ఞానకాల బార్నిశ్లెటువేసి వెతుకుతోంది రాజ్యం—పెళ్ళికి ముందు పామ్మూల్లో చదివేప్పుడు—యప్పల్లి క్లాసులో—అప్పుడు ఆమె ఎవరో కాదు. యప్పల్లిలో తన క్లాసుమేటు జగదాంబ.

జమిందారుగా రమ్మాయి. ఆ నంపత్తురమే మరో ఊర్పుంచినప్ప తమ స్కూలులో చేరింది.

తనలో బాగా పరిచయంఉంది కూడానూ.

చప్పట్లు చూర్మోగినయి. ఉలిక్కినడి ఈ లోకంలోకి వచ్చినదింది రాజ్యం.

జగదాంబ లేచి నుంచుంది. అవిడముందు టేబుల్ మీద రకరకాల పాకెట్లు ఉంచబడినయి.

‘ఆటల్లో గెలిచినవాళ్ళకి అవిడ ఇస్తుంది బహుమతులు’ అన్నాడు రాజారావు.

మైక్లులో పేర్లు వివరించునన్నయి. ఒక్కొక్కరి నచ్చి హర్షధ్వనిలమధ్య బహుమతి అందుకొని వెళ్ళ

సాగేరు. వాళ్ల సమస్యారాలను చిలువవ్వలో అందు కొంటేందామె మెక్కులో రాజారావుపేరు వివరించింది. లేచి ముందుకువెళ్లి బహుమతి తీసుకొని తిరిగవచ్చాడు అతను. 'హెన్' అటలో రెండో బహుమతి వచ్చిందతనికి. పిల్లలు అతను తెచ్చిన ఎయిర్ బాగ్ ని ఆనందంగా చూస్తున్నారు.

రాజ్యానికి ఓ వింత ఆనందంగా ఉంది.

'తన భర్త కదిలారితయిన కలకత్తరుగారి భార్య ఒప్పుడు తనకి క్లాసుమేటు. ఆ సంగతి అతనికి తెలియజేసేవరకూ ఉండలేకపోయిందామె.'

'ఏమండీ! అవిడ.. యల్లప్పిలో నా 'క్లాసు మేట్' లండీ' మెల్లగా అంది.

రాజారావు తను ముందు కూర్చున్న మిగతా గుమాస్తాల భార్యలవంక చూస్తూ 'ఎవరూ?' అనడంబట్టి.

'నేను చెప్పేది కలెక్టరుగారి భార్య సంగతి!'

'ఆ!' అదిరిపోయాడు రాజారావు.

'అవునండీ! పేరు బగదాంబ మా బెంచీలోనే కూర్చునేది. అప్పుడప్పుడు వాళ్ల కారులో తిరిగే వాళ్లం కూడానూ!'

రాజారావు గుండెలు కాసేపు దడదడ కొట్టుకొన్నాయి. 'ఆమె రాజ్యం హెన్'మేటా?' రాజ్యం అతనివంకే చూస్తూ, గొప్పగా పువ్వుతొంది. అప్పుడు ఆమె అతనికి తన భార్యలాకాకుండా ఓ పెద్దంటి ఆడపడుచులా, వూలిచ్చేస్తున్న దేవతలా కనబడింది.

ఓ యుక్తిసిగడి జీవితంలోకి చొచ్చుకొచ్చేసి, వాడితో కలిసిపోయి, సుఖాలూ, దుఃఖాలూ, సగానికి పంచేసుకొని, పది సంవత్సరాల సంపారాన్ని ఈడు కొచ్చేస్తున్న రాజ్యానికి అంతగొప్పన్నోహితరాలుందా?

బహుమతు లివ్వటం పుర్రయిపోయింది ఓచిన్నసోపానికి ప్రదర్శన మొదలయింది. జనమంతా హాయిని ఫెర్వెన్స్ వెళ్తున్నా విగ్రహాని సచ్చేస్తున్నారు. వాళ్లతోపాటు రాజ్యం, పిల్లలూ అందరూ పువ్వుతున్నారు. కాకా గారావం కేవలం కని

పించటంలేదు, వివిపించటంలేదు. అతనిని తోచనలు ముసుగులా క్రమేపినయి. నాలుగు పాడయిన కొమ్మలున్న చెట్టెక్కి నలుగురూ తటో కొమ్మా పంచుకొని పివరికంటా బయల్దేరిన రాజకుమారుల్లా, అతని ఆలోచనలు, కలకత్తరుభార్య రాజ్యానికి క్లాస్ మేటండించు లాన లభించబోయే అవకాశాలను చివరికంటా వెల్లిచూచి తిరిగి వచ్చేస్తున్నాయి.

జనాభామన పాడుతోన్నప్పుడు అందరూ లేచి నుంచుంటుంటే తను ఉక్కిరివడి లేచుచున్నాడు రాజారావు. అందరూ ఇళ్లకు పరుగు పోయి వచ్చేరు.

భోజనాలు ముగించి గదిలో మంచంపొడవడుకొన్నాడు రాజారావు. పిల్లలందరూ హాల్లో వడుకొని చాము చూచిన నాటిక గురించి ఒళ్ల మూటలు మరొకరు విప్పించుకోకుండా మాట్లాడేస్తున్నారు. పడకొండయేసరికి ఒకశొక్కళ్ల అందరూ నిద్రిపోయారు రాజారావు అలా ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాడప్పటికీ. గదిలో బెడ్ రైలు అవసానదశలో ఉన్నట్లు వెలుగు పడింది. ప్రక్కనే నిద్రలోకి జారుతున్న రాజ్యం వంక చూడడతమ. ఓ క్షణమాగి మెల్లగా 'రాజ్యం' అని పిలిచాడు.

'ఊ!' అంది రాజ్యం నిద్రదశతో.

'నిద్రదశలోందా?'

'ఊ! ఏం కావాలి?' బలంతంగా కళ్లు తెరిచి అతనివంక చూస్తూ అడిగిందామె.

జవాబేమీ చెప్పకుండా ఆమెవంకే కాసేపు చూడతమ.

'ఏమిటలా చూస్తున్నారు!' నవ్వుతూ అడిగిందామె.

'కలెక్టరుగారి భార్య విగ్రహం కన్నా పుకదా?'

'బానిందండీ! అంత పుర్రతప్పుడు అడుగు తున్నా?' అంది మరొకసంగ.

'అక్కడ పిన్ పో మెట్లాది? పాణ్ పోహతు రాలేనా?'

'అ! మరి అంత ప్రాణమేం కాదుగాని, ఇరవారేదు, చూపుగానే ఉండేది. యినా ఇప్పుడెందుకొచ్చిందా అనుమానం?'

రాజారావు చిన్నగా నవ్వుకు 'అవ్వరం వచ్చింది.'

'ఏమిట? ఆశ్చర్యంగా ఉండింది రాజ్యం. ఆమె ప్రేమపూర్వకంగా వదిలిపోయింది.'

'సువ్వోసారి వాళ్ళింటికి వెళ్ళాలి?'

'ందుకూ?'

'నూ కాన్మేలున్నావు గా! మామూలుగా కలుసుకోవాడదా?'

'బాబుంది! మా ఇద్దరికీ లేని జెండా మీకు పట్టుకోలేదా?'

'అది కాదు రాజ్యం! నువ్వు ఆవిడతో చెప్పి కలకత్తరుగా కి రికమెండ్ చేయిస్తే నాకు ప్రమోషన్ దొరికితేతుంది లేనట్లే ఈ పెరిగే ఖర్చుతో మన సంపాదన అధోగతి పాలవుతుందేమో భయంగా ఉంది పైన మనకాదేన్నదూ లేనట్లేనట్లు నాకంటే జానియర్లు కూడా ప్రమోషన్ సంపాదించేవారు. ఎప్పుడీ అవకాశం మనం ఉన్నయోగించుకొంటే తప్పేముంది? కలెక్టరుగారికి బోర్డులో కూడా మంచి ఇన్ ఫ్లూయెన్స్ ఉంటుంది'

ఈ ఆలోచన అమెక కూడా బాగానే ఉన్నట్లు తోచింది కాని ఉదంతం అమెక న్నట్లు జరుగుతుందా అనే అనుమానం అమెక వీడిపోయింది. జగదాంబ కొంచెం గొప్ప అనే చెప్పకోవాలి నమా, కైలజా, శారదా అంటూ చాలా సార్లు ఆ విషయం గురించి మాట్లాడుకునే వాళ్ళు. తానుందరూ మధ్యతరగతి వాళ్ళు అంచేత తనులేమని మాట్లాడు, ఏదో విషయంలో పెక్కిలాగి మామూలులేదని జగదాంబ. అందుకని ఎంత స్నేహంగా ఉన్నా అమె అంటే ఎవరికీ ఎప్పుడూ అందరికాదు ఇప్పుడు తను ఆవిడ దగ్గరకు భర్త గుండెవెళ్ళే ఆవిడ తనని తేలికచేసి మాట్లాడినా సహించగలిగి అందుకు తనకి బోలెడు ఓర్పుకావాలి అవిక మాట్లాడే ప్రతియారూ నిజమే అవాలి అన న్నకొత్తాన్ని ఆ కాసేపు చంపేసుకోవాలి? ఇది సాధ్యమేనా?

'ఏమిటాలోచిస్తున్నావ్? పోనీ, ఇప్పుడేపోతే వెళ్ళొద్దులే!' రాజారావు అమె కళ్ళలోనికి చూస్తూ మెల్లగా అన్నాడు.

'అబ్బే! ఇప్పుడే లేపోవాలి కేముందని! వెళ్తాను!' అతని కనుమానం రాకుండా ఉండటానికి వెంటనే జవాబిచ్చిందామె భర్తకి కనీసం ఈమాత్రమయినా సహాయం చేయలేకపోతే తనింకా ఆయన కోసం చేయగలిగిందేముందని!

'ఎవ్వడు వెళ్ళమంటారు?' కాసేపికి అడిగింది రాజ్యం.

'నీ యివ్వు! ఎంత త్వరగా వెళ్తే అంత మంచిది. పోనీ రేపే వెళ్ళరాదు. అదినారం కూడమా!'

'అలాగే! పొద్దున్నే వెళ్ళొచ్చేస్తాను!' అందామె. ఆ తరువాత కూడా ఏవో అలోచనలతో ఇద్దరకూ అలస్యంగా నిద్రపట్టింది.

చాలా త్వరగా రైల్వేలోని డాక్టర్ జా. ఉదయం నుంచీ రాజారావు రాజ్యాన్ని తొందరపెడతూనే ఉన్నాడు. ఎమెక అప్పికనల్స్ నూ నియం చేస్తున్నాడు.

'వంటపని వచ్చి చూసుకోవచ్చులే! అంతగాక పోతే ఓ పూట కారియర్ తీసుకోస్తాను. ముందు మన్ కాఫీ టిఫిన్ ముగించి రెక్టి ఆన్!' అంటూ పురమాయించాడు. అలాగే వచ్చుకొని ఎనిమిదిన్నర కల్లా తయారయిపోయింది రాజ్యం. రైల్వేలో ఎవరో ప్రజెంట్ చేసిన ఓ చక్కని మసీద్ లో తీసి జయట పెట్టింది

'అందులో ఏమయినా చిల్లరుంచండి రిక్వా వాడికి...' అందతనతో.

'రిక్వా ఎందుకు, కనకం గాడిచి జక్కా తీసుకు రమ్మన్నాను. వాడయితే ఎంత సేవయినా గొణిక్కుండా బయట కూర్చోని న్న మళ్ళీ తీసుకోచ్చేస్తాడు...' తనదగ్గరున్న అగ్గరి రెండ్రా పాయలూ వర్చులో ఉంచుతూ అన్నాడతను. అమె

మరికొంత చిల్లర ప్రోగుచేసి వర్షులో వేసుకొంది. కనకం జట్కూబండి వచ్చేసరికి తొమ్మిదయిపోయింది. అంతలోపల రాజారావు నాలుగుసార్లు బండికోసం పిల్లల్ని వరుగులెత్తించేడు.

బండెక్కబోతూ 'అరే. చెప్పలు బాగాలేవండీ, ఆతుకు అనవ్యంగా కనబడుతోంది. ప్రక్రింటే వదిలెగరినడిగి వేసుకొన్నామండండీ!' అంటూ నాటిని లోపలకు విసిరేసి ప్రక్రింటోక్కకి వడిచింది.

'అబ్బ! ఇంకా ఆలస్యంచేయకు. వది దాటి వార్లంటికి వెళ్లటం అంత బావుండదు...' అన్నాడతను. ప్రక్రింటే వదివగారి చెప్పలేనుకొని తిరిగి వచ్చింది రాజ్యం.

'మీ కెప్పట్టుంకో చెపుతున్నాను ఒక్కజత చెప్పలు కొనండిఅని' వింటేనా? అనవ్యంగా చెప్పలు కూడా అడుక్కోవాలివచ్చింది.....' విసుక్కుంటూ బండి ఎక్కింది రాజ్యం పిల్లలు అందరూవచ్చి బండివగ్గర నుంచున్నారు. చంటిది ఏడుపు మొదలు పెట్టింది తననుకూడా తీసుకువెళ్లమంటూ.

'వెళ్తానండీ!' అంది రాజ్యం. బండి కదిలింది.

'వెల్లరా!' అన్నాడు రాజారావు 'విష్ యూ బెస్ట్ ఆఫ్ ది లిక్' అనుకొన్నాడు మనసులో. లోపలికి పిల్లలందరినీ తీసుకొచ్చాడు.

'చాక్లెట్లు కొనుక్కొచ్చి దానికి తినిపించండీ! ఇల్లెగిరిపోయేట్లుంది దీని ఏడుపుతో!' అన్నాడు పెద్దపిల్లకి పావలా ఇమ్మ. ఆరనికి చాలా సంతోషంగా ఉండవచ్చు. అని తప్పుకుండా అద్దవృద్ధవత వరిస్తుందిహను. రాజ్యం జగదాంబ వంచిప్రెండ్స్. పదేళ్లతరువాత కనబడి ఓ సహాయంచేయమని ఒకప్పటి క్లాస్ మేట్, మంచిస్నేహితురాలూ అడుగుతంటే ఎవరు కాదనగలరు? తప్పక అంగీకరిస్తుంది భర్తతో చెబుతుంది. కంక్టరు మామూలు రూపుప్రకారం భార్యనూట వినితీరతాడు వివేసి మళ్ళీ తనపైన వాళ్లకి విసిరిస్తాడు. వాళ్లు వెంటనే ఆర్డర్స్

వంపిస్తారు అంతే! ఓసారి తను ఆ మెట్టు ఎక్కాడంటే మెల్లమెల్లగా మెట్లన్నీ ఎక్కియెచ్చు.

'రాజారావ్.'

బయటనుంచి ఎవరిదో గొంతు వినిపించింది. లేచి బయటికొచ్చాడు రాజారావు చంద్రశేఖర్ నిలబడి ఉన్నాడక్కడ ఆతని చేతిలో కాయగూరలనంచి ఉంది.

'రావోయ్ లోపలకు!' అన్నాడు రాజారావు.

ఆతను లోపలికొచ్చి కూర్చున్నాడు చంద్ర శేఖర్, రాజారావు చాలాకాలం పెటిల్ మెంటులో కలసి పనిచేశారు. ఆ డిసార్డు మెంటు వీసేసేతర్వాత చెరో డిసార్డు మెంటుకి బదిలీ అయిపోయారు. మాటల్లో ఆతను అడిగాడు, 'అవునోయ్, నీ ప్రమోషన్ మాటేమిటి! ఈసారి లిస్టులోనయినా నీ పేరు ఉంటుందా?'

'ఈ సారి రావాలనే అనుకోంటున్నాను. నమ్మకం ఉంది!' అన్నాడు రాజారావు

'ఏం? హైద్రాబాద్ పోయి ఏమయినా ప్రసాదం వండేమిటి?' నవ్వుతూ అన్నాడు చంద్రశేఖరం.

'ఏం' అక్కర్లేదు! అడ్డమయిన వాడూ రికమండేషన్లు పెట్టేసి డూకేస్తుండగాలేంది, ఇక నేమేమిటి ఊరుకోవేది? ఇన్నాళ్లూ ఇష్టంలేకగాని లేపోలే నేనూ ఎవ్వడో తగిలించేవాణ్ణి, కానీ ఎన్నాళ్లూ రుకోవటం. జూనియర్ గాళ్లందరూ మనని ప్రక్కకివెట్టి వరిగెత్తుకుపోతున్నారు. నేను ఆల్పు కొంటే వాళ్ల బాబుల్లాంటి రికమండేషన్లు పుట్టించగలను. అందుకా ఎందుకూ? సిమెంట్లో కంక్రెటుగారు నా గురించి బ్రంక్ కాలోల్లో బోర్డుకి రికమెండ్ చేసేట్లు చేయగలను.'

'మన కల్వేర్లు గురితోనా?' ఆశ్చర్యంగా అడిగాడతను.

'అవును పెద్ద గొప్పేముందని! ఆయన భార్య, వా భార్య హైస్కూల్లో క్లాస్ మేట్లు. ఒకరికోకరు ప్రాథం పెట్టేసుకొనేంత స్నేహం...'

కాపేసిగి 'నేనిక వెళ్తాను' అని వెళ్లి పోయాడు చంద్రశేఖరం.

రాజారావు ఇంకా రాజ్యం గురించి ఆలోచిస్తూండగానే రాజ్యం జట్కాలో కలెక్టరుగారిల్లు చేరుకొంది. బండి దిగి కొంచెం జెరుగ్గానే భవనం వేపుకి నడిచింది. అది మొదటిసారి ఆ భవనానికి రావడం. అదీ ఒళ్ళరి—ఎవ్వడూ పొండురంగడి గుడికి వెళ్తూ రోడ్డుమీదనుంచి చూడ్డమే! ఓ కుక్క వెనుక పూలతోటలోనుంచి మొరుగుతోంది.

'ఎవరు కావాలమ్మా!' ప్యూన్ ఆమె దగ్గరకొచ్చి అడిగాడు వినయంగా.

'కలెక్టరుగారి భార్యను కలుసుకోవాలి!'

'రండి!' అంటూ లోపలకు నడివాడతను ఓ గదిలోకి నడిచి 'ఇక్కడ కూర్చోండి! ఇవ్వడే అమ్మగారికి చెప్పవస్తాను. తమరెవరిని అడిగితే ఏం చెప్పాలి?' అన్నాడు సంకయంగా.

'రాజ్యం వచ్చిందని చెప్పు. అవిడ గ్రహిస్తుందిలే!'

ఆతను లోపలి కెళ్లాడు, అక్కడ భాగీగా ఉన్న ఓ కుక్కతో కూర్చుంది రాజ్యం. 'విజిటర్స్' అని వ్రాసిన బోర్డు ఉందా గదిముందు. రెండు నిమిషాల తరువాత ప్యూను తిరిగివచ్చాడు

'అమ్మగారు రమ్మంటున్నారు!' ముందుకి దారిలీకడతను. రాజ్యం ఆతన్ని అనుసరించింది లోపలి పెద్ద హాలు. చాలా అందంగా ఎంకరించబడి వుంది. ఖిషియస్ ఫర్నిచరూ, గోడలకు మెరుస్తొన్న ఇంగ్లీష్ రంగులూ—క్రింద ఎలని తివాచి—కళ్ళు చెడురుతున్నాయి.

మధ్యలో ఓ సోఫాలో కూర్చుని ఉంది జగదాంబ. ఏదో ఇంగ్లీష్ నవల చదువుతోంది. పుస్తకం ప్రక్కపెట్టి రాజ్యం వంక వరీక్షగా చూసిందామె. రాజ్యం ఆమె వంక చూసి చిన్నగా నవ్వింది.

'గుర్తు పట్టలేదా జగదాంబా!' అంది దగ్గరగా నడిచి మందహాసంతో.

'నువ్వా! చంపేకావ్! రాజ్యం అంటే ఎవరా అని అలోచిస్తున్నాను. బావుంది. కూర్చో... అలా నిలబడిపోయావేం? ఇవ్వడేక్కడ ఉండటం? ఏమిటి? ...పాస్తూళ్లు వదిలిం తర్వాత మనం ఇదే కలుసుకోవటమనుకొంటాము. ఫిఫ్టీ ఎయిట్ మార్కినెళ్లాం మనం. అంటే అవ్వడే వడకొండేళ్ళయిపోయిందన్న మాట...తమాషాగా లేదూ?'

ఉత్సాహంగా అందామె.

రాజ్యం గట్టిగా నవ్వేసింది. 'ఆవును! ఆవు ర్యంగా వుంది. రోజంతా త్వరగా ఎలా గడిచినయ్యా తలుచుకొంటే!'

'నీ పేరే మర్చిపోయాననలు. ప్యూను వచ్చి ఎవరో ఒకామె మీ కోసం వచ్చారని చెబితే, బహుశా ఏ ధర్మకొనమో, విరాళంకోనమో వచ్చి ఉంటారనుకొన్నాను. ఎందుకంటే: ఎవ్వడూ ఎవ్వొకళ్ళు అందుకు తయారవుతుంటారు పెద్ద పెడేక్ అయిపోయిందనుకో!'

శబ్దరత్నాకరము

అకారాది ఆంధ్ర నిఘంటువు

బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులచే
వ్రాయబడినది.

పరిష్కర్త - అనుబంధకర్త
విద్యారత్న నిడదవోలు వేంకటరావు
చెన్నపట్నపు దేశభాషా గ్రంథకరణ
సభ వారిచే ప్రచురించబడినది.

వెల : రూ. 30

పునర్ముద్రించబడి, ప్రతులు
అమ్మకమునకు సిద్దముగా వున్నవి

CHRISTIAN LITERATURE
SOCIETY,

P. O. Box 501, Park Town,
MADRAS-3.

రాజ్యం ఉక్కిరిబిక్కిరయింది ఆ మాటలు తననుద్దేశించి అనకపోయినా అవని ఎద్దేవాచేసినట్లు అనిపిస్తోన్నాయి.

'అది చాలనట్లు మొన్న ఆయన ఆఫీసులో పనిచేసేట గుమాస్తా 'దోలప్పచేపి దొంగిపోయాట్లు. అతనిమీద విస్సన్ తీసుకోవద్దని అలివి భార్య ఉక్కడిక్కోనా కాళ్ళమీద పడిపోయింది. వదిలించు కొనప్పటికీ ప్రాణమీడకొచ్చిందనుకో!'

ఫూన్ డెడ్డరకూ రెండు గొల్లనల్లో కూల్ గ్రీంకులు తీసుకోచ్చి ఇచ్చేను.

రాజ్యానికి ఆమె మాటలు వింటోంటే కంపర మెత్తినట్లుంటే రాకుండా ఉండాలింది' అని అప్పటి కప్పడే నాలుగయిదుసార్లు అనుకుంది.

మీ ఆయనేం చేస్తారూ... ఎక్కడో గుమాస్తా అని నీ పెంపుడు ఎవరో చెప్పారు! కదూ?'

'రాజ్యానికి ఆమె ప్రశ్న తరి కొట్టేసిపట్టని పించింది. గుమాస్తా అంటే జగదాంబ దృష్టిలో అతి దారుణమయిన చిన్న దోంగలా కనిపిస్తోంది. కొద్దిగా ఇక్రొషం వచ్చిందామెకి కానీ అమాయకు కానీ ఏమీ జవాబివ్వకుండానే ఊరకుండిపోయింది

'ఆ గ్రీంక్ తీసుకో! బిస్కెట్స్ అయిపోయినట్లున్నాయి. ఏవీ. గెస్ట్స్ బాగా ఎక్కువయి పోయారు. నెలకు మూడొందలు అతిథులకే ఖర్చవుతుంది మాకు. పాపం తక్కువ జీతాలు తీసుకోనే మిగతావాళ్ళలా గడుపుకొనున్నారో ఆరంభం కాదు నాకు వాళ్ళ కిలాంటి ఖర్చులేమీ బహుశా ఉండవచ్చో కదూ!'

ఏమీ జవాబివ్వలేదు రాజ్యం. చిరునవ్వు నవ్వి ఉరుకుకుంది.

'నాకివ్వజేమీ కదు!' అంది గ్రీంక్ తీసుకోకుండానే.

'ఫరవాలేదు. ఎండలోపడి వచ్చావు. చల్లగా వుంటుంది రిఫ్రెజరేటర్లో ఉంచడది. ఇంత చల్లగా ఎప్పుడూ తాగి ఉండవు! పాపం! మీ లాంటి

మీ లాంటివాళ్ళతలా గడుస్తోందో కానీ, రిఫ్రెజరేటర్ లేకపోతే మా యింటో ఒక్కరోజయినా గడవేమో అనిపిస్తుంది.'

'మా ఇంటోనూ ఉండది!' అంది రాజ్యం అవస్థాత్మకంగా, అంతలోతంగా

జగదాంబ ఆశ్చర్యపోయింది 'అలావా!... అవును...లేపోనో చాలా కష్టం మరి...' ఆ. టూ సర్దుకొంది

రాజ్యానికి కాసేపు మాత్రా గుండెలు వేంగా కొట్టుకోన్నాయి తక్కువ లా అబద్ధం చెప్పగలిగిందో అశ్చర్యంగా ఉంది. కానీ తన జవాబుని తన మనసు వారిస్తోంది

జగదాంబని సరయించటం దెబ్బకొట్టింది తను ఇక వదలగూడదు. తనకుకు చెప్పుమాపు చూడబడాలి? ఆమె స్త్రీయే! అనూ స్త్రీయే! ఆమె గొప్పరయినంతగాత్రన ఎరుటివాళ్ళను కింపవరదా అని ఎక్కడుంది? తనకిమాత్రం ప్లీజ్ తీయలేదూ?

'పెద్దుట్నం ఏ గా తొలగించలేదనుకో! ఆయన ఆఫీసు జీపు రెడిపోయిందని చూ కాదులో కాంపుకి వెళ్లిపోయారు కాం లేపోతే ఎక్కడికి వెళ్లటానికి కుదరదు...కట్టేసిపట్టుంది!' కానీపాగి అంది జగదాంబ.

'అలాగా! మూడు కారు ఎప్పుడూ నాకోసం వదిలివెళ్లిపోతారు. అసలాయనకి కారు అవసరమేలేదు. నెలకి నాలుగయిదుసార్లు పేన్సులోనే బాంబే వెళ్తారు.....' జగదాంబ దెబ్బతిన్నట్లు రాజ్యం వంక చూసింది.

'ఇంతకూ వివాదం చేస్తారో చెప్పావాడు!' అంది నెమ్మదిగా.

'బాంబేలో పెద్దబట్టేమిల్కులో పేర్లున్నాయి ఆయనకి ఆ బిజినెస్ మాస్ట్రంటారుకూడా! ఎచ్చే నెలలో కంపెనీ ఖర్చుమీదే వేము అమెరికా వెళ్తున్నాం!'

ఓ నవలలోచదివిన సంఘటనలు గుర్తుతెచ్చు కొంటూఅంది రాజ్యం.

'ఆ!' విచిత్రంగా నమ్మలేనట్లు చూసింది జగదాంబ.

రాజ్యానికి వచ్చి వచ్చింది. చాలా గర్వకూడా కలిగింది.

'ఈ విజయం చాలు తనకు! మరోసారి ఎవ్వరినీ కించపరచటానికి జగదాంబ సాహసించదు.'

'ఆ మధ్యరోజు నేనూ మావూరూ కారులో గుడికి వెళ్తాంటే నువ్వు మోరింగలాముందు నుంచునిఉండటం మాశామ. దూరాన్నుంచే నిన్ను గుర్తుపర్చాను. అప్పుడే తెలిసింది నాకు నువ్వు ఉన్నట్లు. తరువాత ఒకటిరెండుసార్లు మీ శ్రీవారు మా ఆయనదగ్గరకొచ్చారట ఏదో వనుండి మారానికి కేంద్రమంతులందరితో మంచిపరిచయం ఉందీలే. అందుకని చాలామంది వచ్చిపోతూం కారు మాయంటికి.....'

జగదాంబకు మాటలు రావడంలేదు. ఆమె మొఖం వాడిపోయింది.

'మరి నువ్వు కల్లబులో చేరలేదా?' అడిగింది.

'ఛ! అలాంటి మారాని కిష్టం ఉండదు నలే! ఇక నేను వెళ్తాను! మాయంటికోసారి రానున్నా! కారు వంపురాను లేపో ఎల్లాండో! పీయూర్ మోర్నీ ఫారి కూడా తీసుకురా! అందరం మా వస్త్రోత్సవే వెళ్లాం! పిక్నిక్ ఏర్పాచేస్తాను. అసలు పైత లో ముసిగీ తేలే మీ వారికి కొంచెం రిక్విజ్ కూడా ఉంటుంది!'. బయటకు నడిచింది రార్యం జగదాంబ ఆమెతోపాటు బయటకు వెచ్చింది. ఆమె ముఖంలో కలివెలుతుకి నెత్తురు చుక్కలేదు.

'కారులో రాలేదా?' చుట్టూ చూస్తూ అడిగింది జగదాంబ.

'ఊహా! లేదు. కారులో అమ్మాయి వాళ్లు ప్రెండింటికి వెళ్లారు. దగ్గరేదాని మా గుత్త బ్లండిలో వచ్చేశాను. అది మా పొంతబండ! బోలేదు నుంది అందుకొస్తుంటారుగదా వాళ్లకి వని కొస్తుందని కొవివడేశారు ఆయన...'

బండి ఎక్కి కూర్చుందామె వెంటనే ముందుకి కదిలింది బండి.

'వెళ్తాను! కారు వంపించగానే తప్పకుండారా!' అంది రార్యం.

జగదాంబ ఎదురుగా వెనక్కు తిరిగి లోపంకు నడిచింది.

బండిలో కూర్చుని కాసేపటివరకూ మామూలు నున్నది కాలేక పోయింది రార్యం. తను ఎక్కడకు వచ్చిన కారణమేమిటో, తనుచేసిన పని ఏమిటో తలుచుకంటే దుఃఖం ఆగలేవామెకి. క్షణికవేళంలో జగదాంబను జయించటానికి, శత్రుచేసేయడానికి, గొప్పలు సగర్వంగా చెప్పింది తను. తను ఎన్నడూ, కనీ వీని ఎలాగని విషయాల గురించి అనుభవంలో ఉన్నట్లు మాట్లాడింది. జగదాంబను చిన్నబుచ్చింది. లక్కడితో గత ఆమె భర్తనుకూడా పరోక్షంగా అవమాన పరిచింది.

బండి ఆమె ఇంటిముందాగింది దిగి బండి అతనికి డబ్బులిచ్చిలోనికి నడిచింది నడిచింది రార్యం. రాజారావు గడపలోనే ఆమెకోసం ఆశ్రయంగా ఎదురు చూస్తూ నుంచున్నాడు.

'ఏమయింది ...' నవ్వుతూ అడిగడలను.

అతనితో ఏమీ మాట్లాడకండానే గడిలోకి నడిచి రామె. ఆమె వెనుకే అనూ వెళ్ళాడు.

'ఏకేషిలు చెప్పు...' దగ్గరగా వెళ్లి అడిగడ.

అతని గుండెలమీద వాలియి వెక్కివెక్కి వివటం మొదలు పెట్టింది రార్యం రాజారావు ఈ పాతాళ భయానికి చివ్వెడపోయాడు.

'వద్దండీ! ఇంకెవ్వడూ ఎక్కడికీ వెళ్లను నేను, మనకి వారి పోయమూ అక్కణ్ణి భగవంతుడు మనకి తోడుంటే చాలు. మనకి తిండికి కరుణయినా ఫరవాలేదు. కాని మిమ్మల్ని మా స్నేహితు రాండ్రముందు తక్కువగా చూపుకొని, వాళ్లసహాయం దేవునిచటం నాన్నాకాదు. మనకి కొంచెం ఆత్మ గౌరవం వుంది...'

రాజారావు బిగ్గరగా నవ్వేశాడు. జరిందంతా ఊహించుకోడానికి ప్రయత్నిస్తూన్నాడతను.

'పోనీలే! దీనికింత పైరాన ఎందుకూ? అవిడ మనకి సహాయం చేస్తుందని మనం కలలు కనేనులేదు కాదా! వగ భోజనానికి! పిల్లలందరూ ఎదురు చూస్తున్నారు...' అప్యాయంగా ఆమె వీపు విమురుతూ అన్నాడు.

రాష్ట్రపతి ఎన్నిక

ఈ సారి రాష్ట్రపతి పదవికి 'చుర్యంతర ఎన్నికలు' జరిగాయి. ఎన్నడూ రాష్ట్రపతి ఎన్నిక గూడా మామూలుగా జనరల్ ఎన్నికల అనంతరం జరుగుతూ వుండేది వూర్తం డా॥ రాజేంద్రప్రసాద్ రెండుసార్లు రాష్ట్రపతిగా ఎన్నిక అయినప్పుడు, ఆ సంతకం డా॥ రాధాకృష్ణన్, డా॥ జకీర్ హుస్సేన్ లు ఎన్నిక అయినప్పుడు గూడా దేవుడంగా జరిగింది. కాని ఈసారి అట్లా జరిగలేదు. 1967 మే నెలలో రాష్ట్రపతిగా ఎన్నిక అయిన డా॥ జకీర్ హుస్సేన్ 1969 మే నెల 3 వ రోజు దివంగతులై వారు. రాష్ట్రపతి స్థానంలో ఈ విధంగా ఖాళీ ఏర్పడింది. ఇటువంటి సందర్భంలో ఇట్లా రాష్ట్రపతి స్థానంలో వున్న వ్యక్తి మణిచంద్రవల్లభగారికి ఇంకా మరికొన్ని విధాలుగా గూడా ఆ ఖాళీ ఏర్పడవచ్చు. రాష్ట్రపతి పదవిలో వున్న వ్యక్తి రాజీనామా ఇచ్చినప్పుడు, లేక తొలగింపబడినప్పుడు గూడా ఇట్లా ఖాళీ ఏర్పడవచ్చు. ఇటువంటి సందర్భం అంటూ ఏర్పడినప్పుడు ఏమి చేయాలనిపించుంటుందో—రాజ్యాంగంలో 62(2) అధికరణంలో ఇట్లా చెప్పబడివుంది: 'మృతివల్లగాని, రాజీనామావల్లగాని, లేక తొలగింపబడినందువల్లగాని, లేదా తదితర కారణంవల్లగాని రాష్ట్రపతి స్థానంలో ఖాళీ ఏర్పడినట్లయితే, ఆ ఖాళీని సాధ్యమైనంత త్వరలో భర్తీ చేయాలి. ఈ భర్తీ చేయడం అన్నది ఏ సందర్భంలో అయినా సరే, ఆ ఖాళీ ఏర్పడిన అనంతరం ఆరు నెలలలోగా జరిగవలసివుంది. అట్లా జరిగిన ఎన్నికలో ఎన్నిక

అయిన వ్యక్తి, ఆ పదవిలో చేరినదగ్గరనుంచి ఐదు సంవత్సరాలు ఆ పదవిని వహిస్తాడు.'

ఇట్లా రాష్ట్రపతి పదవికి ఎన్నిక జరిగింది. ఈ పదవికి పదిహేనుమంది పోటీకి నిలబడ్డారు. వారు—శ్రీయుతులు భగ్యుల్; కె. కె. భగ్యర్థి; సి. డి. దేవ్ ముఖ్; వి. వి. గిరి; శ్రీమతి గురుచింజ్ కార్; హరిరామ్; ఎస్. ఎస్. కచ్ఛావా; కుభిరామ్; బాబూలాల్ మాగ్; పి. ఎన్. రాజ్ భోత్; సిరిం సంచీవ రెడ్డి; సి. సేనాన్; అర్. త్రిపాఠి; అర్. పి. వ్యాస్. ఎం. వి. శర్మ;

ఈ పదిహేనుమందిలోను విజంగా పోటీ అన్నది జరిగింది ప్రధానంగా ముగ్గురిమధ్యనే అని చెప్పవలసివుంది. వారు—శ్రీయుతులు వి. వి. గిరి; శ్రీ సిరిం సంచీవరెడ్డి; శ్రీ పి. డి. దేవ్ ముఖ్ లు. శ్రీ సంచీవరెడ్డి కాంగ్రెస్ పార్టీ అభ్యర్థి; శ్రీ గిరి ఇండిపెండెంటుగా నిలబడ్డారు. శ్రీ పి. డి. దేవ్ ముఖ్ ను స్వతంత్రా, జనసంఘం పార్టీలు బలపరిచాయి. శ్రీ గిరికి ఉభయకమ్యూనిస్టు పార్టీలు, అక్కిన మరికొన్ని వామ పక్షాల మద్దతు లభించింది.

ఈ ఎన్నికలను అయీ అభ్యర్థులను బలపరచిన పార్టీల బలా బలాలనుబట్టి చూస్తే కాంగ్రెస్ పార్టీ నిలబెట్టిన అభ్యర్థి గెలవలసివుంది. కాని అట్లా జరిగలేదు. ఇండిపెండెంటుగా నిలబడిన శ్రీ గిరి విజయం సాధించారు. ఇందుకు అయిన కారణాలున్నప్పటికీ చరిత్రప్రసిద్ధం అయిపోయినాయి.

రాష్ట్ర పతి ఎన్నిక

రాష్ట్రపతి పదవికి ఎన్నిక జరగడానికి రాజ్యాంగంలోనే ఒక పద్ధతి నిర్ణయించబడివుంది. ఆ విషయం రాజ్యాంగంలోని 54 వ ఆర్టికల్‌లో చెప్పబడివుంది. రాష్ట్రపతి పదవికి ఎన్నికకు ఒక ప్రత్యేక నియోజకవర్గం, లేక ఎంక్లవర్ లో కాలేజి వుంది. పార్లమెంటుమొక్క భయ సభల సభ్యులు, రాష్ట్ర శాసన సభల సభ్యులు ఇందులో ఓటర్లు. ఇచ్చట ఓటుకు విలువ మదిని చెయ్యబడుతుంది. ప్రతి రాష్ట్ర శాసన సభలోని ఓటుకు, పార్లమెంటు సభ్యుని ఓటుకుగూడా ఇట్లా విలువ లేవు. దుకుంది ఇది ఎన్నా జరగలో రాజ్యాంగం 54 వ ఆర్టికల్‌లో చెప్పబడివుంది. 1969 ఆగస్టులో జరిగిన రాష్ట్రపతి ఎన్నికకు జరిగిన ఈ ఓట్లు విలువ మదిపు శాసన సభలకు సంబంధించి రాష్ట్రాలవారీగా ఇట్లా వుంది:

రాష్ట్రం	శాసనసభ్యుల సంఖ్య	ఓటు విలువ
1. ఆంధ్రప్రదేశ్	287	125
2. అస్సామ్	126	94
3. బీహార్	318	146
4. గుజరాత్	168	123
5. హర్యానా	81	94
6. జమ్మూ-కాశ్మీర్	75	59
7. కేరళ	183	127
8. మధ్య ప్రదేశ్	296	109
9. మహారాష్ట్ర	270	146
10. మైసూరు	216	109
11. నాగలాండు	52	7
12. ఒరిస్సా	140	125
13. పంజాబు	104	107
14. రాజస్థాన్	184	110
15. తమిళనాడు	244	144
16. ఉత్తరప్రదేశ్	425	174
17. పశ్చిమబెంగాలు	280	125

అంటే ఇచ్చట ఓటు విలువ ఆయా రాష్ట్రం జనాభాను ఆ రాష్ట్ర శాసన సభ్యుల మొత్తపు సంఖ్యచేతను, వెయ్యిచేతను విభాగించి లువ లేల్పారు. ఈ విధంగా ఈ ఎన్నికలో అన్ని రాష్ట్రాల శాసన సభ్యుల మొత్తం ఓటు విలువ 430847 అని తేలింది. అప్పుడు పార్లమెంటు ఓట్లు, రాష్ట్ర శాసన సభల వోట్లు సమస్థాయిలో వుండేట్లు నూచుకొనవలసి వుంది అగా పార్లమెంటు మొత్తం ఓటు విలువగూడా 430847 కావాలి. భాగవరానికి విలగ పార్లమెంటు ఓటు మొత్తానికి ఒకటిని చేర్చి ఆ ఓటు బలాన్ని 430848 అన్నారు. ఈ ఓటు విలువ మొత్తాన్ని పార్లమెంటు ఉభయసభల సభ్యుల సంఖ్యచేతను విభాగిస్తే అప్పుడు పార్లమెంటు ప్రతిఒక్క సభ్యుని ఓటు విలువ వస్తుంది. పార్లమెంటులో లోక్ సభలో 520 మంది సభ్యులు, రాజ్య సభలో 228 మంది సభ్యులు వున్నారు. కనుక ఇచ్చట ప్రతిఒక్క ఓటువిలువ $430848 \div 748 = 576$ అయింది.

రాష్ట్రపతి ఎన్నిక Proportional representation పద్ధతిని, single transferable vote ప్రకారం జరుగుతుంది. ఇప్పుట ప్రభుత్వం వోట్లు వుంటాయి వోటింగు రిఫర్స్ వదలించి జరుగు తుంది. ఇట్లా జరిగే ఈ ఎన్నికలో విజయం పొందాలి అంటే మొత్తం పోలైన వోట్లలో సగం పైన ఒక్క వోటు విధిగా ఎచ్చిరితాలి మొదటి ఓటు లెక్కలో అన్ని ఓట్లు ఏకభ్యుక్తి రావడంతో రెండో ఓటును లెక్కపెట్టాలి. అప్పుడు ఏ అభ్యర్థికి మొత్తం పోలైన ఓట్లలో సగంపైన ఒక్క ఓటుకు దాటిన మొత్తంగాని, అంకన్న ఎక్కువగాని వస్తాయో, ఆ అభ్యర్థి ఎన్నిక అయినట్లు ప్రకటిస్తారు.

ఇట్లా 1969 ఆగస్టులో జరిగిన ఎన్నికలో ఓ వి. వి. గిరి గిరిదారు మొదటిలెక్కలో ఏకభ్యుక్తి

గలుపునకు అవసరమైన ఓట్లు రాలేదు. ఈ ఎన్నికలో మొత్తం 836337 మొదటి ప్రెజెన్స్ ఓట్లు పోలేనాయి. వాలో శ్రీ గిరికి 401515 ఓట్లు, శ్రీ సంచీపరెడ్డికి 313548 ఓట్లు, శ్రీ దేవ్ ముఖ్ కి 112769 ఓట్లు, లక్ష్మీనవానికి 8505 ఓట్లు వచ్చాయి ఈ మొదటి ఓట్లలో ఐకో 16659 ఓట్లు శ్రీ గిరికి ఎగ్జిపుంటే అయిన మొదటి లెక్కలోనే ఎగ్జిపు డేనాయి కాని అట్లా జరిగలేదు అప్పుడు రెండవ ఓట్ల లెక్క అవసరం అయింది. ఈ రెండో లెక్కలో శ్రీ గిరి వెగారు. శ్రీ సంచీపరెడ్డికన్నా యనకు 14650 ఓట్లు అధికంగా వచ్చాయి. రెండవ లెక్క అనంతరం ప్రధాన అభ్యర్థులకు వచ్చిన ఓట్లు వివరాలు ఈ విధంగా వున్నాయి :

శ్రీ వి. వి. గిరి	420077
శ్రీ ఎన్. సంచీపరెడ్డి	405427
శ్రీ దేవ్ ముఖ్	112769

1969 ఆగస్టు 16 వ రేదీన పరిగ్ జరిగింది. 20 రాత్రి 10-30 గంటలకు ఈ ఫలితం ప్రకటించబడింది.

ఈ జరిగిన రాష్ట్రపతి ఎన్నికలో ప్రధాన అభ్యర్థులకు వచ్చిన ఓట్లు వివరాలు ఇట్లా వున్నాయి :

కా స న స భ ల ఓ ట్లు

శ్రీ వి. వి గిరి

	బ్యాలెట్లు	ఓట్లు
(1) ఆంగ్లప్రదేశ్	131	16375
(2) అస్సామ్	48	4512
(3) బీహారు	165	24090
(4) గుజరాత్	12	1476
(5) హర్యానా	37	3478

శ్రీ సంచీపరెడ్డి

(1) ఆంగ్లప్రదేశ్	118	14750
(2) అస్సామ్	57	5358
(3) బీహారు	111	16206
(4) గజపాట్	102	12546
(5) హర్యానా	22	3008
(6) జమ్మూ-కాశ్మీర్	8	472
(7) మహారాష్ట్ర	201	29346
(8) నాగలాండు	4	28
(9) ఒరిస్సా	15	1875
(10) పంజాబ్	10	1070
(11) రాజస్థాన్	98	10780
(12) తమిళనాడు	54	7776
(13) ఉత్తరప్రదేశ్	138	24012
(14) పశ్చిమ బెంగాల్	25	3125
(15) కేరళ	15	1905
(16) మధ్య ప్రదేశ్	112	12208
(17) మైసూరు	135	14750

రాష్ట్ర పతి ఎన్నిక

శ్రీ సి. డి. దేశ్ ముఖ్

(1) ఆంధ్రప్రదేశ్	18	2250
(2) ఆస్సాం	1	94
(3) బీహార్	36	5258
(4) గుజరాత్	51	6273
(5) హర్యానా	8	752
(6) జమ్మూ-కాశ్మీర్	2	118
(7) మహారాష్ట్ర	12	1752
(8) నాగలాండ్	—	—
(9) ఒరిస్సా	46	5770
(10) పంజాబు	7	749
(11) రాజస్థాన్	41	4510
(12) తమిళనాడు	22	3168
(13) ఉత్తరప్రదేశ్	93	16182
(14) పశ్చిమబెంగాల్	—	—
(15) కేరళ	—	—
(16) మధ్యప్రదేశ్	54	5886
(17) మైసూరు	17	1853

పార్లమెంటులో

శ్రీ గిరి	369	206784
శ్రీ సుజీతరెడ్డి	268	154368
శ్రీ సి. డి. దేశ్ ముఖ్	101	58176
ఇతరులు	6	3456

పార్లమెంటులో తొమ్మిది బ్యారెట్టు, కానన
నభలలో 80 బ్యారెట్టు చెల్లలేదు

రెండవ బ్యారెట్టు శ్రీ గిరికి పార్లమెంటులో
శ్రీ దేశ్ ముఖ్ నుంచి 7 దాకా వచ్చాయి. వా: విజన
4032. ఇక రాష్ట్రంలో శ్రీ గిరి వచ్చిన రెండవ
విసరెట్టు ఓట్లు ప్రధానంగా ఓట్లు వున్నాయి. ఎ
శ్రీ దేశ్ ముఖ్ నుంచి వచ్చినవి

ఆంధ్రప్రదేశ్	6	750
ఆస్సాం	—	—
బీహార్	2	292
గుజరాత్	9	1107
హర్యానా	—	—
జమ్మూ-కాశ్మీర్	—	—
కేరళ	—	—
మధ్యప్రదేశ్	5	545
మహారాష్ట్ర	5	730
మైసూరు	4	436
నాగలాండ్	—	—
ఒరిస్సా	7	875
పంజాబ్	—	—
రాజస్థాన్	7	770
తమిళనాడు	4	576
ఉత్తరప్రదేశ్	47	8178
మొత్తం అభ్యర్థి	1	146
నుంచి వచ్చినది	1	146

మొత్తం 104 18437

ఇతర అభ్యర్థులవలన వచ్చిన రెండవ ఓట్లు
పెద్ద రెక్కకు రాలేదు.

పరిశీలక్.

తదిత్యను-ఇతివృత్తము

1969 ఎ.పి.ఠ. భారతి సంపాదకత్వ వహించిన ఈ శీర్షిక కల వ్యాసంపై జాతీయ సంపాదకత్వ శీర్షిక. వి. రత్నంగారు ఆలోచనలను ప్రేరించే విమర్శ గ్రాహకులు.

ఇతివృత్తము - గురుదాసుగల వ్యక్తిలో ఒక విశేషం ఉంది. ఒక సరళరేఖలో సాఫీగా ఒడిదుడుకుల లేకుండా జీవితాన్ని గడవిన మనిషిని గురించి ఏమి రచించడానికి ఉండదు. 'రాజాతో' కొన్నితలమంది స్నేహితులు యువానికి వెళతారు, సోదరులు, మంజీస్టారు వారికోసం వారి తలివల్లదులు, భార్య, బిడ్డలు దుఃఖిస్తారు. సమర్పణ అనేది మానవజాతి తండ్రి ఉండకాని సంఘంలో మానవుని అంతస్తుని బట్టికాదు అంతేకాకుండా రచయిత ఇతివృత్తాన్ని మించి Technic లో ఉండాలని రచయితలు వ్రాశారు.

అభిమన్యునితోబాటు కొన్నిలక్షలుమంది సైనికులు
చనిపోయారు. కాని వారందరి మొత్తం మృతి
కన్నా అభిమన్యుని ఒక్కమృతి మనలను ఎక్కువగా
దుఃఖితులను చేస్తున్నది. అంతటి పరాక్రమం,
సౌందర్యాభిజాతత్వాద్యుత్తమగుణాలూ కలిగిఉండడం,
నూత్రపరిశీతుడు కావడం, భార్య గర్భిణీకావడం,
అభిరక్షణంలోకూడా రైర్యాన్ని వదలకపోవడం, లోక
వివేతరైన తండ్రి, మేనమామ దగ్గరకేసోవడం,
భీమునంజలిపాడుకూడా చూస్తూ ఏమీచెయ్యలేక
పోవడం, పదిమంది మీదపడి కుట్రలంగా చంపడం—
ఈ లక్షణాలన్నీ కలిసి అభిమన్యుని మరణాన్ని ఒక
గొప్పకావ్యసృష్టిగాన్ని చేస్తున్నాయి. అతనితోబాటు
మరణించిన వీరబంధు, లక్ష్మణుడు మొదలైన ఇతర
రాజాకు, సాధారణసైనికులకూ ఈ లక్షణాలలో
పాతా, పదోవంతో, నూరోవంతో మూమే ఉండ
వచ్చును. ఇందుచేత వారి మృతులు మనలను అంత
ఎక్కువగా కదపవు. అభిమన్యుని మృతికే అతని భార్య,

తల్లిదండ్రులు ఎలా దుఃఖిచావో, సైనికుడి మృతకి ఆతని భార్య, తల్లిదండ్రులు కూడా ఆలాగే విలపించినా అది వారి వ్యక్తగతం. అని మనకు అనవసరం. సైన్యాభిమన్యు లిందరిలో ఆభివమన్యుని మరణమే కనికీ సాక్షుకీ ఎక్కువ దుఃఖకారక మైనది. కనుక సైన్యమునకున్నా ఆభిమన్యు కి కదానాయకుడు కాగల సత్త త చాలా ఎక్కువ. ఆభిమన్యుని మరణంకన్నా సైన్యముని మరణమే కనిక ఎక్కువ కదిలించి ఉంటే సైనికుని గురించే కావూ, వాని ఉండేవాడే, Technic సాహిత్యునికి బహు రంగ రూపాన్ని అక్కర్లేనీ ఇయ్యడానికి ఉపకరిస్తుంది. సైతలో గంభీరం లేనవ్వదు ఏ టెప్పిక్కు పని చెయ్యదు. పద్ధతంతా ఒకే సమాసం వ్రాసినా వింటుంటే ఆభిమన్యుకిన్నా గొప్పవీరుడై పోవదు కదా !

Antony and Cleopatra నాటకంలో ఒక రాజ్యాన్ని కాపాడే సామర్థ్యం కలిగిన వ్యక్తిగా ఒక విశిష్ట స్త్రీ 'చేరిలో' కీలుబొమ్మలు కొట్టుకొనేదల విధితమైంది Antony ఒక మామూలు సురుపుడగాని, Cleopatra సామ్రాజ్యంగా వెలగే ఒక స్త్రీగాని. ఇరుకుంటే ఈ సంఘర్షణ, కథా విస్తృతి ఉండేవి కాదుకదా! Antony తో బాటు ఎండరోస్ సైనికులు చూసేయినా Antony మరణ లోకాన్ని గంభీరం, వివిధశక్తుల సంఘర్షణ సైనికుని మృతిలో లేవు. సైనికుని మృతిలో రాజభక్తి లేదా దేశభక్తి అన్నిసాధారణ రాగవదన్యమైనా ద్వితీయమవుతుంది. Antony మరణంలో ప్రదర్శితమై వంటి జీవితపుతోట సైనికుని మృతిలో ప్రదర్శితం కాదు.

రాజు అంటే అప్పుగా రాజే కానక్కరలేదు
ఇటువంటి విశిష్టత ఎవరిలో ఉన్నా వారు కథా

నాయకులు కాగలరు. ఈ విశిష్ట శత్రులం అంత స్పృహబట్టి వచ్చినదికాదు, వారి వ్యక్తిత్వానికి చెంది నది లేదు, లేనందున రాజులు గతించారు, వారలో కొందరిని గుండచే పోహత్యం రచితమైంది. పాండవులకూ కౌరవులకూ ఎందరో కొడుకులు ఉన్నారు. కాని అభిమన్యునివలె వాళ్ళెవరూ కథానాయకులు కాలేదు. దానికి అభిమన్యునిలోని వైశిష్ట్యం, వ్యక్తిత్వమే కారణం. Antony వలె పైన్యాలను నడిపిన నాయకులు, అతనితో సమానమైన అంతస్తుకలవారు ఇతరులు ఉన్నారు. వాళ్ళెవరికూ Antony లో ఉన్నంత విశిష్టత లేకపోవడంచేత అంతటి కథా నాయకులు కాలేదు. నేటికాలంలోకూడా గాంధీ, నెహ్రూ, నేతాజీలమీద కావ్యాలు వెలశాయి తప్ప ప్రశంసలే. ఎల్. ఏ. గురించి వ్రాయబడలేదు. వ్యక్తిత్వమూ, ఆ వ్యక్తిత్వం వికసించగలిగే పరిస్థితులూ కథానాయకునికి ఉండాలి.

'సీత జీవితంలో పరీక్ష ఏర్పడింది కనుక కావనాయకు అయింది. ఊర్మిళావీ జీవితంలో అంత గొప్పపరీక్ష ఏర్పడలేదు కనుక కావ్యంలో అల్పస్థానం అయింది' అని నేను వ్రాసినదానికి రన్నగారు 'ఊర్మిళానాయికగా హిందీలో శ్రీ మైథిళీరణగుప్త 'సాకేత్' అనే కావ్యం వ్రాశారు. శ్రీ గుప్తాజీ 'సాకేత్ కి హిందీలో అత్యుత్తమస్థానం ఇచ్చారు. 'సాకేత్' చదివితే మిత్రా రామాయణంలో ఊర్మిళకు అన్యాయం జరిగిందని స్ఫురింపజేస్తారు శ్రీ గుప్తాజీ' అని వ్రాశారు.

వాల్మీకి రామాయణంలో వర్ణితమైన కథలో సీత జీవితంలో ఏర్పడినంతటి పరీక్ష ఊర్మిళ జీవితంలో ఏర్పడలేదు, కనుక వాల్మీకిరామాయణంలో ఊర్మిళ గొప్పస్థానం కాలేకపోయింది. ఆమె మనస్సులో సంఘర్షణ లేకపోయిఉండవచ్చును, లేదా సంఘర్షణ ఉన్నా కవిచేత ఆ సంఘర్షణ చిత్రితం కాకపోయి ఉండవచ్చును. మైథిళీరణగుప్తగారి 'సాకేత్' నేను చదవలేదు. వారి కావ్యంలో ఊర్మిళ గొప్పస్థానం అయిందంటే, వాల్మీకి చిత్రించకుండా విడిచిన సంఘర్షణను ఆయన చిత్రించడంచేత కావచ్చును.

'సాకేత్' కావ్యంలో ఊర్మిళ జీవితంలోని సంఘర్షణ చిత్రితమైంది కనుక ఆ కావ్యంలో ఊర్మిళ గొప్ప స్థానం పొందిందవచ్చును. మహాభారతంలో శకుంతల, దుష్పంతుడు, చిత్రాంగదు, సుభద్రా వీరు ప్రముఖ స్థానాలు కారు. వీరి వ్యక్తిత్వాలు మనకమనకగా కనిపిస్తాయి కాని 'శకుంతలం'లో 'చిత్ర'లో 'విజయ విలాసం'లో వీరే గొప్పస్థానాలయ్యారు. కవి తాను ఇతరత్రా సంపాదించిన అనుభవంతో, కల్పనాశక్తితో ఈ స్థానం వ్యక్తిత్వాలను పెంచడంచేత మూల కథలలో కన్నా ఈ స్థానాలు ఉన్నతము లయ్యాయి. కూతుళ్ళను అత్తవారింటికి పంపుతున్నప్పుడు తండ్రులుపడే దుఃఖం గమనించి ఆ అనుభవంతో కణ్వస్థానం కలిగివున్న పెంచాడు. కాగా, 'సాకేత్'కి ఆధునిక హిందీసాహిత్యంలో ఉత్తమస్థానం లభించిన మాత్రాన అది వాల్మీకి రామాయణంనక్క ఎంతవరకూ నిజమే గలుగుతుందో తొందరపడి నిర్ణయించజాలం. అనేకవేలసంవత్సరాలగా వాల్మీకి రామాయణం విశేషంగా పఠింపబడుతున్నది. దేశ దేశాలలోని ప్రజలు సీతను అభిమన్యుని కంటే తడిపెట్టుకొని తల్లిగా కొన్నాడుతూ దైవంగా పూజిస్తున్నారు. గుప్తగారి ఊర్మిళ ఇంతటి స్థానాన్ని పొందుతుందో పాండవ కాలం వర్ణియిస్తుంది.

ఊర్మిళా స్థానం రామాయణంలో అన్యాయం జరిగిందని అభిప్రాయపడిన వారిలో టాగోరు మొదటి వారిమకొంటాను కాని వాల్మీకి రచనా శిల్పాన్ని సరిగా గమనించనందువలన ఈ భ్రమ ఏర్పడుతున్నదని నా అనుమానం. రామాయణ కావ్యం మహాభారతం వంటిది కాదు మహాభారతాన్ని కవి తనకు తెలిసినవన్నీ చెప్పడానికి రచించాడు. అదొక మహాసముద్రం. అందులో మునుగుగే ఇక లేలడం ఉండదు. రామాయణం అలాటిది కాదు రామాయణ కావ్యం ఒక మందరారామం పంటిది. కావ్యానికి అత్యవసరమైన వాటిని మాత్రమే కవి వర్ణించాడు. (తర్వాత రామాయణంలో అనావశ్యక విషయాలు అక్కడక్కడ ప్రక్షిప్తము లయ్యాయి.)

రామాయణకర్త ఏ స్థానం కావ్యానికి ఎంత వరకు అవశ్యకమో ఆ స్థానం గురించి అంత

వరకే తూచి చెబువాడు. ఎక్కువ చెప్పుడు. ఉదాహరణకి అమోఘాకాండలో మంథరని ఎలా ప్రవేశ పెడుతున్నాడో చూడండి -

'జ్ఞాతి దాసీ యతోజాతా
కైకేయ్యాస్తు సహాషితా
ప్రాసాదం చంద్ర సంకాశ
మారురోహ యదృచ్ఛయా.'

(కైకేయికి పుట్టింటవారు ఆరణమిచ్చిన దాసి, ఆమె పుట్టు పూర్వోత్తరాలు తెలియవు, ఎప్పుడూ కైకేయితో ఉంటుంది; అటువంటి మంథర చంపుదునినలె అల్లగా ఉన్న ప్రాసాదాన్ని యదృచ్ఛగా ఆరోహించింది.) కైకేయికి దుర్యోధన చెయ్యడం మాత్రమే, రామాయణ కావ్యంలో మంథరపాత్ర ప్రయోజనం. అందుకు అవశ్యమున్న విశేషణాలని 'జ్ఞాతిదాసీ' అనీ 'కైకేయ్యాస్తు సహాషితా' అని చెప్పి, అల్పపాత్రయిన మంథరగురించి ఇంకేమీ ప్రస్తావించకుండా 'యతోజాతా' అని కావ్యంలో ఆమెను వాల్మీకి పరిహరించినాడు వాల్మీకి కథా కథన శిల్పానికి ఇది మచ్చుతునక

అలాగే ప్రశస్తియి భార్య రుమగురించి ఏమీ చెప్పుడు. వానికి మాయావికీ క్రీకృతమైన మహా వైరం ఏర్పడి దాని నూక్షంగా అంటాడు. ఆ సవరణ చెప్పుడు వాల్మీకి అనూపదంతి ఇట్టిది. దీనిని గమనించుకొని ది ఇదేవిధంగా ఊర్మీకనుగురించి తన కావ్యంలో పర్ణిచవలసిన అవశ్యతలేక వాల్మీకి మానివేసి ఉండవచ్చును.

'కావ్యం రామాయణం కృత్సం
సీత యాశ్చరీయం మహత్
పాస్వ్య వధమిక్యం
చకార చరతప్రతిః'

అని గ్రంథాదికి తన కావ్యప్రమాణాన్ని విశ్రయించుకొని వాల్మీకి ఆ ప్రమాణంలో రచన సాగించాడు 'పాకేత్' చదివిన తర్వాత రామాయణంలో ఊర్మీకకి అన్యాయం జరిగిందని కొందరు భావిస్తే, వెనువెంటనే మరికొందరికి 'పాకేత్'లో మాండవికి

అన్యాయం జరిగిందని తోచకపోదు. రామాయణంలో పదునాలుగేళ్లు వతిని ఎడవాసిన ఊర్మీకనుగురించి ఎట్లా వివరించెప్పబడలేదో, ఎదువల గేట్లు అలా వల్కలదారియై, పరిమూలాలన్నడై, దండెత్తుడై తావినుడై అన్నకొంకు ప్రతిక్షిప్తన భరతుని భార్య మాండవినిగురించుకూడా వివరించెప్పబడలేదు.

'రావుగారు ఎంతకీ షేక్స్పీయరునే ఉదాహరణగా తీసుకొన్నారు. వారి వ్యాపానికి కలుగ. కాని వారు 'షేక్స్పీయరుకు ఏమాత్రం తీసిపోని షే. ఇస్టోరీను వదిలినేశారు' అని రట్నంగారు వ్రాశారు. 'షేక్స్పీయరుకు ఏమాత్రం తీసిపో షే. ఇబ్బినులు' నడంలో కొద్దిగా గొప్పగా తీశయోక్తి ఉందని తోస్తుంది. సామాజిక రాజకీయరైలు ఉండడంతనూ, హాస్యంచేతనూ షే నాటకాలు విశేష ప్రజాదరణని పొందుతాయి. కాని ఒక కథ బద్ధం గడిచి, ప్రపంచ సమావ్యవస్థ మారుతే తన సామాజిక రచనలు అదేవిధంగా పరిస్థితులకాదరణని పొందుతాయని చెప్పేటం. కాగా, షే వ్రాసిన సామాజిక నాటకాలన్నీటోవూ 'Saint Joan' నాటకం తో వాస్తవత్రాత్రుకుగా ఉండని, అది అతని నాటకాలలో అగ్రగణ్యమని కొందరి ఆప్రయం. సామికి 'చచ్చలకర్నా తల్లి వ్యకభావాల షే నాటకాలకి విశ్వసనీయనూ గొప్పతనాన్ని కలిగివాయి.

భావ్య వివాహాలు వింతలు వివాహాలు కులాలు విలీన గురించి మండేకలో ఎన్నో రచనలు వచ్చాయి అన్నీ ఆయా కాలాలోపుట్టి నశించాయి. 'కన్యాశుల్కం' ఒక్కటి మట్టుకు మిగిలింది ఈ నాటకంలో ప్రతిమైన సంఘ వ్యవస్థ ఇప్పుడు లేదు, ఇప్పుడు దానికి పూర్తిగా విరుద్ధమైన వ్యవస్థ ఉంది. అయినా ఆ నాటకంలోని పాత్రల విశిష్టతచేత ఆ రచన బ్రతికింది ఒక్కీన రచనలలో సద్దాంతాల చరలు ఉన్నంతగా మానవత్వ చిత్రణు లేనందున అవి గతించాయి

అయితే, ఒక రచన సదృశ్యస్థలంలో సంఘాన్ని ప్రబోధించేసే ప్రయోజనాన్ని పొంది న తర్వాత ఇంక అది నశించిపోలేనే? మ్యూజియంలో కలకాలం

వడి ఉండే విచిత్ర వస్తువులకన్నా మనిషి అక్కరకు వచ్చే చెప్పుల జత సంఘా కి ఎక్కువ ప్రయోజనకరం కాదా? అనవారిన తాను గంభీరంగా నిష్ప్రయోజనంగా ప్రహేళికాని వస్తువులలో కలిసే వదిలన్న వంటలకు పనికివచ్చే పిల్లలైన మేలుకాదా? అని అడగవచ్చును. కాని సాహిత్యంయొక్కగాని, ఏ విజ్ఞానం యొక్కగాని ప్రయోజనాన్ని అంతతందరగా నులువుగా నిర్ణయించతగదు. ఈ అంశాన్ని 'సాహిత్య ప్రయోజనము' అన్న నా వ్యాసంలో (భారతి, ఆగస్టు 1968) చర్చించాను.

కాగా, సాహిత్యం వ్యవస్థాంతరాలలో సాంఘిక చైతన్యాన్ని కలిగించి సమాజాన్ని మరచుతున్న చేపలంత శక్తిమంతమైనదని చెప్పడానికి ఆధారాలు లేవు ఉదాహరణకి, తెలంగాణ ఉద్యమం ప్రారంభించబడినవెంటనే ఎందరో కవులు దానిని వ్యతిరేకిస్తూ, ఐక్యతను ప్రబోధిస్తూ కవితలు పుంఖానుపుంఖాలుగా వ్రాశారు. కాని ఉద్యమకారులు ఆ కవితల చేత రసంతైనా ప్రభావములు కాలేదు, ఉద్యమాన్ని మానలేదు. సతీసావిత్రి సినిమా చూసిన ప్రేమిందరూ వెంటనే సావిత్రి లయిపోరు. అలాగని సావిత్రికథ ప్రయోజనరహితమనికాదు. ఆ కథ పాఠకునిలో ఒక చిత్తసంస్కారాన్ని కలిగిస్తుంది అంతేతప్ప సాహిత్యంవ్వారా సంఘాన్ని హతాత్తుగా మార్చివేయాలనుకొనడం ఊక అమ్మగా వచ్చే డబ్బుతో కూతుళ్ళకి పెళ్లి చెయ్యడలచడం వంటిది.

'ఏ రచయితలయినా సమకాలిక జీవితాన్ని తన రచనలో మానగలిగినవాడే ప్రసిద్ధుడవుతాడు. వ్యాసుడు, వాల్మీకి తమతమ రచనలలో ఆనాటి జీవితాన్ని చూపించారు. కాబట్టి ప్రసిద్ధులయ్యారు. ఆ కాలంలో వారే అభ్యుదయ రచయితలు అట్లే నన్నయాయలు వారి కాలంలో అభ్యుదయరచయితలు'. అని రత్నంగారు వ్రాశారు. ఈ అభిప్రాయాన్ని అంగీకరించడం కష్టం. భాస కాళిదాసులు తమ రచనలలో సమకాలిక జీవితాన్ని చిత్రించలేదు.

అయినా వీరి రచనలు ఉత్తమసాహిత్యమని రెండవేం సంవత్సరాలుగా రసజ్ఞులు పరిగణిస్తున్నారు. భాసుడు పౌరాణికవార్తల కథలను తీసుకొని వదలకొండు నాలుకలనూ, సామాజికేతివృత్తాలతో రెండు నాలుకలనూ రచించాడు. అతని రచనలన్నీ సమానగుణం కలవే. అయినా అన్నింటిలో భారత కథలని తీసుకొని వ్రాయబడిన ఊరుభంగ దూత ఘటోత్కచములు అత్యుత్తమములని పలువురు విమర్శకులు అభిప్రాయపడుతున్నారు.

వాల్మీకి కూడా తన రామాయణంలో స్వసమకాల జీవితాన్ని పూర్తిగా యథాతథంగా చూపించాడని చెప్పలేం. కొంత యధార్థం, కొంత ఊహ మిశ్రితమై ఉన్నట్లు తోస్తుంది. మాట్లాడే మర్కటాలు, వికృత విచిత్రదేహులుకల రాక్షసులూ వాల్మీకికాలంలో ఉండేవారని చెప్పలేంకదా! సీతాదేవి ఆభరణాలని గురించి లక్ష్మణుడిలా అన్నాడు:

'నానాం జానామి కేయూరే
నానాం జానామి కుండలే
నూపురే త్వభిజానామి
నిత్యం పాదాభివందనాత్.'

(అమె కేయూరము రెలా ఉంటాయో నాకు తెలియదు. కుండలము రెలా ఉంటాయో తెలియదు. నిత్యమూ పాదాభివందనం చేస్తుండడంచేత అమె నూపురములుమాత్రం నాకు తెలుసును) ఈ శ్లోకాన్నిబట్టి వాల్మీకికాలంలో మరుదులందరూ వదినలయెడల ఇలా నిర్దుష్టంగా ప్రవర్తించేవారని ఊహించకూడదు సీత లక్ష్మణుడిని 'నాపై కామంతో నువ్వు రామునివెంట అరణ్యానికి వచ్చావు, నా కొరకు రాముని వివాహాన్ని కోరుతున్నావు' అని నిందించిన వాక్యంతో ఆనాటి సమాజస్థితి కొంత తోంగిచూస్తున్నది. అక్కడక్కడ కొన్నిరోపాలు ఉన్నా మొత్తంవీధి సువ్యవస్థమైన తనచుట్టూ ఉన్న సమాజంలో కాలాని, అంతకన్నా ఉపాత్తతరమైన సమాజాన్ని ఊహిస్తూ మానవధర్మాలని ప్రబోధిస్తూ వాస్తవికతనూ ఊహనూ మేళవించి వాల్మీకి రామాయణాన్ని రచించాడని తోస్తుంది.

కాగా, 'అట్లే నన్నయాదులు వారి కాలంలో అభ్యుదయదశయితలు' అన్న రత్నంగారి వాక్యం వారి అభిప్రాయానికే వ్యతిరేకంగా ఉండలిస్తుంది. నన్నయాదులు ప్రాచీన సంస్కృతకావ్యాను అనువదించారు, స్వసమకాల వికాసను మాపలేదు. ప్రాచీనాంధ్రకవులతో దాదాపు ఎక్కువగా సమాన జీవితాను చూపలేదు 'అట్లే వేరే కవులతో గురూరం. శ్రీశ్రీ, అరుగ్రం, వట్టాభి వేదుల, తిక్క మొదలైనవారు' అని రత్నంగారు వ్రాశారు. కృష్ణశాస్త్రిగారి, తిరుతిక్కల కవుల మాటలు పేర్కొనలేదు, వారి కవిత్వంలో సమకాల జీవితం చూపబడలేదని కాబోయే రేక వరు 'మొరైతన వారు'లో ఉన్నారు! సాహిత్యం సమకాల జీవితాన్ని చూపిందికాదు, అది అభ్యుదయకాలం కాదు, ఈ రెండు అభిప్రాయాల మధ్యమైన కళ్ళెల్లయ పెట్టుకొని చూడబోయే గొప్ప పని చిన్నదిగానూ, చిన్నకవులు గొప్పగానూ కనిపించే కృష్ణశాస్త్రిగారి కవిత్వం, తిరుతిక్కల కవుల మధ్య తేడాలు ముఖ్యంగా, బుద్ధవర్ణనా నేటి కవిత్వం తులనకు సాహిత్యానికి వదులగాను అభిప్రాయపడేవారు వాటికి కొందరు లేకపోయే కృష్ణశాస్త్రిగారి వరుసవరుసలోనూ తిరువనకకవుల కొందరులోనూ సమకాలికతేన ప్రదర్శనం ఉంది.

గుంజాడగారి 'పూర్ణమృత', 'కవ్యక' రెండూ మంచిపాఠకావ్యాలే. కాని 'పూర్ణమృత'కి ఉన్న ప్రజాదరణ 'కవ్యక'కిలేదు. సమకాలిక గుంజాడ్ల మానీ రచన తాత్కాలికంగా ప్రజలను ఎప్పుడూ ఆకట్టుకుంది. కాని ప్రజలందరూ సాహిత్యవర్మజ్ఞులు కారు. కాలం మలుపుతుంటే ఈ విలువలు మారుతాయి. గుంజాడ రచన అన్నిటిలో 'దేశమును ప్రేమించుచున్న' అన్న గేయాలు ప్రస్తుతం అధిక ప్రచారంలో ఉన్నాయి కాని ఈ గేయాలలో చాలా గొప్పకవిత్వం ఉందని చెప్పే 'లింగరత్నము'లో ఇంతకన్నా హెచ్చుభావీత్రత ఉందాపిస్తుంది కాని నేటి సమాజస్థితినిబట్టి దేశభక్తిని ఉద్బోధించే కవిత్వానికి ప్రజలలో ఎక్కువ గిరాకీ ఉండడంచేత 'దేశ

మును ప్రేమించుచున్న'కి అంతగౌరవం కలిగింది. మా చిన్నతన రో 'చచ్చపెట్టె'లో 'పిలు వెయ్యోపి' అని పీఠిక పాటలు పాడటా కాంగ్రెసువారు వెల్లడించే 'చచ్చపెట్టె కాంగ్రెసుపాక్' (వల్ల ఆరుగురినా గుర్తొస్తోందా నలు బాటలుతీరి పోయే పుండించుకూ పాటలు పోవారు. స్వపా పాట ఎవరి మనస్సుని రదుల్లం ది?)

అభ్యుదయసాహిత్యం అభ్యుదయ రచయితల మాటలు నేడు చాలా ప్రయోగంలో న్నాయి. అభ్యుదయసాహిత్యం వికాసపాత్ర ప్రజాసాహిత్యం, జానపదసాహిత్యం, పౌరాణికసాహిత్యం ఈ మొదలైన వాటలు కేరలేకపోతున్నారని చెప్పేది. వికాసిక సాహిత్యం రేలేకపోయి మౌనసాహిత్యం అనిపిస్తున్నా మన వికాసానికి, రచయితకి రోలుగాంటి 'అభ్యుదయ'నే వికేణం అనవచ్చు.

నేటి యాంత్రికయుగంలో మనీషిని గతానుభవమే పోలది వివరించగలిగి ఉనికి తీరకలేదు ఒక మనీషి వాకొక మనీషిలో ఏక్కున కేపు మాట్లాడగలిగే తీరక అందరేమ మనీషికి మనీషికి లక్షణ భుత్తుని మనీషిలో ఉన్నంతకీ అకాశం తక్కువ. అతనికి నీవమైన పట్టివిట్టలు లేవు జీవిలో మనీషి మునిగి ముక్కలు పోయడం లేదు, పైపైని లేతున్నాడు ఇంక ఎక్కడినుండి ఏమి రచించగలడు? తాను ఎక్కడినుండి గురించి వ్రాయాలో ఆ మనీషిలో చేలేదన్నది ఏ రచయిత అయినా ఏర్పరచుకొన్నా? మనకొచ్చని పెట్టుకొని ఎక్కలేముకదా! సాహిత్య మానవుల వ్యక్తిత్వాన్ని విశదీ కరిస్తూది నేటి సమాజంలో మనీషి యొక్క వ్యక్తిత్వం పరిపూర్ణంగా వికసించి అతని విశిష్టత బహిర్గతం కాగల అవకాశాలు అంతగా లేవు. కనుకనే నేటి మనీషికి ప్రాయశః కథానాయకుడు కాగల శక్తి క్షీణించింది. అంటే రచయితలందరినీ కలాలు ముడచుకొని కూర్చోనమనికాదు అక్కడక్కడ నేటి మనీషిలోకూడా ఏదో విశిష్టత కనిపించడం, మంచి సాహిత్యం రావడమూ చూస్తున్నాము. కాని నేటి సమాజస్థితినిబట్టి మృచ్ఛకటికంవంటి నాటకం,

ఆముక్తమాల్యదవంటి కావ్యం, War and Peace వంటి నవల ఉన్నప్పుడే అవకాశం తక్కువని తోస్తుంది.

కావ్యసందర్భాన్ని చంపగలిగినంతటి వ్యక్తమం అర్హునినే ఉంది. చందగినంత అవకాశంకూడా వారలకి చేరు అయినా సమున్నత వ్యక్తముడైన అర్హునికే వాటిని పంపిణీ చేయాలి. లేక దాని నంటిని సహించి ప్రాణహింస చెయ్యకుండా ఉండడమూ అన్నగొప్ప విశిష్టత కలిగింది కనుకనే కృష్ణ నంతటి విశిష్ట వ్యక్తి. తానే చేవుడూ తానే వ్రాస్తా అయినవాడు, అతనికి భావనోన్మేషం గంభీరభిప్రాయాలని ఉవశేషం నెరిష్ట నన్నివేశం ఏర్పడింది. మన ఎంత గంభీరమైన అంత గొప్ప సాహిత్యం వస్తుంది నేడు బంబాయిలో 600/- ఉద్యోగంకి వెళ్లడమూ లేక ఈ ఊరిలోనే 450/- జీతం తప్పిస్తే వడమూ అన్న స్థానంలో మాత్రం విశిష్టమే మనకి ఎవరూ భావిస్తార వంటి ఉదేశాన్ని ప్రిన్స్ అంతటి కావ్యాన్ని రచించ జాలరుకదా!

—శ్రీ కాళూకి 'హనుమంతరావు.

“కవిత్వము-ఇతివృత్తము”

జరిత జత 1969, సంచికలో శ్రీ ఎ. వి. రత్నంగారు వెలుగున అభిప్రాయం చదివాను

‘స సుర్షణ’ నిధారణ మూలం జీవితాల్లో ఉండవని శ్రీ కాళూకి హనుమంతరావుగారు అన్నట్టు లేదు—సర్పదానికి అవకాశం తక్కువ అన్నానని నమ కాలిక జీవితాన్ని తన రచనలో చూపాలిగినంత మాత్రాన ప్రతిమనుతా ప్రసిద్దుడు కాకపోతే అవ కాశంకూడా సంతోషిస్తామే. రచనలు తమ సమ కాలిక జీవితాన్ని అతివృత్తంగా స్వీకరించడంలో సులభమనుకుంటే అనుకోవచ్చు. కానీ, సర్పదాలో అంతగడపలు కావ్యానుబంధి శ్రీ రత్నంగారు సెలవిచ్చినట్టు దీనికిగూడా అవాల్మీకి వ్యాసదులే ఉదాహరణ. ‘కొద్దిమంది కవులే వ్రాసిన మనసు లలో నిలవడానికి కారణాన్ని శ్రీ రావుగారు చూపిన

కవిత్వ నిర్వచనాలను చదివి నవ మెట్టుకోవచ్చు.

సలాహ కవి చెప్పిన (ఇతివృత్త విషయంలో) కొత్త యోగలేదని శ్రీ రావుగారు సాదాసాదాగా అన్నారు అది నిజమే. శ్రీ రత్నంగారు ఇక్కడ మరి కొందరి కవులను ఎత్తిచూపుతూ వీరతా పాతకాలను ఆకర్షించారు అన్నారు. ఈ మాటలకూడా తీసి వేయము దాని ఒకమాట ఇకా మిగిలినది. ఇప్పటి పాతకులను ఆకర్షించగలగదానేమో ఇక కొన్నివందల, వేల, యేళ్లకూడా ఆకర్షించేకత్తి కవిత్వంలో నిలచిపోవాలంటే వారు కావాలి ముందుతరాలవారే మన కన్న బాగా నిర్ణయించగలగారు ఒక సంస్కృతకవి అన్నట్టు, మూలకై పుట్టడమే ఒక మంచి అవ కాశం అనికంటే ఆ మానవుడు విశిష్టుడు కావడం కష్టసాధ్యం అందులో కష్టం పేరు చెప్పుకోవడం ఇష్టం లేదు. ఆ వచ్చినపేరు యుగయుగాలు, తరతరాలూ పడితే రచనకల్పం అంటే మరెంత కష్టం? అయి సంగతి ఎక్కడందో. దాని కనలేదో, పినలేదో పసికట్టదాని? నేను తీరిక లేకపోతే రెపైనా అధిచి తీరుతుంది.

‘స సుర్షణ అనేది మానవ జీవితంలో వుంది’. అది పేరే ‘కాని సామంత’ మానవుని అత్యున్నత (నిర్గత) కావ్యం అట్టి కాదు’ అన్నారు శ్రీ రత్నంగారు సాంఘిక రాజకీయ విప్లవాలలో నిండిన వ్రాసిన మానవ చరిత్రలో కనిపించే పరిణామ దశలను బోధగంగా పరిశీలించే సామర్థ్యం అనేది ఎప్పుడూ పేద ఒక అంశం (చర్చ) వ్యక్తులలోనే విశేషంగా కనిపిస్తుంది. మిగతా వర్గాలలో అది తక్కువగా కనిపిస్తుంది ఎక్కువ సామర్థ్యం అంటే అది వ్యక్తులను కవులు అను కావ్యాల్లో ఎక్కువ స్థానం ఇవ్వాలి వస్తుందిగానా! శ్రీ రావు గారు అదే పంథాలో చెప్పతూ వచ్చారు ఇక ‘రచ యిత ఇతివృత్తం పాలమకొనే ఔక్తి’ అనంగి మరేమీ వా నడి అడతా ‘కవిభావుక భావ్యమానం’ లోని భాగమే.

రామాయణ కవులు ‘ఉర్మి’కు ఆశ్రయం చేశారని ఎందో ఎందుకో అన్నమాటను మనంకూడా నమ్మ ఉపాధుకుండామా? వీతమ్మ కష్టాల కష్టటి కథ (సీతాయా: కథనమ్ మహత్)లో నిమగ్నమై

పోయిన వాల్మీకి ఊర్మిశను మరచాడనుకొందామా? ఏ కవియైనా ఇతివృత్తంలోని ముఖ్యపాత్రలపైనేనే ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపుతాడు. అంతేకాని, ప్రతిపాత్ర వద్దా తన పరకాయ ప్రవేశ విధ్యను ప్రదర్శించడం ఏ కవికీ సాధ్యం కాదు. అవసరంకూడా కాదేమో. వాల్మీకి అంతే చేశాడు. తరువాతి అనుయాయులు కవులు సరేనది. ఊర్మిశ పాత్రను శ్రీ మైథీశరణ గుప్త స్వపరిభతో ప్రదర్శించారు. ఇలా మరొక కవి భావుక భావ్యమైన ఊర్మిశ 'సాకేత్'లో ప్రదర్శించ బడింది. ఊర్మిశవరకేకాదు. ఇంకా ద్రష్టలు బయలుదేరి రామాయణంలోని 'అగస్త్యబ్రాత'లను గూడా చూపవచ్చు. ఆయా ఉపజ్ఞలు వేరు.

'శ్రీ రావుగారు ఎంతకీ షేక్స్పియర్ నే ఉదాహరణగా తీసుకొన్నారు' అనుకోవడం గూడా ఎందుకు? కొందరి చెప్పారు. ఇక 'షే' 'నేను షేక్స్పియర్ కంటే ఎక్కువ' ఎక్కువ' అని ఒకవోట ఫోక్స్ గా అన్న మాటను విన్నాంకదా! కాలిదాను అనండి షేక్స్పియర్ అనండి - ఇలాంటి ద్రష్టలను ఎన్ని సార్లైనా ఉదాహరించుకోవచ్చు. ఎన్నిరకాల బోల్షివిక్ ఉద్యమాలు - మార్క్సండుంనూ, నక్షత్రాంనూ తాత్కాలికంగా ఆవరించే మేఘవల్లాలాగా-వచ్చినా ఎక్కడో సందుచేసుకొని ఎప్పుడో మెరుస్తూనే వుంటారు వీళ్లు. Christopher Caudwell అంత వాడు షేక్స్పియర్ ను ఋగ్వేదాకవి అని అంచనా కట్టు బోయి సకలతిప్పలూ పడ్డాడు. చివరకు ఇలా అనగలిగాడు. 'As Player and as dramatist he (Shakespeare) lived with his audience in one

simultaneous public world of emotion. That is why Elizabethan poetry is, in its greatest expression, drama-real, acted drama. It can still remain social and public and yet be an expression of the aspirations of the bourgeois class because of the alliance of the monarchy with the bourgeoisie.' (Illusion & Poetry P. 72.).

'నేటి యాంత్రికజీవితంలో' (మనషికి కథా నాయకుడు కాగని గాంధీర్యం ఉండడంలేదు అని శ్రీ రావుగారున్నమాట విజమే) కవిత్వాన్ని గూడా యంత్రాలే ఉత్పత్తి చేస్తున్నవన్నడు? నేటి మనషిలో కథానాయకునింక్షణాంను మరోవంక దర్శించాలనడంలో శ్రీ రత్నంగారిలో ఏకీభవిస్తున్నామని శ్రీ రావుగారు గ్రహించిన 'గాంధీర్యం' కొన్ని కొన్ని వ్యవధులలోనైనా ఒక స్థిరవ్యవస్థ వుంటూ వచ్చిన చరిత్ర మలుపుల లోనిదని అనుకొంటున్నాను. ఇప్పటి అనవసా పరంపరలో మనషికి గాంధీర్యం దాగిపోతున్నది. దాని చుట్టూ దైవ్యచాపల్యాలు ఆవరించాయి. దీనికి శ్రీ రత్నంగారు ఉటంకించిన అంగ్ల వాక్యాలన్నీ 1922 మండి నేటి దాకా సజీవమైన ఉదాహరణలు. వేడు మనషి గాంధీర్యాన్ని తెచ్చిపెట్టుకోవలసిందే. శ్రీ కాళూరి హనుమంతరావుగారి (ప్రిసిల్ భారతి) వ్యాసంలోని చివరి వాక్యాలు ఆ వ్యాసంపై కలిగే సందేహంన్నింటికీ సమాధానాలుగా వున్నాయని నా మనవి.

—శ్రీ ముకురాల రామారెడ్డి.

గ్రంథ విమర్శలు

మానవుడు-నాకు-దేవుడు

(రచన: 'వెన్నె'; ప్రచురణ : కవితా పబ్లికేషన్స్-విజయవాడ-2; 108 పేజీలు; వెల రు 2)

ఈ పుస్తకం పేరు వివేకానే మానవతా వాదాన్ని వివరించేది కాబోలుననిపిస్తుంది కాని యిందులో మానవతావాదముని చెప్పదగిన దేమీలేదు. మానవతావాదం పేరుబెట్టి కాకాహారాన్ని ప్రచారం చేసేవాళ్ళు, ఏ ప్రాజెనీ ఎప్పుడూ చంపకూడదనే అహంసాతత్వాన్ని ప్రచారం చేసేవాళ్ళు కొందరుంటారు. కాని ఆ విధమైన జీవకారుణ్యవాదము కూడ యీ గ్రంథంలో లేదు. పుస్తకమంతా చదివిన తరువాతకూడ కవి మానవుని దేవునిగా ఎందుకు సంభావిస్తున్నాడో అర్థం కాదు. మానవ జీవిత గమ్యం గురించి చర్చిస్తూ కవిచేసిన ఆలోచనల్ని అటినీ యీ గ్రంథంలో చేర్చారు. ఈ ఆలోచనలలో కవిత్వం చాల తక్కువ. వచన 'కవిత్వ పదాంతిలో' సాగిన వీరి రచనలో కవిత్వపు పాలు తక్కువ. శుష్క వచనం ఎక్కువ. కవితా సత్యాలను చెప్పటంలో కవి త్యాన్ని కాలాసమ్మతంగానూ, వ్యక్త్య చైతన్యం తోనూ తీర్చిదిద్దాలన్న కాంక్షకంటే సత్యాన్ని తాత్త్విక వింతలతో యిమిడ్చి చెప్పాలనే అకాంక్ష మాత్రమే వీరిలో వ్యక్తమౌతున్నది. అందుకే

'కవితా సత్యాన్ని నిత్యం రాజబ్బుకోటానికి
విడమమండి కుడికి దొర్లాలి
కవితా సత్యాన్ని తత్త్వంగా నింజెబ్బుకోటానికి
స్వప్నంలో మేల్కొని వ్రాయాలి'

అని అన్నారు. వీరి మాటల్లోని ఎడమమండి కుడికి దొర్లటమేమిటి ఆగమ్య గోచరంగానే ఉన్నది. కవితా సత్యాన్ని తత్త్వంగా నింజెబ్బుకోటానికి స్వప్నంలో మేల్కొని వ్రాయాలన్న వీరి భావాలు

'తలను నిజవరదటం కాదు కవిత్వం
నిజాన్ని కలగనటమే దాని తత్త్వం

అనే మరొక కవి ఆలోచనతో పోల్చిచూస్తే, విశాన్ని స్వప్నంలో చూచేటప్పుడు దాన్ని అవిష్కరించాలని కోటలు యీ కవి అభిప్రాయం. ఏమైనా ఎడమమండి కుడికి దొర్లటంవంటి సంతకాలవలన మాత్రం ప్రయోజనం శూన్యం. కవితాత్త్వికమైన వింతలతోవడి

'నేను జీవితాన్ని నాటకంగా నటిస్తున్నానో,
లేక నాటకాన్ని జీవితంగా పరిగణిస్తున్నానో?

అన్నసందేహానికిలోస్తే

'జీవితం ఒకేమారు అడబడేది
భావిఅంకం ప్రయోక్తకు అవ్యక్తమైనది;
నేనే నాటకంలో నిజమైనదుఃఖము పొందినాని
నిజమైన సుఖపీరిభాలు అపూరించలేదు'

అని ఆత్మానుభవాన్ని విశదీకరిస్తారు. పుస్తకమంతా యీ విధమైన తాత్త్వికచింతన కుప్పించినా బాగుండు. కవిత్వానికి, తత్త్వశాస్త్రానికి దగ్గర సంబంధమే ఉన్నది. కాని కావ్యమే తత్త్వశాస్త్రం కాకూడదు. ఈ పుస్తకంలో అయోమయమైన కవి భావాలు కొన్నిచోట్ల ఏ తత్త్వాన్ని ఆశ్రయిస్తున్నాయో తెలీదు.

'ఆకలిమంటలు పెరిగిపోయాయట
అందుకే జవాన్ని తగ్గిస్తున్నారుట-' అని జన సంఖ్యను పరిమితం చేయటాన్ని హేళనచేస్తూ

'తెలివిగలవారికి జన్మరాహిత్య మవుతుంది
తెలివిలేమి జనము పెరిగబోతుంది-' అని అని వేకపు వ్యాఖ్యానం చేశారు. కాని జనసంఖ్యను పరిమితం చేసేకప్పుడు తెలివిగలవారికి జన్మరాహిత్య మెందుకవుతుంది?

వర్తమానాన్ని విస్మరించనదని హితవు చెప్పటం మంచిదే కాని

'గతం పాపిభావా కారదు
భూతం బందిభావా కాకూడదు' అని కవి

చెప్పటం ఘోరం. ఈ మాటల్ని చదివినప్పుడు పాఠకులకు కవిత్వం ఏవిధంగా ఉండకూడదో తెలుస్తుంది. కవిత్వ మెప్పుడూ యీ విధంగా ఏర్పాడైన అనుభూతిని కల్గించకూడదు

‘నేను’ అనే పదార్థం జన్మకు రావోతే
మిగిలిన ఈ ప్రపంచం ఏమైతేనే
మి లి: ఈ ప్రపంచం మూలకాక ఏం’

ఈ విధంగానే ఆలోచనలను రాతము కే అనుభూతి కలుగదు. ఈ కవి చెప్పివచ్చిట్లు ‘నాలో శక్తి ఉ గెను; జిజ్ఞాస పెరిగెను’ అన్న మాటలు నిజమనిపిస్తాయి.

‘ఈ ఉద్యోగం వామంతులొక పయనించుచు
నా అక్షయం పదిమంది అక్షయం కాలుచున్నది
నే భుజించటం సుక్ష్మత్రాలు పాలు పిదుచుచుంటే
నే ఉపసంహరించుట నా శక్తి తెలియచుంటుంది
మీరు నా మానవులు-మీరి హృదయంలో పొర్లి
యాడెదను
మీరు నా మానవులు-నా పూర్వవిగ్రహాలుగా
తలదను’

ఈ విధమైన భావాలు కవికి మానవత్వం వల్లగా ప్రకాశమైన అనిమానాన్ని వెల్లడిస్తాయి. కాని యీ విధమైన భావాలు యీ పుస్తకంలో చాల తక్కువ. కవిత్వాన్ని మేనా లేని అయోమయ తాత్వికవీరితన, తుష్కమైన వనవనవనలోఉండి మరింత పేలవంగా ఉన్నది.

‘తొలిముద్ద దేముడికాదు పెట్టాల్సింది
సాటిసేద ఓ నవాయం కోరినప్పుడు’-

ఈ విధమైన సందేశాలైనా కొంతకొంత వెరుగు పుస్తక లో మొదటినుండి చివరిదాకా సాధన తాత్త్వికోపయోగాలు చదువరులకు వినుగు కల్గిస్తాయి. ఐరా కవి గన తాత్త్వికవీరితనే ముఖ్యమనుకుంటాడు అందుకే

‘భావాలు నిఘటానికి పదాలు ఏరుకున్నాను
పదాలు పుంజటానికి భావాలు ఊరించాను;

ఏది ఏమేసినా ఇది కవిత్వమని అనటంలేదు
ఎవరేమన్నా ముందు సాగిపోవటాన్ని అవటంలేదు’
అని గుండె నిబ్బరంలో చెప్పకొన్నారు.

‘నా జీవితంలో ఏదో గొప్పమార్పుకోసం
నా జీవితంలో ఏదో అపృచ్ఛకోసం
అరిగిపోయి నిలుచున్నాను’

అని కవి నిస్పృహపడ్డారు. ఆ అద్భుతం కవిత్వమే కావచ్చు. వీరి తాత్త్వికచింతనకు కవిత్వం త దైతే దాని కొక స్పష్టమైన రూపం రావచ్చు. అప్పుడు కవి కోరిన మానవత్వం ‘మానవుడు-నాకు-దేవుడు’ అనేది సార్థకమౌతుంది.

శంఖారావం (గేయ సంపుటి)

(రచన: గజ్జల మల్లారెడ్డి; ప్రచురణ: విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, ఏలూరురోడ్డు విజయవాడ-2; సాదాప్రతి రు. 2.50; 114 పేజీలు)

భువ్వయ కవిత్వం కొన్నాళ్ల పాటు నిద్రపోయి మళ్ళీ మేల్కొన్న యువాత వడిగా నడకసాగించింది. రెండవతరం అభ్యుదయ కవులలో శ్రీయుతులు గజ్జల మల్లారెడ్డి, సి. విజయలక్ష్మి, సి. వి కృష్ణారావు, ఎరవరరావు ప్రముఖులు. వీరందరూ సమాజిక ప్రగతివాదులని చెప్పవచ్చు. గజ్జల మల్లారెడ్డిగారు అను ‘మల్లారెడ్డి గేయాల’ద్వారా అభ్యుదయ కవితా ప్రయుల కీపుటకే సన్నిహితులు మల్లారెడ్డి గేయాలును పరిచయంచేస్తూ శ్రీ రాచమల్ల రామచంద్రారెడ్డి మల్లారెడ్డిగారిది కొత్త కవిత్వమని చెప్పారు. సంప్రదాయబద్ధమైన కవిత్వ విరచనలకు లొంగక వీరి కవిత్వం కొత్తదానాన్ని సంతోచమకొన్నదని చెప్పారు. ‘మన జాతి జీవితంలో అణువిణులైనా ఆవేరించిన అబద్ధం, మన రాజకీయ, సాంఘిక, సాంస్కృతిక జీవిత రంగాలలో ప్రత్యంగులమూ ఆక్రమించిన అసత్యం, మన Public Life లానూ, Private Life లానూ వరసనా తాండవిస్తున్న అసత్యం - దీనినే కవి Explain చేస్తున్నాడు;

Expose చేస్తున్నాడు' అని రామచంద్రరెడ్డిగారు మల్లారెడ్డిగారి కవిత్వతత్వాన్ని విశదీకరించారు. ఇతే ఆ కవిత్వంలో కొత్తదనమేమున్నది? అభ్యుదయ కవుల లక్ష్యంగూడ అదేకదా? అని ఎవరైనా అంటారేమోగాని, మల్లారెడ్డిగారి కవిత్వ మాత్రం కొత్త కవిత్వమే. 'శంఖారావం' అనే యీ గేయసంపుటి మాత్రం పూర్తిగా పాచి.

అభ్యుదయ కవులు స ప్రదాయాన్ని ధిక్కరించినా కవిత్వానికి మూలముని చెప్పదగిన రసం, ధ్వని, వ్యంగ్యం-వీటిని పూర్తిగా విడిచిపెట్టలేదు. అభ్యుదయ కవులు ఛందోబద్ధంగా వ్రాయటంలేదని నిరసించిన వారుగూడ వారి గీతాలలో కవిత్వంలేదని ఆక్షేపించలేదు. ప్రగతిరత్నాన్ని పనిగట్టుకొని ప్రచారం చేసినందున, ప్రతిభ కొరవడిన కొందరు కవులతోమీదం అభ్యుదయ గీతాలు ప్రచారగీతాల స్థాయికి, వివాదాల స్థాయికి దిగిపోయాయి. ఏ కవిత్వోద్యమంలోనూ 'తాలూ తప్పి' రాక శివువు. అవిపోయిన అరుకత మిగిలిన అభ్యుదయ కావ్యంలో కవిత్వంలేదని అసహనం విమర్శకులు పూనుకోవటం లేదు. అసత్యమూ, స్వత్యమూ, దురాగతంపైన అభ్యుదయకవులందరూ యుద్ధం ప్రకటించిన వారే. వాటిని Expose చేయటంలో ఛందస్సప్రచారయాలను ధిక్కరించజాలినా, కవిత్వ పదార్థానికి కొత్తరూపు కల్పించటానికి మొదటితరం అభ్యుదయకవులంతా ప్రయత్నించలేదు. మల్లారెడ్డిగారి కవిత్వానికి Satire ప్రాణం. కొన్నిచోట్ల వీరి Satire సాదాగానే ఉంటుంది కాని కొన్నిచోట్ల ఎవరినైనా పాపంచేస్తున్నారో వారి దుస్థితిపైన, వాళ్ళు కట్టుకున్న గాఢిదలపైన, వాళ్ళ మురికిగుంటలలో బ్రతుకుతూ అవి మురికిగుంటలని గుర్తింపలేని అజ్ఞానంపైన, సంఘంలో ఏమాత్రం మార్పుచెచ్చిన యిప్పటి తమ స్థితి యింకా దిగజారిపోతుందనీ, కొంప మునిగిపోతుందనీ భయపడేవాళ్ళ వర్ణనలపైన మల్లారెడ్డిగారు ధ్వజమెత్తారు. తమ కవితాశస్త్రానికి అజహ్యపు పదమనేట్టి విజృంభించారు. 'భక్తిరసం'; ఇంటర్వ్యూ; జ్ఞాన మార్గం; 'అమాత్యుభాషిత్వమ్' వంటి గీతాలను

మొదటి సంపుటంలో వెలయించి కొత్తదానాన్ని నెలకొల్పి కీర్తిని గడించారు. కాని 'శంఖారావం' గీతాలు మల్లారెడ్డిగారి కీర్తి యిసుమడింపజేయకపోగా తగ్గిస్తున్నాయి. వీరు కవిత్వంలో ప్రతీకపెట్టిన కొత్తదనం తాటాకుమంటలాగా తొందరిలోనే చల్లారిపోయింది. కవిత్వంలో కొత్తమార్గాన్ని నెలకొల్పజాలిన మల్లారెడ్డిగారు మూత్రాశ్మ-ఉస్సులకు బంది అయిపోయి పాడినపాటలే మళ్ళీ పాడుతూ, తమ కవిత్వాన్ని ప్రజలు మరచిపోతారేమోనని సందట చెప్పిన భావాలనే మళ్ళీ రెండవ సంపుటంలోగూడ చాలవరకు దించేశారు చెప్పేటందుకు కొత్తభావాలు లేకపోతే కొత్తగీతాలు వ్రాయాలన్న నిర్బంధమేమున్నది. తన గీతాలకు తానే ప్రతిధ్వనులను విని పించజూడటం కవిలో విలాపేశం తగ్గిపోయిందనటానికి ప్రత్యక్ష నిదర్శనం. 'పిలుపు' అనే కావ్యంలోకలొని భావాలే 'శంఖారావం' అనే యీ గీతాల సంపుటిలో ఉన్న 'శంఖారావం' అనే గీత లో పునరుక్తం అవుతున్నాయి. 'భూవర్షం-రంగాలు' అనే గీతం మొదటి సంపుటిలోని 'వేరిగాని దివ్యాను' అనే గీతానికి చావు 'పద మెక్కులు' అనే గీతం 'భక్తిరసం' అనే గీతానికి మరొక రూపం. 'జ్ఞాన మార్గం' గీతానికి 'అంతర్వాణి' అనేతం ప్రత్యేక స్వల్పమైన భావప్రాస తనకురాను ప్రతిధ్వనును పల్కటం స్వర్ణవచనాలతో పద్యాలను విడదలం నంటేదే చలనాంబుజం యింకూడా తృణాకలో దివలా.

ఉచితము:

ఉచితము 11

తెల్లమచ్చలు

మా ప్రఖ్యాతమైన 'డాక్ షా' సర్వేక జ్ఞాపకము తెల్లమచ్చలు సులభము చేయుటకు 1925 నం సం ప్రఖ్యాతి పొందియున్న మూడురోజుల వాడినంతనే మచ్చల తెల్లదనం, కొన్ని రోజుల్లోనే సమూలంగా నాశనం చేయ శక్తిగల ఉచితం ఒక పాకెట్ యందు ఉన్నదను. చకిరిగించి మోసపోకండి

Western India Co (B.M.)

P.O. Katri Sarai (Gaya)

'శంభారావం' కావ్యసంకలనంలో 'త్రిశంకు
స్వర్గం; ఆర్తగీతి; యక్షప్రశ్నలు; అద్వైతమ్;
అనేగీతాలు యెన్నడోనవి గుమాస్తాల జీవితాలు
త్రిశంకుస్వర్గాలు.

"అపీనుల కనిపెట్టుక
సాఫీగా దిక్కుకుతాము
అంతరాత్మలను పెంపుడు
జంతువులుగ పెంచుతాము."

అని దీనంగా మొరపెట్టుకుంటూ 'ఇంక్రిమెంటూ'
బోనసులతో తృప్తిపడి, చిన్నదిన్న సుఖాలే పరమా
నందంగా యెంచుకుంటూ

"మాసాంతం రోజాల్లో
ఆసాంతం కృంగిపోయి
మెయిన్ రోడ్లు వదలి మారు
మూలల్లో తిరుగుతాము!"

"జీతంలో ఒకపాతిక
చెల్లిస్తాం హాసురెంటు
హాసంలే హాసా? అది
హాసారాని ధువానుపాల్!"

త్రిశంకు స్వర్గానికి
తిరుగులేని వారసులం!
మాదొక స్వర్గం!
మాదొక 'పర్గం'!

అని చెప్పుకుంటూ ప్రగతిని నిరోధించి భక్తిమార్గం
పట్టి మూఢనమ్మకాలను వంటబట్టించుకుంటారు.
ఆర్తగీత అనేగీతంలో కమ్యూనిస్టులు రాష్ట్రంలో
పరిపాలనను కైవసం చేసుకోవటంతో బెంబేలెత్తి
మొరపెట్టుకొనే వారి అవస్థను పాటించేవారు.

"విశ్వకవీంద్రుని కీర్తికి
సశ్వాత్వమొచ్చిందా!
జగద్గురుని కేరళలో
శాసకులే నన్నీ కులా?
పావన గంగా యమునా
తోయము విషకలుషితమా?

నీరీ మము జాచువారు?
లేదా మము జాచువారు?"

ఈవద్ద తిలోనే గాకుండా మొరార్జీ, యస్కేపాటిల్,
రాజాజీనుకూడ అవహేళనచేశారు అంతటితో ఆగ
కుండ జాన్సన్ కంసుడనీ డాల్ భోటాధనీ అమె
రికా అంటే అనన్య ప్రకటించటంతో కవిత్వం
రాజకీయోపన్యాసమై కూర్చున్నది.

'సర్వజ్ఞులు ఎవరంటే
నణుగులా వడేలరా?
మంత్రులర్హు లుండంగా
మరియెవ్వరు గురువరా?
రాజకీయరంగంలో
రాజించే దెబ్బరా?
బహుపాత్రాభిషయ కళా
వైదగ్ధ్యంతో గురూ!
చీర పాకిస్తానం
చెరిమికిగల మూలమేమి?
శత్రుపుశత్రువు మిత్రుడు
సూర్యుడే గురువరా!
అడగని పరమిచ్చు వేలు
లంటూ వున్నారరా?
ఎలెక్షన్ లో నిలిచి
అభ్యర్థులై గురువరా?—

ఇవి యక్షప్రశ్నలు గీతంలో కొన్నిపదాలు. ఈ
గీతం మరీ పెద్దది. కవికి తోచిన ఫలోక్కులన్నీ
చేర్చటంతో కవిత్వ లో Sincerity పోయింది. కవి
అకిచే ప్రయోగం సహృదయులకు అగమ్యంగానే
ఉండిపోతుంది కాంగ్రెసువారి పాలనలో ప్రభుత్వానికి,
పార్టీకి భేదంలేదనీ. ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని పార్టీ
పనులకు వినియోగిస్తున్నారనే విజమైన కోపాన్ని
'అద్వైతమ్' కావ్యభండికలో ప్రవేశపెట్టి ప్రభు
త్వాన్నీ, కాంగ్రెసుపార్టీనీ బాగా అవహేళన చేశారు.
కొందరు కవులైనా చూ విధంగా పూనుకొని
ప్రభుత్వం కళ్లు తెరిపించటం అవసరం ప్రజలు
నిద్రపోవటంలేదని వారి నక్సాన ప్రభుత్వాన్ని పెచ్చు

రించటానికి కవి కంకణం కట్టుకుంటున్నాడు. 'భలే చాకబేరము' అనేది స్వర్ణపురులను పెచ్చు రిన్నూ వాళ్లును అవహేళనచేసే గీతం. ఈ గీతం చదివితే ఇటువంటి గీతాలు మన కవిత్వానికి పుష్పిని చేకూరుస్తాయని ఎమ్మకం కలుగుతున్నది.

ఇంకా యీ కావ్యసంకలనంలో మగ్గుం మొహదీన్, నర్సార్ ఆలీజాఫ్రీ కవుల రచనలకు అనువాదాలు కూడా ఉన్నాయి. ఈ కవితలు పాతలు సంతగా కదిలించలేవు. ఒకానొక సమయంలో ఉద్యమ పాఠధియైన కవి ఆలపించిన గీతం అనాటి అమయాయులకు రుచించి ఆనందించడే ఉండవచ్చు. కాని వాటి అనువాదాలు చదివినప్పుడు మన ఎతిలలకు కలిగే ఆనందం వూజ్యం.

ఇంకా యీ సంపుటంలో కవి తన పాత స్నేహితులైన మార్క్సిస్టుల నుద్దేశించి 'పాత చెలి కాదా!'; 'ముక్కులు'; 'పుళ్ళి కసంతానం' వంటి గీతాలను వ్రాశారు. సామ్యవాద మాహర్షి వముల్ పిడి వాదభావాల నుడిగుండముం పొంబడి మునిగిపోతున్న పాతచెలికాణ్ణి పెచ్చరించే రీతి కమంగా పెచ్చుపెరిగి, మార్క్సిస్టులనాయకుడైన మావో సేయింగ్ ను 'మహా తాత్త్వికుని'గా చెప్పటం మొదలుపెట్టి మహా మాంత్రికునిగా తేల్చారు. అంతటితో ఆగక రెడ్ గార్డులను పుళ్ళి కసంతానంగా అభివర్ణించి నింకకు దిగజారారు మార్క్సిస్టుల మాటల్లో 'రివిజనిస్టులు' విషపుపురుగులలో మరీ ప్రసూదమైన పాములసంతతి కాబోలు! ప్రజానమస్కర్తి చెర్చిస్తూ కవిత్వం వ్రాయటమంటే రాజకీయపక్షాలు నొకరినొకరు చిట్టుకోవటంకాదనీ, ప్రభుత్వవిధానాలనుగక పొంకవర్గంలోని వ్యక్తులను దూషిస్తే కవిత ప్రయోజనం కూన్యంమనీ, ఆమెరికాదేశపువర్దకుంనేగాక ఆమెరికా దేశపు ప్రజనర్యనూ ద్వేషించటమే తమ ధ్యేయంగా, ద్వేషాన్ని సత్కరిస్తే ప్రయోజనం హాశక్కియనీ ఎంత తొందరగా గ్రహిస్తే అంత మంచిది.

మహాకవి శ్రీశ్రీ 'హలోపాతక్షుడా' అనే పరిచయవాక్యాలలో పజాతీయమైన రాజకీయపక్షాలను

ద్వేషించటం పనికిరాదని పెచ్చరిస్తూ 'ఉమ్మడిశత్రువును కలిపికట్టుగా ఎదిరించడంపోయి మనలో మనం దెబ్బలాడుకోవడమే మన అనర్థాలన్నిటికీ మూలం,' అని నొక్కిచెప్పారు. శ్రీ మల్లారెడ్డిని 'రేపటికవి'గా ప్రశంసించిన శ్రీశ్రీ మాటలకు యీ పరిచయవాక్యాలకు చాలా అంతరం ఉన్నది. శ్రీశ్రీ మల్లారెడ్డి గారిని రేపటికవిగా యెంచిన వాటికి మల్లారెడ్డి గారు తనకు తానే ప్రతిధ్వనికాలేమే మాత్రా ఛందస్సులను స్వీకరించినా, వాటినే అంటిపెట్టుకొని వాటిలో బండి అయిపోతారనిపించలేదు రోజువారీ రాజకీయాల, పైన, రాజకీయవాయుకుల అవకతవకంపైన నిత్య గొన్నచేవ్యం పెడతారనుకోలేదు. రాజకీయాలు కవిత్వానికి పనికిరావని అభ్యుదయకవులెవ్వరూ అనుకోలేదు. మల్లారెడ్డి గారి కొత్తదనం రాజకీయవాయుకుల పేర్లను పైతం అవహేళనచేస్తూ, కవిత్వం తగ్గి ఉపన్యాసం పెరిగి, వ్యంగ్యం తరిగి తిట్లుకాతం పెరిగి పాతకులకు వెన్నువ్యం కల్గిస్తున్నది. అభ్యుదయ కవిత్వం అవీ యిది ఎన్నిసాధించినా అంత్యప్రాసలకు కట్టుబడిపోవటం పెరమనియించి శ్రీ కుందుర్తి అంజనేయులు వననకవిత్వపు అవసరాన్నిగూర్చి విస్తృతంగా ప్రచారం చేశారు. గురజాడ మహాకవి పునరుజ్జీవింపడేసిన మాత్రాఛందస్సులవల్ల గాఢమైన అభిమానంతో భావకవులు అభ్యుదయకవులు కూడ ఆ ఛందస్సును ఆదరించారు. కాని వాటికే కట్టుబడిపోలేదు. శ్రీ మల్లారెడ్డి గారి మాత్రాఛందోబద్ధ రచన 'నేలిబీరకాయ' వంటి గీతంలో అద్భుతంగానే వచ్చింది. స్వేచ్ఛగా వ్రాయదగిన భావాలను పట్టుబట్టి మాత్రాఛందస్సులలోకి కుదించినట్లు కొన్ని గీతాలలో కవిస్తున్నది.

మల్లారెడ్డి గారి కవిత్వాన్ని గురించి శ్రీశ్రీ 'ఇతడు సొంతంచేసుకున్న శిఖరలు చాలా వరకు ఇతని మొదటి సంపుటంలోనే ఉన్నాయి' అనీ మల్లారెడ్డి గారు ముట్టడిస్తున్న కవితా శిఖరాలలో 'ముక్కులు'; 'పుళ్ళి కసంతానం' అనే వాటిలో మావోవాదా, రెడ్ గార్డులవాదా తొడవంచటాన్ని నిరసించారు. 'పిటిన్నేను అర్థం చేసుకున్నానుగాని

అమోదింపలేకపోతున్నాను' అన్నారు. ఇంకా 'రష్యా చెన్నానమధ్య వైరుధ్యం ఏర్పడింది. ఇది రాజకీయాలలో ఆగక సాహిత్యంలోకి, సకలకళలలోకి దూసుకురావలసిందేనా? అసెకూడ ప్రశ్నించారు శ్రీ శ్రీ. ఇది ఎబబైనమాటకాదు. ఏం? ఎందుకని సాహిత్యంలోకి, సకలకళలలోకి దూసుకురాకూడదు? దాచేస్తే దాగని సత్యాలు ప్రజలందరికీ కావాలి. తనకి రోట్స్, మరొకడికి ముక్కా అనే తత్వం యిక్కడకూడ పనికి రాదు. శ్రీ శ్రీ అన్నట్లు సామ్యవాదం ఒక మహా వృక్షం. దాని కాళోపకాణాలు ప్రపంచమంతటికీ విస్తరిస్తున్నాయి. ఏ కొమ్ము చేపగలదో, ఏ కొమ్మ క్రీయమైనదో, ఏ కొమ్మ గమ్యానికి చేరుస్తుందో, ఏ కొమ్మ రక్షణ కల్గిస్తుందో, ఏ కొమ్మ స్వేచ్ఛ విస్తుందో అందరూ తెలుసుకోవాలంటే అన్నికళలలోకీ యీ వైరుధ్యాలు వ్యాపించాలి.

'దానినం సంకెళ్లు బిగిపే
పాడుకలం రియిస్తుందా?
సాధుసత్వపు సోదరత్వపు
స్వాదుతత్వం జియిస్తుందా?'

ఆని ప్రశ్నించిన శ్రీశ్రీ రష్యా చెన్నాన మధ్యవచ్చిన వైరుధ్యాలు సమస్త కళలలోకి దూసుకువస్తే ప్రమాదమని ఎందుకు శంకించాలి? నడుమ ఒడబడినా, సడలినా, ముణగక వడసత్వరం క్రమించాలంటే రాజకీయసిద్ధాంత వైరుధ్యాలను కళలలోకి ప్రవేశింపవలసివచ్చు.

మల్లారెడ్డిగారి 'శంభారావం' పిలుపుచేత ప్రగతివాదులైవ్వూ లేని నడువరు. ఈ పిలుపు చాల పాతది. ఇప్పుడు మళ్ళీ రియిబడ్డంగా (మూలాచందస్సుల సంకెళ్లు తగుల్చుకుని) పాడిన పాటలే పాడితే అవి అభ్యుదయవాదులకకూడ రుచించవు.

'శంభారావం' అచ్చవెయ్యటంలో వికలాంధ్ర ప్రచురణాలయంవారు బాగా శ్రద్ధ చూపించారు. పుస్తకం ఆండంగా వచ్చింది.

—శ్రీ రామమోహనరాయ్.

1. చా సో క థ లు

(రచన : చాగంటి సోమయాజులు ప్రతులకు : వికలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, ఏలూర్ రోడ్డు, విజయవాడ - 2, వెల : మేలు ప్రతి 4 - 00. సాదా ప్రతి 3 - 00)

శ్రీ చాగంటి సోమయాజులు చిరకాలంగా వివిధపత్రికలలో రచనలు వెలువరించి పేరు గడించిన రచయిత. సంఖ్యాబలం తక్కువ అయినా వీరి రచనలు గుణాధిక్యంవల్ల మిక్కిలి ఎన్నదగినవి. ఇన్నేళ్లకు వీరి రచనలు ఒక సంపుటంగా వెలువడడం ఎంతైనా ఆనందింపదగిన విషయం.

ఈ సంపుటిలో 23 కథ లున్నాయి. అన్నింటిలోకీ 'ఎంపు' అనే కథ ఎన్నదగినది. ఇది చిరకాలంగా సాహిత్యాభిమానులు గుర్తు పెట్టుకున్న రచన సంఘంలో అట్టుడుగున వడిపున్న దీనుల యెడ రచయిత హృదయంలో చెలరేగుతున్న వేదన, పాశకులకు కూడా విదితమవుతుంది. అన్ని రచనలలోనూ సునిత పరిశీలనాశక్తి, కథనంలో సౌలభ్యం, అవసరమైన పట్టులలో భావాల తీవ్రత-ఇవన్నీ కానపస్తాయి. ఈ రచయిత కొన్ని సంచలనాలుగా రచనా వ్యాసంగాన్ని విడవాడటం, ముందుమాట వ్రాసినవారు అన్నట్టు, క్షమించరాని విషయమే.

2. దుఃఖితులు

(రచన : రంధి సోమరాజు. ప్రతులకు : ఎం. శేషచలం అండ్ కంపెనీ, మద్రాసు, వెల : 2 - 00)

భద్రం గొప్ప చిత్రకారుడు, అతనిలో కళాకారుడి కుండవలసిన బేగుండే, జాలిగుండే, అమితమైన ఆలోచన, వ్యథ అన్నీ ఉన్నాయి. జమున అతన్ని ఆరాధించింది. అయితే అది కేవలం ఆరాధనగానే మిగిలిపోయింది. మనసు ను కలచివేసే అనేక సంఘటనల తర్వాత తనలోని కళాకారుడి తృప్తితీరక భద్రం భార్యపిల్లలనూ, ఉన్న ఉసిరినీ, మాతృదేశాన్నీ వదలి వెళ్లిపోయాడు. తర్వాత కొన్ని ఏళ్ళకు అజ్ఞాతంగా ఎక్కడో సామూహిక మారుమూల

చనిపోయాడు. అతని అతని బొమ్మలకు ఎక్కడలేని ప్రశస్తి లభించింది కోట్లకోట్ల డబ్బు వచ్చింది. అతని భార్య అతని పేరుమీద నిర్మింపబడిన చిత్రకళా భవనముందు అతని శిల్ప రూపాన్ని అవిష్కరించడానికి వెళ్లి ఆ విగ్రహం చెంతనే మరణించింది. ఇది కథ. రచన మొదటి మంచి చివరివరకూ చాలా కొత్త పద్ధతిలో వడి చింది. ఈ మోస్తరు కథనం ఇదివరకు చాలా తక్కువమంది రచయితలు సాధించారు. ఎల్లరూ చదువదగిన రచన.

3. జీవితాదర్శం

(రచన : చలం. ప్రతులకు ఎమెస్కో పాకెట్ బుక్స్. శేషచలం అండ్ కంపెనీ, మద్రాసు, వెల : రు. 2-00)

తెలుగులో ఆధునిక నవల, కథాసాహిత్యానికి అద్యులంపదగినవారిలో ఒకరైన శ్రీ చలం రచించిన ఈ నవల ఇదివరకే పాఠకులలో ప్రాచుర్యం సంపాదించింది. అయినా నేటితరం చదువరుల సౌకర్యార్థం ఈ రచనను చవకధరలో అందించడం మంచి విషయం. చలం రచనలమీద పరిశోధన సాగిస్తున్న వారూ, రచయితలలో చలం సావాన్ని నిరారణ చేయడంమొన్నవారూ, ఇప్పుడిప్పుడు కొందరు బయలుదేరుతున్నారు. ఆయన రచనలమీద పరిశీలనార్హకమైన వ్యాసాలు వెలువడుతున్నాయి. ఆయన సాహిత్యమీద ప్రత్యేక సంచికలకూడా కొన్ని వెలువడ్డాయి. అట్టి జిజ్ఞాసకల సాహిత్యాభిమానులందరికీ ఆయన రచనలు జనసామాన్యానికి అందుబాటులో వుండే ధరలో వెలువడటం ముదాపామైన విషయం

4. కీలుబొమ్మ

రచన: కన్నడ మూలం: 'లివేటి'. అనువాదం: శర్వాణి. ప్రతులకు: దేశిబుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్, విజయవాడ-2 వెల రు. 3-00.

సీత బుద్ధిమంతురాలు ఆమెను పెళ్లించే ముందు సంసింహయ్య దృష్టిలో స్త్రీ, కేవలం శరీర సుఖాన్నిచ్చేయంత్రం. అతడు స్త్రీని అంతకుమించి

మౌనకద్యస్థితో చూడలేడు. భార్యకన్నెలూ, బాధలూ జబ్బులూ, ఏమీ అతనిపట్టవు. అలా భార్యమనసునూ, శరీరాన్నికూడా నిర్లక్ష్యంచేసి విజానికి ఆమె మరణానికి కారకుడైనాడు. కొడుకు మధు అప్పట్టుగా సీతది మామూలు చావుకాదు. అది హత్య. ఆ రకమైన హత్యకు శిక్షలేదు నరసింహయ్యవంటి పురుషులు (భర్తలు) కొందరున్నారు. సీతపాత చదువరులను కడలించివేస్తుంది. అనువాదం 'చక్కగా ఉంది.

5. బతుకు జోరు

రచన: ఎ. లక్ష్మీరమణ. ప్రతులకు ఎమెస్కో పాకెట్ బుక్స్. శేషచలం అండ్ కంపెనీ, మద్రాసు వెల రు. 2-00.

పందొమ్మిదవ శతాబ్దానికి చెందిన ఒక ప్రఖ్యాత ఆంగ్ల రచయిత్రీ వ్రాసిన నవలకు యిది స్వేచ్ఛానువాదం. ప్రకాశకులన్నట్టు రచయిత్రీ చాలా శ్రద్ధగా ఆ పాశ్చాత్య నవలను మన వాతావరణానికి అనువుగా మార్చి వ్రాశారు. చదువదగిన రచన.

6. మనువులూ, మనసులూ

రచన: పద్మాది సత్యవారయణమూర్తి. ప్రతులకు: వెంకటేశ్వర అండ్ కో. విద్యావిషయక ప్రచారకులు, గుంటూరు-1. వెల 4-50.

శేఖరం, చంద్రం అనే యిద్దరు అబ్బాయిలూ పార్వతి అనే అమ్మాయి-ఈ మూడు ముఖ్యపాత్రలలో సాగిన ప్రేమాయణం అందులో లెక్కలేనన్ని మడతపేదలు, త్యాగాలు, కన్నీళ్లు...నగలు పినిమా మార్కు సంఘటనలు, సంభాషణలలో నవల రక్తి చెడింది. పుస్తకాలు చదివి పుస్తకాలు వ్రాయాలని ప్రయత్నించే రచయితలు, కేవలం చదవడం ఒక్కటే రచనలు చేసేందుకు చాలదనీ. తనదంటూ ఒక స్వంత పరిశీలనా, కథన ధోరణి సాధించినప్పుడే రచనకు పూనుకోవాలని గ్రహించడం ముఖ్యం. ఈ రచయిత కొంత చిత్రశూద్ధితో కృషిచేస్తే 'ఒరిజినల్' అని పించగల నవల వ్రాయగలరని తోస్తున్నది.

7. మనుషులు - మనుషులు

(రచయిత: పవని కర్మం ప్రభావతి. ప్రతులు: ఎమెస్కోపాకెట్టుస్, కేవలం ఆండ్ కంపెనీ, మద్రాసు. వెల రూ. 2-00.)

కలిమిలో పుట్టి పెరిగిన అన్నవల్లెళ్ళూ, వారి ఉద్వేగనవాలూ, బంగారాలూ, పెళ్ళిళ్ళూ, తర్వాతి సమస్యలు, అపరాధాలు, భవనీ కలిపిన సవరి. రచయిత్రి ముక్కుతాడుపోసి నడిపించినట్టు పాత్ర లన్నీ నడుస్తాయి సాధారణంగా రచనకు పూనుకునే వారిలో జీవిత పరిశీలనాశక్తిపాలు అగ్నినవ్వడు ఇటు వంటి రచనలు వస్తాయి అన్నివిధాలా మంచివాడైన వాయుకుడు, వారికి ప్రతిద్యంద్యంగా అన్నివిధాలా 'రోగ్' అయిన విలనూ, ఇవి చాలా మామూలు పద్యం. ఈ సవరి చదువుతున్నంటే, ఆ ముళ్ళు వేయడం, విడ దీయడం పద్యం గమనిస్తూవుంటే చాలా మామూలు పనిమాకథ చదువుతున్నట్టు అనిపిస్తుంది. రచయి తలూ, రచయిత్రిలూ ఈ స్థితినుంచి ఇంకా ఎవరాలి.

—వి.

రచయిత రంగిణి

ఖండకావ్య సంకలనం. రచయిత : మామిడ్ల రామగౌడు. పుటలు-174. వెల-3-00 ప్రాప్తి స్థానం శ్రీ మామిడ్ల రామగౌడు, రాయకూర్, నయూ రుద్రూర్, నీజామాబాద్ జిల్లా.

భాషా సమస్య

రచయిత: శ్రీ వాసూర్తి. పుటలు-148 వెల. 2-00. ప్రాప్తి స్థానం - శ్రీ వాసూర్తి, కూచిమంచి ఆగ్రహారం. అమలాపురం, తూ. గో. జిల్లా.

గాంధీ శతకము

రచయిత - శ్రీ కూరెళ్ల రామనరసింగరావు. పుటలు - 36 వెల-1-00. ప్రాప్తి స్థానం శ్రీ కూరెళ్ల రామనరసింగరావు, కృష్ణానగరము, విశాఖపట్టణం.

శివరంజని

రాణ్యపాండవర మార్కండేయ మృత్యుంజయ తిలకతి - పద్యకావ్యం. రచయిత - శ్రీ చేబ్రోలు చిన్నయ బ్రహ్మకవి. పుటలు-96. అమూల్యము. ప్రాప్తి స్థానం - శ్రీ నర్సి శేవారెడ్డిగారు, విజయ ద్రవ్ కంపెనీ, దేవీబోక్ దగ్గర, రామంగి-1.

పల్లె పడుచు

కవితాసంకలనం, రచయిత-శ్రీ వి. రఘునాథ రెడ్డి పుటలు-66 వెల-1-50 ప్రాప్తి స్థానం - శ్రీ వి. రఘునాథరెడ్డి, అప్పకేట్, గంధీరోడ్, చిత్తూరు.